

T.C.
İSTANBUL SABAHATTİN ZAİM ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ BİLİM DALI

HADİS KİTAPLARINDA KIŞ MEVSİMİ İLE İLGİLİ
RİVAYETLER VE DEĞERLENDİRİLMESİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Mahmut TOSLAK

İstanbul
Haziran-2024

T.C.
İSTANBUL SABAHATTİN ZAİM ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ BİLİM DALI

HADİS KİTAPLARINDA KIŞ MEVSİMİ İLE İLGİLİ
RİVAYETLER VE DEĞERLENDİRİLMESİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Mahmut TOSLAK

Tez Danışmanı
Prof. Dr. Özcan HİDİR

İstanbul
Haziran-2024

TEZ ONAYI

Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Müdürlüğüne,

Bu çalışma, jürimiz tarafından Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı, Temel İslam Bilimleri Bilim Dalında YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak kabul edilmiştir.

Danışman Prof. Dr. Özcan HIDİR

Üye Prof. Dr. Necdet TOSUN

Üye Dr. Öğr. Üyesi Mustafa TEMİMİ

Onay

Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

Prof. Dr. Erhan İÇENER

Enstitü Müdürü

BİLİMSEL ETİK BİLDİRİMİ

Yüksek lisans tezi olarak hazırladığım “**Hadis Kitaplarında Kış Mevsimi İle İlgili Rivayetler ve Değerlendirilmesi**” adlı çalışmanın öneri aşamasından sonuçlandığı aşamaya kadar geçen süreçte bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle uyduğumu, tez içindeki tüm bilgileri bilimsel ahlâk ve gelenek çerçevesinde elde ettiğimi, tez yazım kurallarına uygun olarak hazırladığımı, bu çalışmamda doğrudan veya dolaylı olarak yaptığım her alıntıya kaynak gösterdiğimi ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu beyan ederim.

Mahmut TOSLAK

ÖNSÖZ

Kâinatı bir nizam ve ölçüyle yaratan (bk. el-Ğamer 54/49) Allah Teâlâ ahsen-i takvîm üzere yarattığı insanı da (bk. et-Tîn 95/4) boşuna yaratmamıştır. Yaradılış amacını “*Ben cinleri ve insanları, ancak bana kulluk etsinler diye yarattım.*” (ez-Zâriyât 51/56) âyet-i kerîmesi ile ortaya koyarken “(O), amel bakımından hanginizin daha güzel olduğunu bildirmek için sizi imtihana çekip ölümü ve hayatı takdir edip yaratandır...” (el-Mülk 67/2) âyet-i kerîmesi ile de insanı iyi amel için yarışmaya teşvik etmiştir. Ayrıca cennete girmek ve ebedî kurtuluşa erebilmek için imandan ile salih amellerin de yapılması gerektiğini birçok âyetinde ifade etmiştir.

Bu minvalde Allah Resûlü (s.a.v.) mü'minleri amel-i sâlihe yönlendirmiş, farz ve vaciplerin dışında bir mü'minin hayatını boş geçirmemesi ve ömrünün her anını sâlih amellerle geçirmesine yönelik teşviklerde bulunmuştur. Bunlardan bir tanesi insan hayatının büyük bir bölümünü etkileyen kış mevsimi ile ilgilidir. Konuya dair en kapsayıcı ifade olan “*Kış mü'minin ilkbaharıdır*” hadisi kış mevsimine dikkat çekmiş ve bu mevsimin güzel değerlendirildiği zaman hem dünyevî hem uhrevî açıdan mü'min için bir bahar mesabesinde olacağını bildirmiştir.

Bu olguyu da göz önüne alarak bu çalışmamızda mevsimlerle ilgili hadis ve rivayetleri herhangi bir konuya bağlı kalmadan bir araya getirmeyi planladık. Bunu yaparken elde ettiğimiz rivayetin küçük de olsa konuyla alakasının olmasının yeterli gördük. Çalışmamız daha çok kış mevsiminde yoğunlaşacağı için mevsimlerle ilgili rivayetlerde ayrıntıya girmedik. Rivayetlerin toplanmasında belli bir sıhhat derecesini hedeflemedik. Ancak ilgili kaynaklardaki teknik değerlendirmelere işaret etmeye çalıştık.

Çalışmamız başlıca dört bölümden oluşmaktadır. “Birinci bölüm” konunun önemi, metodu, kaynaklar ve kavramlarla ilgili bilgilerin bulunduğu “Giriş” bölümünden oluşmaktadır. “İkinci bölüm”de Kur’ân ayetlerinde ve hadis rivayetlerinde mevsimleri genel anlamda ele aldık. “Üçüncü bölüm”de çalışmamızın esas bölümünü oluşturan ve özelde kış mevsimi ile ilgili rivayetlerin hadis tekniği açısından değerlendirmelerine yer verdik. “Dördüncü bölüm”de ise genel değerlendirmenin yapıldığı sonuç kısmı bulunmaktadır.

Bu vesile ile yetişmemizde emeği bulunan bütün hocalarımıza, özellikle de çalışmamızda danışmanım olan ve her fırsatta fikirlerinden istifade ettiğim değerli

hocam Prof. Dr. Özcan HIDİR'a teşekkürü bir borç bilirim. Ayrıca yüksek lisans eğitimim esnasında bana destek olup anlayış gösteren kıymetli eşim ve çocuklarıma, bu günlere gelmemde üzerimde büyük maddî ve manevî emekleri olan çok değerli anne ve babama müteşekkir olduğumu belirtmek isterim. Gayret ve çalışmak bizden tevfik ise ancak Allah'tandır.

Mahmut TOSLAK

İstanbul-2024

ÖZET

HADİS KİTAPLARINDA KIŞ MEVSİMİ İLE İLGİLİ RİVAYETLER VE DEĞERLENDİRİLMESİ

Mahmut TOSLAK

Yüksek Lisans, Temel İslâm Bilimleri

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Özcan Hıdır

Haziran, 2024 - 115 Sayfa

Bu çalışmada kış mevsimi özelinde dört mevsim ile ilgili rivayetlerin tahrîc, tahkik ve değerlendirmeleri konu edildi. Derlenen rivayetler belli mâna guruplarında kategorize edilerek mevsimler ile ilgili rivayetler genel olarak, kış mevsimi ile ilgili olanlar ise hadis tekniği açısından ele alındı. Konumuz daha çok kış mevsiminde yoğunlaşacağı için diğer rivayetlerde ayrıntıya girilmedi.

Çalışmamız dört bölümden oluşmaktadır. “Birinci bölüm”de öncelikle konunun önemi ve özgün değeri belirtildi. Daha sonra araştırmamızın sorunsalı metodu ve sınırlarına yer verilirken, bazı kavramlar ve yararlanılan kaynaklar da zikredildi.

“İkinci bölüm”de mevsimlerle ilgili Kur’ân ayetleri ve hadis rivayetleri genel anlamda ele alındı.

“Üçüncü bölüm”de çalışmamızın esas bölümü olması bakımından kış mevsimi ile ilgili rivayetler hadis tekniği açısından ele alınıp, tahrîc, tahkik, tasnif değerlendirmesi yapıldı. “Dördüncü bölüm”de ise çalışma genel bir değerlendirme ile sonlandırılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Zaman, Mevsim/Şita, Sayf, Rebi‘, Harif.

ABSTRACT

**NARRATIONS ABOUT THE WINTER SEASON IN THE
HADİTH BOOKS AND THEIR EVALUATION**

Mahmut TOSLAK

Master, Temel İslam Bilimleri

Thesis Advisor: Prof. Dr. Özcan HIDİR

June, 2024 – 115 Pages

In this study, the narrations about the four seasons were discussed in terms of tahrîc, investigation and evaluations specific to the winter season. The compiled narrations were categorized in certain groups of meanings and the narrations related to the seasons were discussed in general and those related to the winter season were handled in terms of hadith technique. Since our subject will be more concentrated in the winter season, other rumors did not go into detail.

Our study consists of three parts. In the “first part”, first of all, the importance and original value of the subject were stated. Later, while the problematic method and limits of the research were included, some concepts and sources were mentioned.

In the “second part”, Qur’anic verses and hadith narrations related to the seasons were discussed in general terms.

In the “third part”, in terms of being the main part of the study, the narrations.

Key Words: Time, Season, Winter, Summer, Spring, Autumn.

İÇİNDEKİLER

TEZ ONAYI	i
BİLİMSEL ETİK BİLDİRİMİ.....	ii
ÖNSÖZ.....	iii
ÖZET.....	v
ABSTRACT	vi
İÇİNDEKİLER	vii
KISALTMALAR	x

BİRİNCİ BÖLÜM..... 1

GİRİŞ .....

1.1. Çalışmanın Önemi ve Özgün Değeri	1
1.2. Çalışmanın Sorunsalı, Metodu ve Sınırları	1
1.3. Kaynaklar-Literatür.....	2
1.3.1. Genel Kaynaklar.....	2
1.3.2. Özel Kaynaklar.....	3
1.4. Kavramlar.....	4
1.4.1. Zaman.....	4
1.4.2. Mevsim (Fasl).....	5
1.4.3. Kış (Şitâ).....	7
1.4.4. Yaz (Sayf).....	11
1.4.5. İlkbahar (Rebî)	11
1.4.6. Sonbahar (Harîf).....	12

İKİNCİ BÖLÜM..... 12

KUR'ÂN-I KERÎM VE HADİSLERDE MEVSİMLER..... 12

2.1. Kur'ân-ı Kerîm'de Dört Mevsim ve Hava Olayları.....	13
2.1.1. Kur'ân-ı Kerîm'de Dört Mevsim	13
2.1.2. Kur'an-ı Kerim'de Başlıca Hava Olayları.....	14
2.1.2.1. Yağmur.....	14
2.1.2.2. Rüzgâr	15
2.1.2.3. Bulut	16

2.1.2.4. Dolu ve Kar	17
2.1.2.5. Şimşek, Yıldırım ve Gök Gürültüsü.....	17
2.2. Hadislerde Dört Mevsim ve Hava Olayları.....	18
2.2.1. Hadislerde Dört Mevsim	18
2.2.2. Hadislerde Başlıca Hava Olayları	19
2.2.2.1. Yağmur	20
2.2.2.2. Rüzgâr	38
2.2.2.3. Bulut	48
2.2.2.4. Dolu ve Kar	50
2.2.2.5. Şimşek ve Yıldırım.....	52
2.2.2.6. Gök Gürültüsü	54
2.3. Mevsimler ve Bazı Fıkhî Hükümler.....	58
2.3.1. Tahâret.....	58
2.3.2. Mestler.....	59
2.3.3. Namaz.....	60
2.3.4. Oruç	63
2.3.5. Zekât.....	63

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM **64**

KUR'ÂN-I KERÎM'DE VE HADİSLERDE “KIŞ MEVSİMİ”..... **64**

3.1. Kur'ân-ı Kerîm'de ve Hadislerde “Kış Mevsimi”ne Genel Bakış.....	64
3.2. Kış Mevsimi İle İlgili Hadislerin Tahric ve Değerlendirilmesi	65
3.2.1. “Kış müminin ilkbaharıdır”	65
3.2.2. “Kış âbidlerin ganimetidir”	68
3.2.3. “Namaz kılmanız için geceniz uzadı”	70
3.2.4. “Kış gününde abdest almak”	73
3.2.5. “Ademoğlunun kalbi kışın yumuşar”	74
3.2.6. “ İçinde şiddetli soğuk bulunan rüzgâr”	76
3.2.7. “ Lâ ilâhe İllallâh bugün ne kadarda soğuk”	77
3.2.8. “ Kar ve kardan eriyen pınar”	79
3.2.9. “Cehennem yaz ve kış aldığı nefes”	80
3.2.10. “Kış geldiği zaman halkın uyarılması”	83
3.2.11. “Bütün hastalıkların aslı soğuktur”	84

3.2.12. “Cehennem ehlinin sıcak ve soğuğu istemesi”	85
3.2.13. “Güneşin kışın doğuş ve batış yeri”	86
3.2.14. “ Kış günlerinin kısalığı gecelerinin uzunluğu”	88
3.2.15. “Melekler kışın gitmesi ile sevinirler”	89
3.2.16. “ Resûlüllah ’ın (s.a.v.) yazın kıldığı namaz”	90
3.2.17. “ Allah ’ın rızasını gözeterek namaz”	91
3.3. Genel Değerlendirme	92

DÖRDÜCÜ BÖLÜM	95
SONUÇ	95
KAYNAKÇA	97
ÖZGEÇMİŞ	105

KISALTMALAR

a.s.	:	aleyhisselâm
b.	:	İbn, bin
bk.	:	bakınız
bs.	:	baskı
c.	:	cilt
c.c.	:	Celle celalühû
çev.	:	çeviren
DİA	:	Diyanet İslâm Ansiklopedisi
H.z.	:	Hazreti
İFAV	:	İlâhiyat Fakültesi Vakfı
İLİTAM	:	İlâhiyat Lisans Tamamlama
M.Ü.İ.F.	:	Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi
md.	:	maddesi
ö.	:	Ölümü
r.a.	:	Radıyallahu anh
r.ah.	:	Radıyallahu anha
r.ahm.	:	Radıyallahu anhuma
s.a.v.	:	Sallallâhü aleyhi ve sellem
t.y.	:	tarih yok
TDV	:	Türkiye Diyanet Vakfı
thk.	:	tahkîk eden
vb.	:	ve benzeri
vd.	:	ve diğerleri
vs.	:	ve saire

BİRİNCİ BÖLÜM

GİRİŞ

1.1. Çalışmanın Önemi ve Özgün Değeri

Yapmış olduğumuz araştırmamız neticesinde, mevsimlerle, özellikle kış mevsimiyle ilgili olarak genel bir çalışmanın yapılmadığını ve belli bir konuya bağlı kalmaksızın rivayetlerin bir araya getirilip değerlendirildiği Arapça ve Türkçe bir eserin bulunmadığını tespit ettik. Bu bağlamda konuya dair Türkçe hiçbir eser bulunmazken, aşağıda da zikredileceği üzere, Arapça'da ortaya konan bazı eserler söz konusu rivayetleri zühd, ahlak, fıkıh gibi belirli konulara bağlı kalmadık. Dolayısıyla bu çalışmalar da oldukça sınırlı kalmaktadır. Dört mevsimi ele alan sadece bir çalışmaya rastladık. Ancak rastlanan çalışma da belirlediğimiz konuya kısaca değinmiştir. Bu durum çalışmamızın özgün değerini arttırıcı bir husus olup hem Türkçe hem Arapça eserlerden farklı olarak, benzer mânadaki rivayetlerin; yağmur, dolu, kar, bulut, şimşek ve yıldırım gibi bir araya getirilip daha önce yapılmamış bir gruplandırma ile kategorize edilmesi bakımından önemli bir mahiyete sahiptir.

1.2. Çalışmanın Sorunsalı, Metodu ve Sınırları

Çalışmamızın temelini teşkil eden dört mevsim genel olarak, özelde ise kış mevsimi ile ilgili rivayetler ele alınmadan önce ilgili terim-terminoloji açıklanmış; daha sonra Kur'ân ve hadislerde mevsimler ve tabiat olayları ele alınmıştır. Rivayetler incelenirken önce Arapça metni verilip tercümeleri yapıldıktan sonra tahrirci ve değerlendirilmesi yapılmıştır. Tahrir ve tahkik yaparken Buhari-Müslim hadisleri başta olmak üzere Kütüb-i Sitte öncelenip, diğer musannefâtlar sonra zikredilmiştir. Dipnotlarda cilt ve sayfa numaraları kısaca belirtilip, kaynakçada daha detaylı bilgi verilmiştir. Sened tetkikinde senedin zayıf noktaları üzerine daha çok durulup, sıhhat açısından alimlerin görüşleri yansıtılmaya çalışılmıştır. Sened ve metin hususunda

kaynaklardaki değerlendirmelere yer verilirken, kendi kanaatlerimiz de bu minvalde belirtilmiştir.

Araştırmamızda öncelikle *Kütüb-i Sitte* olmak üzere, tasnif dönemi hadis musannefâtında yer alan rivayetlerin tespiti hedeflenmiştir.

Çalışmamız başlıca dört bölümden oluşmuştur. Girişi teşkil eden Birinci bölümde çalışmamızın temel amacı, yöntemi-metodu, sınırları ve önemine dair değerlendirmeler ile konuyla ilgili bazı kavramlar ve kaynaklar zikredilmiştir. İkinci bölümde Kur’ân ve hadislerde mevsimler, tabiat olayları ve mevsimlerin etkisinden kaynaklanan bazı fikhî konular ele alınmıştır. Araştırmamızın asıl bölümünü teşkil eden Üçüncü bölümde ise kış mevsimi’ne dair rivayetlere yer verilmiştir. Bu meyanda sırasıyla rivâyetlerin senedle birlikte arapça metinleri, türkçe tercümelere, tahrici ve sıhhat değerlendirmeleri ve mümkün olduğunca metin analizleri yapılmıştır. İlgili sıhhat değerlendirmeleri yapılırken de kaynaklarda işaret edilen bilgilerden hareket ederek açıklamalar yapılmış ve rivâyet hakkında kanaatlerimize yer vermeye çalışılmıştır.

Çalışmamız esnasında “*Mektebetü’ş-şâmile*” programından istifade ederek hemen hemen bütün literatür taranmış, sonuç olarak toplamda üç yüz kadar rivayet toplanmıştır. Çalışmamızın hacmi-kapasitesi ölçüsünde bunlardan genelde mevsimlerle alakalı olan ikinci bölümde 61 tanesine, üçüncü bölümde ise 17 tanesine yer vererek değerlendirmeye çalıştık.

1.3. Kaynaklar-Literatür

Yukarıda da belirttiğimiz üzere konumuzla ilgili hadis rivayetlerini biraraya getiren “müstakil-doğrudan” bir eser tespit edememiş bulunuyoruz. İstifade ettiğimiz konuyla dolaylı ilgili olan eserleri ise genelden özele olmak üzere iki başlıkta kısaca arz etmek istiyoruz.

1.3.1. Genel Kaynaklar

Çalışmamızın genel kaynakları arasında ilk önce zikredilmesi gereken eserler “*Kütüb-i Sitte*” dâhil hadis musannefatı başta olmak üzere tasnif dönemine dahil bütün hadis eserleridir. Ayrıca bu eserlerin şerhleri ve tefsir literatürü de sıkça başvurduğumuz kaynaklar arasındadır. Yine cerh-ta’dil, tarih, tabakât kitaplarından da rivayetlerin sened ve sıhhat değerlendirilmesinde yararlanılmıştır.

Kur'ân ve hadislerde mevsimler ve tabiat olaylarına ve ilgili hükümlere dair özellikle İbn Recep el-Hanbeli'ye (ö. 795/1393) ait *Letâifü'l-meârif fimâ li mevâsimi'l-âm mine'l-vezâif* adlı kıymetli vakitlerde yapılacak olan ibadetler hakkında yazılmış olan eseri zikretmek gerekir. Zira bu eserde ilkbahar, yaz, sonbahar ve kış mevsimi ile ilgili bölümde bazı hadislere yer verilmiş; bu bağlamda özelde kış mevsimine dair de 30 hadis zikredilmiştir. *Vasfû'l-Matar ve's-Sehâb* adlı Ebû Bekir Muhammed b. Hasen b. Düreyd el-Ezdî'ye (ö. 321/933) ait eser de zikredilmelidir. *Kitâbü'l-Matar ve'r-Ra'd ve'l-Berk ve'r-Rîh* adıyla yayımlanan İbn Ebi'd-Dünya el-Bağdadî'nin (ö. 281/894) eseri de 182 rivayetin bulunduğu bir kitaptır. İlgili eserde 90 adet yağmur, 29 tane gök gürültüsü, 8 tane şimşek, 55 adet de rüzgâr ile ilgili merfû, mevkûf ve maktû nitelikli rivayet yer almaktadır.

1.3.2. Özel Kaynaklar

Tetkiklerimiz neticesinde özel olarak kış mevsimi ve bu mevsime dair rivayetlere yer veren sınırlı sayıda da olsa bazı eserler bulunmaktadır. Birçok farklı konuda eserlere sahip âlimlerden olan Celâlüddîn es-Süyûtî'ye (ö. 911/1506) ait *Ehâdisü's-Şitâ* isimli eser ilgili çalışmaların en meşhuru olup bu konudaki klasik eserlerden sayılmalıdır. Süyûtî bu eserinde sadece kış mevsimi ile ilgili merfû, mevkûf ve maktû hadisleri derlemiş olup eserde toplamda 12 rivayet yer almaktadır. “İbn Mibred” olarak tanınan Yûsuf b. Hasen b. Abdülhâdî el-Makdisî'nin (ö. 909/1504) müellifi olduğu, toplamda 8 rivayetin yer aldığı *İrşâdü'l Fetâ ilâ Ehâdisi's-Şitâ* adlı eser de küçük hacmine rağmen, bu konudaki önemli eserlerdendir. Araştırmalarımız doğrultusunda bu eserin 2019'da ilk defa Lübnan'da “Dâru'l-Beşâiri'l-İslâmiyye” Yayınevinde neşredildiğini tespit ettik; Türkiye'de baskısı bulunmayan kitabı, zikri geçen yayıneviyle irtibata geçerek kargo ile Lübnan'dan getirterek çalışmamızda kullandık. Aynı şekilde *Ahkâmü's-Şitâ fi's-Sünneti'l-Mutahhera* adıyla yayımlanan Ali b. Hasen b. Ali b. Andülhamid el-Halebî'ye ait kitap da hadislerin fıkıh bablarına göre derlenmesi ve toplamda da 81 hadisi içermesi bakımından önem taşımaktadır.

Öte yandan burada *Metnü'l-Erbâine's-Şiteviyye min Ehâdisi Hayri'l-Beriyye* adlı es-Seyyid Murâd Selâme'nin kaleme aldığı 45 hadisin bulunduğu derleme eseri de zikretmeliyiz. Yine “*Delîlü'l-Etkiyâ fi Ahkâmi's-Şitâ*” adlı Muhammed Refik Mü'min eş-Şevbekî'nin kaleme aldığı ve 61 hadisin bulunduğu kitapla *Hadîsü's-Şitâ* adıyla Ali b. Hüseyin b. Ahmed Fakihî'nin müellifi olduğu eserler de bu bağlamda önemlidir.

Konuyla akakalı diğer bir eser de “*el-Müntekâ min Müsnedi’s-Şitâ ve’l-Berd*” adlı Ebî Sa’d es-Sem’ânî’ye (ö. 562/1166) ait eseri de zikretmeliyiz. Ne var ki bu kitaba tüm araştırmalarımıza rağmen ulaşamadık. İlgili eser, *DİA*’nın “Sem’ânî” maddesinde müellifin eserleri arasında zikredilmemiş; ancak “*İrşâdü’l-Fetâ*” isimli kitabın muhakkiki eserin yazma halinde olduğunu söylemiştir. Bu minvalde son olarak ise Abdulaziz b. Muhammed b. Abdullah es-Südhan’ın vermiş olduğu bir konferanstan Muhammed b. Sâlim el-Müheyzâ’nın özetleyerek derlediği *Câe’s-Şitâ* adlı küçük hacimli eseri de zikretmeliyiz. Kitapta toplam 15 hadis yer almaktadır.

1.4. Kavramlar

1.4.1. Zaman

Lügatte kısa ya da uzun müddet gibi manalarda kullanılan zaman (çoğulu: ezmân, ezmün) İslam geleneğinde ise genelde altı ayı geçmeyen sürelerle denmektedir. Arap Dili alimleri zaman kelimesini iki ayrı altı ay arasında kalan süreler için kullanıldığını söylemişler; bir senenin muhtelif devreleri-mevsimleri, bir şahsın idarecilik sürecindeki vakitler için de kullanıldığını zikretmişlerdir. Kur’ân-ı Kerîm’de “zaman” kelimesi yer almasa da “gün” (yevm), “ay” (şehr), “gece” (leyl), “yıl” (sene), ebed, sermed, ecel, asr, dehr vb., yer yer başka anlamlarda kullanılsalar da uzunluk-kısalığa göre zamanın farklı yönlerine delalet eden kelimeler zikredilmiştir.¹

Kur’an ve sünette yer alan zamanın farklı yönlerine, sürelerine delalet eden, detayları bu çalışmanın sınırlarını aşacak olan bu kelime-kavramlar, Müslümana bir zaman ve dolayısıyla mevsim bilinci kazandırmak amacıyla da kullanılmıştır. Ayrıca beş vakit

---

¹ İlhan Kutluer, “Zaman”, *DİA*, (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi, 2013), 44/111-114. İslam’da “vakit”, “zaman” konusunda genel bilgi için bk. Özcan Hıdır, *Vakit Disiplini* (İstanbul: Erkam Yayınları, 2018).

namaz vakitleriyle ilgili şekilde sabah,² öğle,³ ikindi,⁴ akşam,⁵ yatsı,⁶ vakti dilimlerine dair Kur'an ve Sünnet'te yer alan zamanlar da vakit ve mevsim bilinci oluşturmaya yöneliktir.⁷ Yine Kur'an'da ilâhî yeminlerin fecr,⁸ kuşluk vakti,⁹ asr¹⁰ esas alınarak zamana bağlı olarak yapılması, zaman-vakit ve mevsimlere verilen önemi gösterse gerektir. Hilalin doğuşunun da yeni bir ayın ve yılın başlangıcı, "ramazan orucu",¹¹ "hac"¹² ve "haram aylar"¹³ gibi her yıl tekrarlanan bazı ibadetlerin vaktini tayinde önemli olşunu da zikretmek gerekir. Şunu bu meyanda belirtmek gerekir ki, içinde Kur'an'ın nazil olduğu bin aydan daha hayırlı¹⁴ kadir gecesine¹⁵ has müstakil sure indirilmesi de zaman-mevsim bilincinde bilhassa önemi haiz olmuştur.

1.4.2. Mevsim (Fasl)

Lügatte "kızgın demirle damgalamak, işaretlemek" manasındaki "vesm" köküne dayanan ve "yılım belirli zaman dilimi" anlamındaki "mevsim" kelimesi çalışmamız açısından önem arz etmektedir. İslam kaynakları ve kültüründe "şenlik-panayır", "hac zamanı", "ekin-hasat zamanı" vb. anlamlarda da kullanılmaktadır.

---

² en-Nûr, 24/58.

³ er-Rûm, 30/18.

⁴ el-Asr, 103/1.

⁵ er-Rûm, 30/17.

⁶ en-Nûr, 24/58.

⁷ Bu konuda detaylı bilgi için bkz. Özcan Hıdır, *Vakit Disiplini* (İstanbul: Erkam Yayınları, 2018), 43-54.

⁸ el-Fecr, 89/1.

⁹ ed-Duhâ, 93/1.

¹⁰ el-Asr, 103/1.

¹¹ el-Bakara, 2/185.

¹² el-Bakara, 2/189.

¹³ et-Tevbe, 9/36.

¹⁴ el-Kadr, 97/1-5.

¹⁵ Kutluer, "Zaman", *DİA*, (İstanbul: TDV Yayınları, 2013), 44, 111-114.

Çalışmamızı ilgilendirdiği anlamıyla “mevsim” esasen senenin iklim şartları açısından belli bir dönemi olma anlamını taşır ki, Arapça’da buna “Fasl” denir. Bu manasıyla, genelde herkesçe bilindiği üzere, bir yılda dört ana mevsim bulunmaktadır. Daha ziyade iklim şartlarına bakımından kış (faslu’ş-şitâ), yaz (faslu’s-sayf), ilkbahar (faslu’r-rebî) ve sonbahar (faslu’l-harîf) gibi isimlendirmeler buna dairdir. Senenin iklim şartlarına göre taksim edilmesi hakkında İmam-ı Mâlik’in “*Senenin yarısı kış, yarısı da yazdır*” sözüyle de mevsimler işaret edilmektedir. Ayrıca bazı âlimler “*Zaman dört kısımdır; ilkbahar, yaz, sonbahar ve kış*” derken diğer bazılarına göre zaman kayz, yaz, sonbahar ve kış oluşmaktadır. *Ahkâmu’l-Kur’ân* adlı hüküm ayetlerini tefsir ettiği önemli eserinde Kâdî Ebû Bekir b. el- Arabî bu yönde bilgilere ve tefsire yer vermiş ve şunu nakletmiştir: “*Mâlik’in söylediği daha doğrudur; zira Allah Teâlâ zamanı ikiye ayırmış, bir üçüncüsünü yapmamıştır.*”¹⁶

Öte yandan mevsimler insana âhireti hatırlatmaktadır. Bu meyanda yazın şiddetli sıcakları cehennemın sıcaklığını, kışın şiddetli soğukları cehennemın soğukluğunu hatırlatır. Sonbaharda ağaçlardaki meyvelerin toplanması tamamlanıp evlerde saklanmaktadır. Bu ise âhirette amellerin meyvesinin toplanacağına tenbihidir. Bahar ise senenin en güzel mevsimi olup cennet nimetlerini ve oradaki güzel hayatı hatırlatmaktadır. Öyle ise mü’minin sâlih ameller ile cenneti elde etmek için gayret etmesi gerekir.¹⁷

Sonuç olarak senenin iklim şartlarına, buna bağlı olarak da insanların hayat şartları ve tecrübelerine göre ilkbahar, yaz, sonbahar ve kış olmak üzere dörde ayrılması daha uygun gözükmektedir. Kureyş sûresindeki kış ve yaz tabirleri ile senenin zamansal olarak taksimlendirilmesi değil, senenin bu iki mevsimindeki Kureyş’e verilen nimetlere dikkat çekildiği düşünülebilir.

---

¹⁶ Halebî, Ali b. Hasan b. Ali b. Abdülhamid, *Ahkâmü’ş-Şitâ fi’s-Sünneti’l-Mutahhera*, Lübnan: 1996, s. 17.

¹⁷ İbn Receb, Ebü’l-Ferec Zeynüddîn Abdurrahmân b. Ahmed b. Abdurrahmân, *Letâifü’l-Meârif fi mâ li-Mevâsimi’l-Âmi min el-Vezâif*, thk. Târık b. Abdullâh (Beyrut: el-Mektebetü’l-İslâmî, 2007), s. 546.

1.4.3. Kış (Şitâ)

“Dört mevsimden biridir”.¹⁸ “İmam-ı Mâlik senenin yarısının yaz, diğer yarısının kış olduğunu söylemiştir”.¹⁹ “Bazı âlimler de kayz, yaz, sonbahar ve kıştan ibaret olduğunu belirtmişlerdir”.²⁰ “İbn Sikkât ise arapların, altışar ay olmak üzere seneyi ikiye böldüklerini, ilk üç aya “kış” (şitâ) sonraki üç aya “bahar” (rebî) son altı ayın üç ayına “yaz” (sayf) diğer üç ayına da “yazın en sıcak ayları” (kayz) dediklerini açıklamıştır”.²¹

Kış mevsimine işaretle kullanılan kelimeler, Kur’ân-ı Kerîm’in farklı ayetlerinde yer almaktadır. Bu ifadeleri altı grupta toplamamız mümkündür.

1. Şitâ: Kış mevsimini işaret eden bu isimlendirme, Kur’ân-ı Kerîm’de yalnızca Kureyş sûresinde “*rıhlete’ş-şitâ*”²² diye yer almakta ve Kureyş’in kış mevsiminde Yemen tarafına ticaret için yaptıkları seferleri kastetmektedir.²³

2. Matâr: Yağmur mânasında yer almış ve yine aynı anlamda “*matar, ğays, sayyib, mâ’, vedk, vâbil, tall, hüsbân, berekâtü’-m-min es-semâ’, rac’, semâ’, rızk ve rahmet*” olmak üzere 12 kelime kullanılmıştır. “Matar” kelimesi müştakları ile beraber dokuz âyet-i kerîme’de on beş defa geçmiş ve her biri de eziyet ve azap mânasına gelmektedir.²⁴ “Ğays” kelimesi müştakları ile beraber “*gökten gelen rahmet ve hayır*

¹⁸ Ebü’t-Tâhir Mecdüddîn Muhammed b. Ya’kûb b. Muhammed el-Fîrûzâbâdî, *el-Kâmûsü’l-Muhît*, (Beyrut: Dâru’l-Ma’rife, 2009), s. 666.

¹⁹ Kurtubî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed b. Ebî Bekr b. Ferh, *el-Câmi’ li-Ahkâmi’l-Kur’ân*, (Kahire: Dâru’l-Kütübi’l-Mısrıyye, 1964), 20, 207.

²⁰ Ebû Bekr Muhammed b. Abdillâh b. Muhammed el-Meâfirî, *Ahkâmü’l-Kur’ân*, (Beyrut: Dâru’l-Kütübi’l-İlmiyye, 2003), 4, 451.

²¹ Ebü’l-Fazl Cemâlüddîn Muhammed b. Mükerrrem b. Alî b. Ahmed el-Ensârî er-Rüveyfî, *Lisânü’l-Arab*, (Beyrut: Dâr-u Sâdir, 1414), 14, 421.

²² el-Kureyş, 106/2.

²³ Muhammed Refîk Mü’min eş-Şevbekî, *Delîlü’l-Etkiyâ’ fî Ahkâmi’ş-Şitâ’*, (Gazze: Alukah, 2014), s. 89.

²⁴ en-Nisâ, 4/102; el-A’râf, 7/84; el-Enfâl, 8/32; el-Hûd, 11/82; el-Hicr, 15/74; el-Furkân, 25/40; eş-Şuarâ, 26/173; en-Neml, 27/58; el-Ahkâf, 46/24.

olan su” mânasında üç yerde kullanılmıştır.²⁵ “Sayyib” kelimesi “bol yağmur” mânasında kullanılarak bir yerde geçmekte ve aynı kelime “içinde yağmur olan bulut” mânasında da kullanılmaktadır.²⁶ “Mâ” kelimesi müştakları ile beraber altmış iki yerde geçmiş ve bunlardan otuz üçünde “Allah Teâlâ’dan nimet ve rahmet olarak gökten inen su” mânasında kullanılmıştır.²⁷ “Vedk” kelimesi iki yerde “yağmur” mânasıyla zikredilmiştir.²⁸ “Vâbil” kelimesi iki âyette üç kez geçmiş, mânası “şiddetli yağmurdur.”²⁹ “Tall” kelimesi sadece bir kere “hafif yağmur ve çiğ” mânasında geçmiştir.³⁰ “Hüsbân” kelimesi üç yerde geçmiş, bir tanesinde “kuvvetli yağmur” mânasında zikredilmiştir.³¹ İbn Kesîr tefsirinde: “Hüsbân: Zahir olan onun ziraatları ve ağaçları kökünden söken büyük yağmur olmasıdır” demiştir. “Berekât” sadece bir yerde geçmiş ve birçok müfessir “yağmur” diye tefsir etmiştir.³² “Rac” kelimesi bir yerde zikredilmiş mânası “yağmur”dur.³³ “Semâ” kelimesi “yağmur” mânasında gelmiştir.³⁴ “Rızk” kelimesi de bazı âyetlerde “yağmur” anlamında

---

²⁵ Lokmân, 31/34; eş-Şûrâ, 26/28; el-Hadîd, 57/20.

²⁶ el-Bakara, 2/19.

²⁷ el-Bakara, 2/22, 164; el-En‘âm, 6/99; el-A‘râf, 7/57; el-Enfâl, 8/11; Yûnus, 10/24; er-Ra‘d, 13/17; İbrâhîm, 14/32; el-Hicr, 15/22; en-Nahl, 16/10, 65; Tâhâ, 20/53; el-Kehf, 18/45; el-Hac, 22/5, 63; el-Mü‘minûn 23/18; el-Furkân, 25/48; en-Neml 27/60; el-Ankebût, 29/63; er-Rûm 30/24; Lokmân, 31/10; es-Secde, 32/27; el-Fâtır 35/27; ez-Zümer, 39/21; Fussilet, 41/39; Zühurf, 43/11; el-Vâkıa, 56/68-69; el-Kamer, 54/11; Kâf, 50/9; el-Cîn, 72/16; el-Mürselât, 77/27; en-Nebe, 78/14; el-Abese, 80/25.

²⁸ en-Nûr, 24/43; er-Rûm, 30/48.

²⁹ el-Bakara, 2/264-265.

³⁰ el- Bakara, 2/265.

³¹ el-Kehf, 18/40.

³² el-A‘râf, 7/96.

³³ et-Târık, 86/11.

³⁴ el-Hûd, 11/52; en-Nûh, 71/11; el-En‘âm, 6/6.

kullanılmıştır.³⁵ “Rahmet” kelimesi müştakları ile beraber “yağmur” mânasında gelmiştir.³⁶

3. Sehâb: Bulut mânasındaki “*sehâb*” kelimesi müştaklarıyla birlikte dokuz yerde zikredilmiştir.³⁷ Bulut mânasındaki “*ğaym*” lafzı ise Kur’an’da bulunmaktadır. “*Müzn*” tabiri de “bulut” anlamında olup bir yerde zikredilmiştir.³⁸ “*Mu’sırât*” kelimesi bulut mânasında bir âyette gelmiştir.³⁹ “*Hâmilât*” kelimesi de bulut mânasında olup bir yerde zikredilmiştir.⁴⁰

4. Selc ve Bered: “*Selc*” kelimesi kar mânasında olup Kur’an’da yer almamıştır. “*Berd*” kelimesi ise dolu anlamında bir yerde geçmektedir.⁴¹

5. Rîh ve Riyâh: “*Rih*” kelimesi rüzgâr mânasındadır ve müştakları ile beraber müfred olarak on dokuz kez zikredilmiş, çoğunluğu azap mânasında kullanılmıştır.⁴² Sadece Yûnus 10/22’de “*Tayyibâtin*” kelimesi ile sıfatlandığı için azap anlamından çıkarak rahmet, Enfâl suresinde (8/46) “güç-kuvvet”, Yûsuf suresinde (12/94) “Yûsuf aleyhisselâm’ın gömleğinin kokusu”, Şûrâ (42/32-33) “gemileri yürüten rüzgâr”, Enbiyâ (21/43), Sebe’ (34/12) ve Sâd (38/36) surelerinde ise Hz. Süleymân ile kullanılıp her hangi bir kayıt getirilmediği için genel anlamda zikredilmiştir.

---

³⁵ el-Câsiye, 45/5; el-Ğâfir, 40/13.

³⁶ el-A’raf, 7/57; eş-Şûrâ, 42/28; er-Rûm, 30/50; Şevbekî, *Delîlü’l-etkiyâ’ fî ahkâmi’s-Şitâ’*, s. 89-94.

³⁷ el-Bakara, 2/164; el-A’raf, 7/57; er-Ra’d, 13/12; en-Nûr, 24/40, 43; en-Neml, 27/88; er-Rûm, 30/48; el-Fâtır, 35/9; et-Tûr, 52/44.

³⁸ el-Vâkıa, 56/69.

³⁹ en-Nebe, 78/14.

⁴⁰ ez-Zâriyât, 51/2; Şevbekî, *a.g.e.*, s. 94-95.

⁴¹ en-Nûr, 24/43; Şevbekî, *a.g.e.*, s. 95.

⁴² Âl-i İmrân, 3/117; Yûnus, 10/22; el-Ahkâf, 46/24; İbrâhîm, 14/18; İsrâ’, 17/69; el-Hac, 22/31; Fussilet, 41/16; ez-Zâriyât, 51/41; el-Kamer, 54/19; el-Hâkka, 69/6; er-Rûm, 30/51; el-Ahzâb, 33/9.

“*Riyâh*” kelimesi on yerde geçmiş ve çoğunluğunda rahmet mânasındadır.⁴³ Sadece Kehf 18/45’te bozmak ve helâk etmek anlamında kullanılmıştır. Kur’an’da “*rîh*” rüzgâr mânasında veya rüzgârın sıfatı şeklinde başka kelimelerle de gelmiştir. Bunlarda: “*hâsıb*”, “*semûm*”, “*sarsar*”, “*i’sâr*”, “*âsıf*”, “*kâsıf*”, “*akîm*”, “*âsıfât*”, “*ruhâ*”, “*zâriyât*”, “*levâkîh*”, “*mübeşşirât*”, “*mürselât*” ve “*nâşirât*” kelimeleridir.⁴⁴

Abdullah b. Amr’a (r.a.) göre sekiz çeşit rüzgâr vardır. Bunlardan dört tanesi rahmet, dört tanesi de azaptır. Rahmet manasındakiler “*nâşirât*”, “*mübeşşirât*”, “*mürselât*” ve “*zâriyât*”; azapla ilgili olanlar ise “*akîm*”, “*sarsar*”, -bu ikisi karadadır- “*âsıf*”, “*kâsıf*”tır ki, bu son ikisi de denizde gerçekleşmektedir. Allah Teâlâ dilediği zaman onu rahmetle hareketlendirir ve ruhâ, rahmet, rahmetinin önündeki müjde ve erkeğin dişiyi aşılıyarak hamile bıraktığı gibi bulutların su yüklenmesi için aşılıyıcı yapar. Dilerse de onu azap ile hareketlendirerek onu kısırlaştırıcı yapar ve ona acı verici bir azap emanet eder ve onu kullarından dilediklerine karşı azap yapar. Onu “*sarsar*, *âtıye*” ve uğradığı yerleri bozan bir rüzgâr yapar. Rüzgârlar korku vermek bakımından “*Sabâ*, *Debûr*, *Cenûb*, *Şemâl*” olarak dört çeşittir. Yine fayda ve tesiri bakımından değerlendirildiğinde sayı bakımından çeşidi artmaktadır. Bu rüzgârlar yumuşak ve nemli esmekle bitkilere ve hayvanların vücutlarına gıda vermekle beraber bazen de onları kurutmaktadır. Başka bir rüzgâr onları helâk ve telef ederken diğeri onları yürütür veya sertleştirir, bir başkası da gevşetir ve zayıflatır.⁴⁵

6. Berk, Ra’d ve Savâ’ık: “*Berk*” kelimesi şimşek anlamında olup Kur’an’da toplam beş ayette zikredilmektedir.⁴⁶ “*Ra’d*” kelimesi gök gürültüsü mânasındadır ve iki

---

⁴³ el-Bakara, 2/164; el-A’râf, 7/57; el-Hicr, 15/22; er-Rûm, 30/46, 48; el-Fâtır, 35/9; el-Furkân, 25/48; en-Neml, 27/63; el-Câsiye, 45/5.

⁴⁴ Şevbekî, *a.g.e.*, s. 95-98.

⁴⁵ İbn Kesîr, Ebü’l-Fidâ’ İmâdüddîn İsmâil b. Şihâbiddîn Ömer b. Kesîr ed-Dımaşkî, *Tefsîru’l-Kur’âni’l-Azîm*, thk. Sâmî b. Muhammed Selâme 2. Baskı (Riyad: Dâr-u Taybe, 1999), VI, 323.

⁴⁶ el-Bakara, 2/19-20; Ra’d, 13/12; en-Nûr, 24/43; er-Rûm, 30/24.

yerde zikredilmiştir.⁴⁷ “*Savâ’ik*” kelimesi ise yıldırımlar mânasında olup, iki yerde geçmiştir.⁴⁸

1.4.4. Yaz (Sayf)

Dört mevsimden biri olup ilkbahardan sonra gelmektedir ki, buna “*kayz*” da denilmiştir.⁴⁹ İmam-ı Mâlik’in senenin yarısının kış, diğer yarısının da yaz mevsimi olduğunu belirtmiştir.⁵⁰ “*Sayf*” kelimesi, Kur’an’da yalnızca Kureyş suresinde⁵¹ “*rihlete’s-şitâ-i ve’s-sayf*” şeklinde geçmekte ve Kureyş’in yaz mevsiminde Şam tarafına ticaret için yaptıkları kervan seferleri kastedilmektedir.

Özellikle Arap Yarımadası vb. bazı bölgelerde aşırı sıcaklığı sebebiyle bazı rivayetlerde “*sayf-yaz*” mevsiminde Allah’a sığınma tavsiye edilir. Bütün bu yönleriyle, -ki aslında diğer bütün zamanlar ve mevsimler için de geçerlidir- yaz mevsimi insan için bir imtihan ve imkân olabilmektedir.

1.4.5. İlkbahar (Rebî)

Kur’an-ı Kerîm’de “*rebî*” yani ilkbahar kelimesi yer almamaktadır. Arap kültüründe başlıca “iki rebî” bulunmaktadır. Birisi ayların “rebî” ve diğeri de zamanın “rabî”dir. Ayların rebî’i safer ayından sonraki “Rebûlevvel ve Rebûlâhir”dir. Zamanın rebî’i ise iki tanedir. Birincisi “Çimen Baharı” (Rebûlkele) denilen mantarların çıkıp çiçeklerin açtığı mevsim olan “Birinci Bahar” (Rebûlevvel)’dir. İkincisi meyvelerin olgunlaştığı mevsim olan “İkinci Bahar” (Rebûssânî)’dir. Araplardan seneyi iki tane “İlkbahar” (Rebûlevvel), iki tane “yaz” (*sayf*), iki tane “sıcak aylar” (*kayz*), iki tane “ikinci bahar” (Rebûssânî), iki tane “sonbahar” (Hârîf) ve iki tane de “kış” (*şitâ*) olmak üzere altı zaman dilimine ayıran da vardır.⁵²

Rebûlevvel ayı İslâm Tarihi’nde önemli bir yer tutar. Resulüllah’ın Rebûlevvel’in on ikisinde doğması, hicretin Rebûlevvel ayında gerçekleşmesi, Sevr mağarasından

⁴⁷ el-Bakara, 2/19; Ra’d, 13/13.

⁴⁸ el-Bakara, 2/19; Ra’d, 13/13; Şevbekî, *a.g.e.*, s. 99.

⁴⁹ Cevherî, Ebû Nasr İsmâil b. Hammâd, *es-Sihâh* (Beyrut: Dâru’l-Ma’rife, 2008), 609.

⁵⁰ Kurtubî, el-Câmi‘ li-ahkâmi’l-Kur’an, XX, 207.

⁵¹ el-Kureyş, 106/2.

⁵² Cevherî, *a.g.e.*, 387, Fîrûzâbâdî, *el-Kamûsü’l-Muhît*, 485.

ayrılışın, Kubâ'ya varış ve Kubâ mescidinin inşasının, ilk Cuma namazının Rânûnâ'da kılınışı Medineye varış ve vefatının da bu ayda gerçekleşmesi bu ayın önemini Müslümanlar nezdinde arttırmıştır. Bazı kaynaklarda Resulüllah'ın doğumu, hicreti ve vefatının bu ayda (pazartesi günü) gerçekleşmiş olması sebebiyle Araplar'da bu ayın bolluk-bereket ayı sayılmasına yol açmıştır.⁵³

1.4.6. Sonbahar (Harîf)

Kur'ân-ı Kerîm'de harîf (sonbahar) lafzı geçmez. Sonbahar, yaz mevsimiyle kış mevsimleri arasında, 23 Eylül tarihinden başlayarak 21 Aralık tarihine kadar devam eden bir geçiş mevsimidir. Bu mevsim nipeten serin, rüzgârlı ve yağmurlu zamanlardır. Bu tönüyle de aslında bir geçiş ve kışa hazırlık mevsimi olup onun habercisi gibidir.⁵⁴

İKİNCİ BÖLÜM

KUR'ÂN-I KERÎM VE HADİSLERDE MEVSİMLER

Önceki bölümde kavramları ele alırken kısmen değindiğimiz üzere, çalışmamızın bu bölümünde genel olarak Kur'ân ve hadislerde zikri geçen mevsimlerin özelde ise dört mevsim olarak bildiğimiz döngüler ve onlarla bağlantılı tabiat olaylarının hangi bağlamda nasıl zikredildiğini, ne tür hüküm ve değerlere konu olduğunu, âlimlerin ve İslâm kaynaklarının bu mevsimlere yaklaşım tarzlarını detaya girmeksizin ele alacağız.

---

⁵³ Hacı Mehmet Günay, "Rebîülevvel", *DİA*, (İstanbul: TDV Yayınları, 2007), 34, 501-502.

⁵⁴ Bu mevsimin genel-özel özelliklerine dair bkz. "Sonbahar", <https://www.turkcebilgi.com/sonbahar>, son erişim: 12.05.22.

2.1. Kur’ân-ı Kerîm’de Dört Mevsim ve Hava Olayları

2.1.1. Kur’ân-ı Kerîm’de Dört Mevsim

Yukarıda kavramlarla alakalı bölümde belli ölçüde değindiğimiz üzere, âyetlerde dört mevsim isimleri “kış” (şitâ) ve “yaz” (sayf) hariç “ilkbahar” (rebî) ve “sonbahar” (harîf) zikredilmezler. Kış ve yaz mevsimlerinin isimleri ise sadece Kureyş suresinde olmak üzere tek bir yerde geçer. Sûre içerisinde “*rıhlete’s-şitâ-i ve’s-sayf*” tabiriyle zikredilerek, Kureyş kabilesinin kışın Yemen tarafına yazında Şam tarafına ticaret için yaptıkları seferler dile getirilir. Âyet-i kerîmeye baktığımızda kış ve yazın ele alınış tarzı, konunun öznesi şeklinde olmayıp, bu iki mevsimde özelde Kureyş kabilesinin nasıl güvenle ticaret yaptıkları konusunun ifadesinde zarf kullanılmıştır. Başka bir ifade ile bu iki mevsim zikredilirken mahiyetleri itibari ile değil, zarfiyetleri itibarı ile ele alınmışlardır.

İlkbahar (rebî) ve sonbahar (harîf) mevsimleri ismen zikredilmelerinde onlarca ayette bu mevsimlerin tabiattaki yanısmaları dile getirilir. Tabiatın yeşererek canlanması, meyve ve sebzelerle bereketin olması, yağmur, bulut, su, bitki, ağaç, meyve ve daha birçok doğal gerçekliklerden bahsedilirken aslında ilkbahar mevsimine ve özelliklerine işaret edilmektedir. “*Allah, rüzgârları gönderendir. Onlar da bulutları hareket ettirir. Biz de bulutları ölü bir toprağa sürer ve onunla ölümünden sonra yeryüzünü diriltiriz. İşte ölümden sonra diriliş de böyledir.*”⁵⁵ ayeti bunlardandır.⁵⁶

İlkbaharla (rebî) ilgili ayetlerin genel anlatımına baktığımız zaman Allah’ın varlığının, birliğinin ve ölümden sonra dirilişin ön plana çıktığını görüyoruz. Bir başka ifadeyle ilgili ayetler Allah’ın varlığı birliği ve ölümden sonra diriliş bağlamlarında ele alınmaktadır.

Kur’an’da, kışa geçiş mevsimi olarak bilinen Sonbahar’a (harîf) delalet eden bazı ayetler bulunmaktadır. “*Allah’ın rahmetinin izlerine bir bakın! Yeryüzünü ölümden sonra nasıl da diriltiyor...*”⁵⁷ ayeti bu yönde zikredilebilir.⁵⁸

⁵⁵ el-Fâtır, 35/9.

⁵⁶ Bu yönde diğer bazı ayetler için bkz. el-Bakara, 2/164; Nûh, 71/17-18

⁵⁷ el-Hadîd, 57/20.

⁵⁸ Bu yönde diğer bazı ayetler için de bkz. er-Rûm, 30/50; ez-Zümer, 39/21.

Sonbaharla (harîf) ilgili ayetlerde, ilkbaharla (rebî) ilgili ayetlerle aynı minvalde zikredilmeleriyle birlikte dünya hayatının aldaticılığına, ibret almaya ve Allah'ın gücü ve kudretine dikkati çekilmekte ve Âhiret merkezli bir hayata yönelme anlamında uyarı yapılmaktadır.

2.1.2. Kur'an-ı Kerim'de Başlıca Hava Olayları

Kur'an'da Allah insanların kendisine şirk koşmaksızın iman edip, gücünü ve kudretini görerek emir ve yasaklarına uymalarını ve şükretmelerini istemektedir. Kur'an'ın pek çok ayetinde Allah Teâlâ'nın gücünün ve kudretinin büyüklüğü bir takım harikulade olaylarla, çeşitli misallerle gösterilmek istenir. Bunlar arasında zaman zaman meydana gelen mevsimsel hava olayları önemli yer kaplar. Yağmur, rüzgâr, bulut, dolu, şimşek, gök gürültüsü ve yıldırım gibi hava olayları, başta iman ve şirk olmak üzere O'nun gücü ve kudretine, şükrüne ve nankörlüğe, hayata ve ölüme, özellikle de ibret almaya yönelik birtakım konularla işlenir. Zaman zamanda bazı gerçeklikler bunlarla temsil edilerek anlatılır. Bütün bunlar mevsimsel ve meteorolojik açıdan sunulan bilgiler gibi değil belirttiğimiz gibi açıklanmak ve bildirilmek istenen konuların izahı sadedinde gerekli mesajın etkileyici bir biçimde verilmesi açısından ele alınır. Şimdi başlıca hava olaylarının Kur'an'da nasıl geçtiğini geneli yanıtacak şekilde birtakım misallerle ortaya koymaya çalışacağız.

2.1.2.1. Yağmur

*“Allah gökten su indirip onunla yeryüzünü ölümden sonra diriltti...”*⁵⁹ vb. Kur'an ayetleri⁶⁰ gözden geçirildiğinde “matar”, “gays”, “sayyib”, “mâ”, “vedk”, “vâbil”, “tall”, “hüsbân”, “berekâtün mine's-semâ”, “rac”, “semâ”, “rızk” ve “rahmet” olmak üzere muhtelif kavram-kelimelerin kullanıldığını görüyoruz. “Matar” kelimesi eziyet ve azap, “gays” gökten gelen rahmet ve hayır olan su, “sayyib” bol yağmur, “mâ” Allah Teâlâ'dan nimet ve rahmet olarak gökten inen su, “vedk” yağmur, “vâbil” şiddetli yağmur, “tall” hafif yağmur ve çiğ, “hüsbân” büyük yağmur, “berekât”-“rac”-“semâ”-“rızk” kelimeleri de yağmur mânasında kullanılmışlardır. Bu mânalarla yağmurun eziyet ve azap olabileceği gibi tam tersine nimet, rahmet ve

---

⁵⁹ en-Nahl, 16/65.

⁶⁰ Bu ayetlerin bazıları için bkz. el-Bakara, 2/22; el-En'âm, 6/99; Tâhâ, 20/53; el-Hacc, 22/63; en-Neml, 27/60; el-Mü'minûn, 23/18; er-Ra'd, 13/17.

bereket olabileceği ifade edilmiştir. Ayrıca yağmurun azlığına ve çokluğuna, yağış hızına ve yoğunluğuna göre de değişik isimlerle kullanıldığını görüyoruz.

Kullanıldığı bağlamlara baktığımızda ise yağmurun daha fazla bereket oluşu ve buna bağlı olarak verilen nimetlerden ibret alınması gerektiği fazlaca ön plana çıkar. Bunun yanında Allah'ın gücü ve kudreti, şirk, iman, hayat, ölüm ve yeniden diriliş gibi önemli konuların anlatımında da etkileyici bir şekilde kullanılır.

Bütün bu kullanımları genel olarak tetkik ettiğimizde ise yağmurun Kur'an'da meteorolojik bir olay gibi anlatılmadığını, yukarıda belirttiğimiz gibi değişik mesajların etkili bir şekilde verilmesinde kullanıldığını görmekteyiz.

2.1.2.2. Rüzgâr

“Rüzgarları da aşılavıcı olarak gönderip yukarıdan su indirerek sizi onunla suladık...”⁶¹ ayeti başta olmak üzere muhtelif Kur'an ayetlerinde⁶² görüldüğü gibi “rüzgâr” kelimesi ilgili Kur'an âyetlerinde tekil olarak rüzgâr “*rîh*”, çoğul olarak da rüzgârlar “*riyâh*” kelimesi ile karşılanmaktadır. On dokuz yerde tekil kipiyle gelmiş ve genellikle azap mânasında kullanılmıştır. Yûnus 10/22'de “*Tayyibâtin*” kelimesi ile sıfatlandığı için rahmet mânasında kullanılmıştır. Enfâl'de 8/46 güç kuvvet, Yûsuf suresi 12/92'de Yûsuf aleyhisselâm'ın gömleğinin kokusu mânasında kullanılmıştır. Şûrâ'da (42/32-33) gemileri yürüten rüzgâr, Enbiyâ suresinde (21/43), Sebe (34/12) ve Sâd (38/36) surelerinde ise herhangi bir kayıt getirilmediği için hayra ve şerre ihtimalli olarak kullanılmıştır.

Çoğul olarak rüzgâr yani “*riyâh*” kelimesi ile 10 yerde, çoğunlukla rahmet mânasında geçmiştir.⁶³ Sadece Kehf 18/45'de “bozmak” ve “helak etmek” anlamında kullanılırken yine “*rîh*” (rüzgâr) mânasında veya rüzgârın sıfatı şeklinde başka kelimeler de gelmiştir. Bunlar da hâsıb, semûm, sarsar, i'sâr, âsîf, kâsîf, akîm, asîfât, ruhâ, zâriyât, levâkih, mübeşşirât, mürselât ve nâşirât kelimeleridir.⁶⁴

⁶¹ el-Hicr, 15/22.

⁶² Bu yöndeki bazı ayetler için bkz. Âli İmrân, 3/117; el-Furkan, 25/48-49; el-Hicr, 15/22; en-Neml, 27/63; el-Enbiyâ, 21/81; eş-Şûrâ, 4, 2/33; ez-Zâriyât, 51/41; er-Rûm, 30/51.

⁶³ el-Bakara, 2/164; el-A'râf, 7/57; el-Hicr, 15/22; er-Rûm, 30/46, 48; el-Fâtır, 35/9; el-Furkân, 25/48; en-Neml, 27/63; el-Câsiye, 45/5.

⁶⁴ Şevbekî, *a.g.e.*, s. 95-98.

Ayetlerde genel olarak rüzgâr, azap mânasında kullanıldığı gibi tam tersi rahmet ve esenlikler için de kullanıldığı görülmektedir. Bu meyanda Abdullah b. Amr (r.a.) rüzgârların çeşitlerine işaret ederek “Rahmet” (*nâşirât, mübeşşirât, mürselât ve zâriyât*) ismiyle zikredilenlerin, “Azap” (*akîm, sarsar, âsîf ve kâsîf*)’ın mânasında kullanıldığını söylemiştir. Bunların gerçekleşmesi hususunda da Allah Teâlâ’nın onu dilediği zaman rahmetle hareketlendirip ruhâ, rahmet, rahmetin önündeki müjde ve bulutların su yüklenmesi için aşılavıcı yaptığını, dilerse de çeşit çeşit azaplar şeklinde gönderdiğini belirtmiştir. Abdullah b. Amr rüzgârların korkutuculuk bakımından (*sabâ, debûr, cenûb ve şemâl*), faydaları ve tesirleri bakımından da yumuşak, nemli, kuru, helak edici, yürüten, sertleştiren, gevşeten ve zayıflatan gibi çeşitlerinin olduğunu da ifade etmiştir.⁶⁵

Ayet-i kerîmelerde rüzgârların çeşitleri yukarıda belirtildiği gibi değişik isimlerle ifade edilmiştir. Ancak bunlar ifade edilirken meteorolojik bir hava olayı edasıyla değil, verilmek istenen mesajın, anlatılmak istenen olayın etkinliğini artırmak ve vurgulu bir şekilde bildirmek amacı güdülmüştür.

2.1.2.3. Bulut

“Allah, rüzgârları gönderendir. Onlar da bulutları hareket ettirir. Biz de bulutları ölü bir toprağa sürer ve onunla ölümünden sonra yeryüzünü diriltiriz. İşte ölümden sonra diriliş de böyledir.”⁶⁶ ayeti başta olmak üzere, Kur’an’da “Bulut” ile alakalı muhtelif ayetler⁶⁷ yer almaktadır. Bu ayetlerde “Bulut” kelimesi daha ziyade “*Sehâb*” kelimesiyle karşılanarak türevleri ile birlikte dokuz yerde geçmektedir.⁶⁸ Bulut anlamında kullanılan “*Müzn*” kelimesi bir yerde,⁶⁹ “*Mu ‘Sırât*” kelimesi bir yerde,⁷⁰

---

⁶⁵ İbn Kesîr, *Tefsîru’l-Kur’âni’l-Azîm*, VI, 323.

⁶⁶ Fâtır, 35/9.

⁶⁷ Mesela bkz. el-A‘râf, 7/57; el-Ahkâf, 4/24; er-Rûm, 30/48.

⁶⁸ el-Bakara 2/164; el-A‘raf 7/57; er-Ra‘d 13/12; en-Nûr 24/40, 43; en-Neml 27/88; er-Rûm 30/48; el-Fâtır 35/9; et-Tûr 52/44.

⁶⁹ el-Vâkıa, 56/63-68.

⁷⁰ en-Nebe, 78/14.

“*Hâmilât*” kelimesi de bir yerde zikredilmiştir.⁷¹ Yine bulut mânasına gelen “*Gaym*” kelimesi ise Kur’ân’da zikredilmemektedir.

İlgili ayetlerde bulutlar genellikle rahmet kaynağı yağmurların oluştuğu, taşındığı ve kendisinden yağdığı mekânlar olarak zikredilir. Allah Teâlâ’nın bulutları rüzgârlarla sevkettiğinden, onlardan “beyaz bulutların” (müzn), “yağmurun kendisinden sıkılarak çıkarıldığı bulutların” (mu’sırât), “ağır su taşıyan bulutlar”ın (hâmilât) bulunduğu bahsedilmektedir. Ayrıca kullara azap taşıyan bulutların da gönderildiği ifade edilmiştir.

2.1.2.4. Dolu ve Kar

“Dolu (berad)” kelimesi Kur’ân’da “*Bered*” kelimesiyle ifade edilerek sadece Nûr suresinde yer alan “...*O, gökten, oradaki dağ (gibi bulut)lardan dolu indirir de onu dilediğine isabet ettirir, dilediğinden de geri çevirir...*”⁷² ayetinde zikredilir. Burada dolunun dağ gibi bulutlardan indirildiği ve Allah Teâlâ’nın dilediği bazı kişilere isabet ettirip bazılarında çevireceğinden bahsedilmesi, dolunun bir azap bir ceza olarak inebileceğini de ifade edilmektedir. Ayet-i kerîmede dolunun yapısından, oluşumdaki fiziksel ve kimyasal ayrıntılardan değil, genel hatlarıyla oluşumundan ve asıl olarak Allah’ın gücüne ve kudretine dikkat çekilmektedir.

Öte yandan “Kar” mânasındaki “*Selc*” kelimesi Kur’ân’da yer almamakta, ancak bazı rivayetlerde yer almaktadır ki, aşağıda ilgili bölümde bu rivayetler kış mevsimiyle alakalı olarak ayrıca ele alınacaktır.

2.1.2.5. Şimşek, Yıldırım ve Gök Gürültüsü

Şimşek, yıldırım, gök gürültüsü de Kur’an’da bazı ayetlerde⁷³ yer alan tabiat veya mevsimsel olaylardandır. Sözkonusu ayetlerde yer alan “*Berk*” lafzı şimşek mânasında olup beş yerde zikredilmiştir.⁷⁴ Gözleri alması, geçici aydınlık sağlaması, korku ve ümit kaynağı olması gibi birtakım özellikleri ile ifade edilmiştir. Şimşegin harikulade bir şekilde parlamasıyla gözlerin kör olabileceği anlatılırken hem

---

⁷¹ ez-Zâriyât, 51/2.

⁷² en-Nûr, 24/43.

⁷³ el-Bakara, 2/19, 20; er-Rûm, 30/24; er-Ra’d, 13/12, 13.

⁷⁴ el-Bakara, 2/19-20; Ra’d, 13/12; en-Nûr, 24/43; er-Rûm, 30/24.

münafıkların hali temsil ediliyor hemde Allah'ın gücü ve kudretinin azametine dikkat çekiliyor.

Yıldırımlar ise “*Savâik*”, “*Sâika*” kelimesinin çoğuludur. Yıldırımlar mânasında iki defa zikredilmiştir.⁷⁵ Birinde yıldırım seslerinin şiddetinden, diğerinde ise yıldırım çarpmasından söz edilmektedir. “*Ra‘d*” lafzı “Gök Gürültüsü” mânasında ve iki âyette geçmektedir.⁷⁶ Birisinde münafıkların durumunun temsili anlatımı içerisinde kullanılırken, diğerinde gök gürlemesinin Allah'ı hamd ederek tesbih etmesi dile getirilmektedir.

Berk, *Savâik* ve *Ra‘d* kelimelerinin genel kullanımlarına baktığımız zaman bunların da meteorolojik hava olayları açısından değil, özellikle Allah'ın (c.c.) gücü ve kudretinin ön plana çıktığı değişik konuların etkin bir şekilde ifadesinde kullanılmışlardır.

2.2. Hadislerde Dört Mevsim ve Hava Olayları

Hadislerde dört mevsime dair rivayetleri genel anlamda ele alacağımız bu bölümde önce hadislerin tercümelemleri ve sonra da kısaca bazı yönlerden muhteva açısından yorumuna girilecektir. Hadislerin teknik değerlendirmesine ise girilmeyecektir.

2.2.1. Hadislerde Dört Mevsim

“Kış” (faslu’s-şitâ), “İlkbahar” (faslu’r-rebî) “Yaz (faslu’s-sayf), “Sonbahar” (faslu’l-harîf) şeklinde izafeli kullanımlara rivayetlerde rastlamadık. Ancak “kış” (şitâ), “ilkbahar” (rebî), “yaz” (sayf), “sonbahar” (harîf) şeklinde değişik terkiplerle rivayetlerde geçmektedir. Hakiki manalarında kullanıldıkları gibi bazıları da mecazî manada kullanılmıştır.⁷⁷

Kış mevsimi (şitâ) hakkında birçok rivayet bulunmaktadır. Çalışmamızın Üçüncü bölümünde bu konuyla ilgili geniş açıklamalara yer verileceğinden bu başlık altında zikredilmeyecektir. Ancak genel rivayetlerdeki kış mevsimi bağlamlarına baktığımızda kış mevsiminin geceleri uzun, gündüzleri kısa olması bakımından daha

⁷⁵ el-Bakara, 2/19; Ra‘d, 13/13.

⁷⁶ el-Bakara 2/19; Ra‘d, 13/13.

⁷⁷ Kış mevsimine dair bu tür rivayetler aşağıda ayrıca tahriç edilip değerlendirileceği için burada tahriç yapılmamıştır.

kolay ibadet yapılabileceğinden hareketle daha çok ibadetlere yönlendirmelerin olduğunu görüyoruz. Bu hususta “*Kış mü'minin ilkbaharıdır*” hadisinin, diğer rivayetlerin özü ve özeti gibi olduğunu söyleyebiliriz. Bununla birlikte kış mevsiminin getirmiş olduğu zorluklar, kış mevsimi için hazırlık yapılması ve meleklerin kışın gitmesiyle sevinmeleri gibi konularla ilgili rivayetler de gelmiştir.

İlkbahar (rebî) kelimesi, Buhârî ve Müslim gibi iki önemli hadis musannifinin *Sahîh*'lerinde “...baharda biten bitkiler ya kalbi öldürür veya neredeyse ölecek hale getirir” meâlinde hakikî manasında kullanıldığı gibi, “*Kış mü'minin ilkbaharıdır*” hadisinde olduğu gibi mecazî anlamda da kullanılmıştır. Yaz mevsimi (sayf) kelimesi “... leylü's-sayfi...” yaz gecesi, “... nehâru's-sayfi...” yaz gündüzü, “... yevmü's-sayfi...” yaz günü gibi izafet terkihi ile kullanıldığı gibi, “...metla'un fi's-sayfi...” yazdaki doğuş yeri şeklinde izafesiz olarak da geçmektedir.

Sonbahar (harîf) kelimesi, meyveleri toplama, hasad etme anlamındadır. Bu mevsimde meyveler hasad edildiği için bu isimle isimlendirilmiştir.⁷⁸ Hadis rivayetlerinde hakiki manasında geçtiği gibi mecazi anlamda da çokça kullanılmıştır. “...harîfun fi'l-cenneti...” (cennette bir bahçe), “...harîfu'l-cenneti...” (cennet meyveleri), “...seb'îne harîfen...” (yetmiş sene) gibi.

Dört mevsim isimlerinin hadis rivayetlerinde geçtikleri yerlere baktığımızda mana bakımından meteorolojik açıdan bilgi verme amacıyla kullanılmadıkları, bazen mevsim özelliklerinin ibadetlere olan etkisi bağlamında, bazen sıcak ve soğğun cehennemle bağlantısı sadedinde, bazen benzetmelerde, bazen de mecazi anlamlarda kullanıldıkları görülmektedir.

2.2.2. Hadislerde Başlıca Hava Olayları

Hava olaylarının hadislerde ele alınmış şekli de ayet-i kerîmelerdeki gibi meteorolojik olayları anlatır gibi değil iman, şirk, ibadetler, Allah-u Teâlâ'nın gücü, kudreti, nimetler ve şükür gibi konular bağlamındadır. Başlıca hava olayları olan yağmur, rüzgâr, bulut, dolu, şimşek, yıldırım ve gök gürültüsü gibi konularla ilgili rivayetlerden bazılarını aşağıda zikrettik. Bütün bunlara genel olarak baktığımızda bu harikulade olayların gerçekleşmesinin Allah'a (c.c.) nisbet edildiği görülür. Ayrıca

---

⁷⁸ Ebû Ubeyd el-Kâsım b. Sellâm, *Garîbü'l-hadîs*, thk. Muhammed Abdulmuîd Hân, Haydarabâd: Dâiratü'l-Meârifî'l-Osmâniyye, 1964), IV, 499.

on dört asır öncesinin teknolojik imkânları ile bu rivayetlerde haber verilen olayların meydana geliş şekillerindeki ayrıntıların bilinemeyeceği bir gerçektir. Bu bakımdan bu rivayetlerin özellikle Meteoroloji biliminin araştırmalarında teorik veriler olarak kullanılarak yeni bilimsel gerçekliklere ulaşılabileceği değerlendirilmelidir.

2.2.2.1. Yağmur

Kur'an'da muhtelif pek çok ayette zikri geçen yağmurlarla ilgili merfû' ve mevkûf nitelikli olmak üzere pek çok rivayet nakledilmiştir. Aşağıda bu rivayetlere yer vereceğiz:

1- حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مَسْلَمَةَ بْنِ قَعْنَبٍ، حَدَّثَنَا سُلَيْمَانُ يَعْنِي ابْنَ بِلَالٍ، عَنْ جَعْفَرٍ وَهُوَ ابْنُ مُحَمَّدٍ، عَنْ عَطَاءِ بْنِ أَبِي رَبَاحٍ، أَنَّهُ سَمِعَ عَائِشَةَ، رُوحَ النَّبِيِّ ﷺ، تَقُولُ: كَانَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ إِذَا كَانَ يَوْمَ الرِّيحِ وَالْعَيْمِ، عُرِفَ ذَلِكَ فِي وَجْهِهِ، وَأَقْبَلَ وَأَدْبَرَ، فَإِذَا مَطَرَتْ سُرَّ بِهِ، وَذَهَبَ عَنْهُ ذَلِكَ، قَالَتْ عَائِشَةُ: فَسَأَلْتُهُ، فَقَالَ: إِنِّي خَشِيتُ أَنْ يَكُونَ عَدَابًا سَلَطَ عَلَى أُمَّتِي، وَيَقُولُ، إِذَا رَأَى الْمَطَرَ: رَحْمَةٌ.⁷⁹

a.) Hadisin tercümesi

Atâ b. Ebî Rabâh'tan -rivayetle- o Hz. Peygamber'in hanımı Âişe'nin şöyle dediğini iştimiştir:

“Resûlullâh rüzgârlı ve bulutlu gün olunca bu yüzünden belli olurdu. Bir ileri bir geri giderdi. Yağmur yağınca ise sevinir ve telaşı giderdi.”

Âişe “Bunu ona sordum” demiş ve Resûlüllah'ın da bunun üzerine şöyle dediğini aktarmıştır:

“Ben bunun ümmetimin başına gelecek bir azap olmasından korkuyorum.” ve yağmuru görünce “rahmet.”

b.) Hadisin değerlendirilmesi

Bu hadiste daima Allah'ı (c.c.) düşünerek hazırlıklı olmak, durumlar değiştiği ve korkunç şeyler meydana geldiği zaman Allah'a sığınmakla ilgili uyarı vardır. Hz.

⁷⁹ Müslim, Ebû'l-Huseyn b. el-Haccâc, “et-Teavvüzü inde ru'yeti'r-rîhi ve'l-ğaym” (no. 2081); İbn Ebi'd-Dünyâ, *Kitâbu'l-Matar ve'r-ra'd ve'l-berk ve'r-rîh*, s. 90.

Peygamber'in korkusu asilerin isyanı sebebiyle cezalandırılmaları, sevinci ise korkuya sebep olan şeylerin gitmesinden dolayıdır.⁸⁰

Çoğumuz duyarlılığımızı yitirdiğimiz, bazı şeyleri kanıksadığımız için, havanın bulutlanması, rüzgârın şiddetli esmesi bizi pek etkilemez. Peygamber (s.a.v.) ise, böyle durumlarda, tabiî afetlerle cezalandırılan geçmiş kavimleri hatırlardı; Ya Cenab-ı Hak bize de azap gönderirse! diye endişelenirdi. Peygamber (s.a.v.) ümmetine çok düşküdü. Onların başına bir felaket gelmesinden endişe ederdi. Korktuğu şey olmayınca da sevinirdi. Bir şeyden korkulduğu zaman Allah'a yönelmeli, O'na sığınmalıdır.⁸¹

İmam Nevevî (ö. 676/1277) hadisteki “rahmet” kelimesini “*bu bir rahmettir*” sözüyle açıklamıştır.⁸²

2- حَدَّثَنَا أَبِي، ثنا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ أَبِي بَكْرٍ الْعَنْكَبِيُّ، ثنا عَبَّادُ بْنُ عَبَّادِ الْمُهَلَّبِيُّ، عَنْ مُوسَى بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ إِبْرَاهِيمَ التَّمِيمِيِّ، عَنْ أَبِيهِ قَالَ: بَيْنَمَا رَسُولُ اللَّهِ ﷺ مَعَ أَصْحَابِهِ فِي يَوْمٍ دَجِنٍ، إِذْ قَالَ لَهُمْ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: كَيْفَ تَرَوْنَ بَوَاسِقَهَا؟ قَالُوا: مَا أَحْسَنَهَا وَأَشَدَّ تَرَاقُمَهَا! قَالَ: فَكَيْفَ تَرَوْنَ قَوَاعِدَهَا؟ قَالُوا: مَا أَحْسَنَهَا وَأَشَدَّ تَمَكُّنَهَا! قَالَ: كَيْفَ تَرَوْنَ جَوْهَهَا؟ قَالُوا: مَا أَحْسَنَتْهُ وَأَشَدَّ سَوَادَهُ! قَالَ: فَكَيْفَ تَرَوْنَ رَحَاهَا اسْتِدَارَةً؟ قَالُوا: مَا أَحْسَنَهَا وَأَشَدَّ اسْتِدَارَتَهَا! قَالَ: كَيْفَ تَرَوْنَ بَرَقَهَا أَوْ مِضُّ، أَمْ حَفْو، أَمْ يَشُقُّ شَقًّا؟ قَالُوا: بَلْ يُشُقُّ شَقًّا قَالَ: الْحَيَاةُ الْحَيَاةُ إِنْ شَاءَ اللَّهُ- قَالَ: فَقَالَ رَجُلٌ يَا رَسُولَ اللَّهِ: يَا أَبِي وَأُمِّي مَا أَفْصَحَكَ؟ مَا رَأَيْتُ الَّذِي هُوَ أَعْرَفُ مِنْكَ؟ قَالَ: فَقَالَ: حَقٌّ لِي وَإِنَّمَا نَزَلَ الْقُرْآنُ بِلِسَانِي وَاللَّهُ يَقُولُ بِلِسَانٍ عَرَبِيٍّ مُبِينٍ.⁸³

⁸⁰ Nevevî, Ebû Zekeriyâ Yahyâ b. Şeref, *el-Minhâc fî Şerhi Sahîhi Müslim b. Haccâc*, 9. Baskı (Beirut: Dâru'l-Ma'rife, 2003), VI, 436.

⁸¹ Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmâîl b. İbrâhîm el-Cu'fi, *el-Edebü'l-Müfred*, çev. ve şerh Mehmet Yaşar Kandemir 2. Baskı, İstanbul: Tahlil Yayınları, 2017, (Muhakkık'ın notu [M. Yaşar Kandemir]), II, 264-265.

⁸² Nevevî, *a.g.e.*, VI, 436.

⁸³ Ebu's-Şeyh, Ebû Muhammed Abdullâh b. Muhammed b. Ca'fer b. Hayyân el-İsfahânî, *Kitâbü'l-'Azame*, thk. Rızâullâh b. Muhammed İdrîs el-Mübârekpûrî (Riyad: Dâru'l-Âsime, 1408), IV, 1240; Ebû Muhammed Abdurrahmân b. Muhammed b. İdrîs b. Ebî Hâtim er-Râzî, *Tefsîrû'l-Kur'âni'l-'Azîm*, thk. Es'ad Muhammed Tayyib. 3. Baskı

a.) Hadisin tercümesi

Mûsâ b. Muhammed b. İbrahim et-Teymî'nin babasından rivayet ettiği bir hadiste Resûlullah (s.a.v.) yağmurlu bir günde (bir grup) sahabîleriyle beraberken şöyle buyurmuştur:

“Yağmur bulutlarını nasıl görüyorsunuz?”

Sahabîler, “Ey Allah'ın Resûlü! Onlar ne güzeldir ve ne kadar da sağlam katmerlenmişler” dediklerinde şöyle buyurmuştur:

“Onların direklerini nasıl görüyorsunuz?”

Sahabîler, “Ya Resûlellah! Onlar ne güzeldir ve ne kadar da sağlam yerleşmişler” Hz. Peygamber, *“Onun Karalığını nasıl görüyorsunuz?”* diye sorduğunda sahabîler, “Ne kadar da güzeldir ve ne kadarda siyahtır” diye cevap verdiler. Resûlullah, *“Onun değirmeninin dönüşünü nasıl görüyorsunuz?”* diye tekrar sorduğunda onlar, “Onlar ne güzeldir ve ne kadar da sağlam dönüyorlar” dediler. Resûlullah bu kez, *“Onun şimşegini nasıl görüyorsunuz? Hafifçe mi normal mi, yoksa yarararcasına mı parlıyor”* diye sorunca onlar, *“Bilakis yarararcasına parlıyor”* dediler. Bunun üzerine Resûlullah (s.a.v.) ise *“Hayattır, hayattır, inşaallah”*

Bunun üzerine orada bulunanlardan biri, *“Annem baba size feda olsun ey Allah'ın Resûlü! Ne de fasih-fesâhatle konuşuyorsunuz; sizden daha fasih konuşanı görmedim”* deyince Resûlullah şöyle buyurdu:

“Benim için hak oldu. Çünkü Kur'ân benim dilime (kalbime) nazil oldu.” Zira Allah (c.c.) *“Apaçık bir arapça olarak...”* buyuruyor.

b.) Hadisin değerlendirilmesi

Bulutların karaltısı ile kararmış güne *يَوْمُ الدَّجْنِ* denir.⁸⁴ (بَوَاسِقٍ) (بَسَقٍ)'in çoğuludur. Göğün ortasına kadar yükselip ufka kadar yayılan buluta denir.⁸⁵ Şimşek bu bulutların üzerinden çakıp alt taraflarına kadar uzandığı zaman mutlaka yağmur

---

(Mekke: Mektebetü'l-Bâz, 1419), 9, 2818; Ebû Bekr Ahmed b. el-Hüseyin b. Ali, *Şuabü'l-Îmân*, thk. Muhammed es-Saîd Besyûnî Zeğlûl, Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 2003, 3, 33; İbn Ebi'd-Dünyâ, *a.g.e.*, s. 56-57.

⁸⁴ Rüveyfî, *Lisânü'l-Arab*, XIII, 147.

⁸⁵ İbn Ebi'd-Dünyâ, *Kitâbu'l-Matar ve'r-ra'd ve'l-berk ve'r-rîh*, s. 56.

yağdırır.⁸⁶ Bulutun ufukta beliren, göğe doğru dik yükselen bölümlerine evin direklerine benzetildiği için “direkler” mânasındaki “قَوَاعِدُ” kelimesi kullanılmıştır.⁸⁷ Bulutların gökyüzünde dönmeleri de değirmene benzetilmiştir.⁸⁸ Belirginleşmeksizin parlayan şimşek⁸⁹ “الْوَمِيضُ” kelimesi ile bulutun uç taraflarında beliren⁹⁰ zayıfça parlayan şimşek⁹¹ “الْخَفُّ” kelimesi ile, sağa sola gitmeksizin göğün ortasına kadar uzanan⁹² kuvvetlice parlayan şimşek ise “يَشُقُّ شَقًّا” kelimesi ile karşılanmıştır. “الْحَيَا” ise yere hayat veren, çok yeşillik bitiren, insanların kendisi ile hayat bulduğu yağmur mânasında kullanılmıştır.⁹³

Bu rivayette Hz. Peygamber ilkönce sahabelerine bulut ve şimşekle ilgili bazı ayrıntılara dikkat çekerek onları nasıl değerlendirdiklerini soruyor, onlarda gözlemsel değerlendirmelerini belirtiyorlar. Peygamber (s.a.v.) ise o kadar ayrıntılı değerlendirmelerin yapıldığı bu konuda tek bir kelime ile “hayattır” diyerek cevap veriyor. Sahabîlerin, Resûlullah’ın (s.a.v.) bu fesâhatı karşısında şaşkınlık içeren ifadeleri de, O’nun “cevâmi‘u’l-kelim” sıfatına sahip olmasını ortaya koyan güzel bir örnektir.

---

⁸⁶ Ebû Bekr Muhammed b. el-Hasen b. Düreyd el-Ezdî el-Basrî (ö. 321/933), *Kitâbü Vasfî'l-matar ve's-sehâb ve mâ neatethü'l-Arabü'r-rivâvü min el-bükâ'*, thk. İzzüddîn Tenûhî, (Şam: Mecmeu'l-İlmi'l-Arabî, 1963), s. 5.

⁸⁷ Ebû Ubeyd, *Garîbü'l-hadîs*, 3, 104; Beyhakî, *Şuabu'l-Îmân*, 3, 33.

⁸⁸ Ebû Ubeyd, *a.g.e.*, 3, 106.

⁸⁹ İbnü'l-Esîr, Ebü's-Seâdât Mecdüddîn Mübârek b. Muhammed, *en-Nihâye fî ğarîbi'l-hadîs*, thk. Tâhir Ahmed Zâvî ve Mahmûd Muhammed Tanâhî, Kâhire: Dâru İhyâi'l-Kütübi'l-Arabiyye, 1963. 5, 230; Beyhakî, *Şuabu'l-Îmân*, 3, 33.

⁹⁰ Ebû Ubeyd, *a.g.e.*, III, 105.

⁹¹ İbnü'l-Esîr, *a.g.e.*, II, 56.

⁹² İbnü'l-Esîr, *a.g.e.*, II, 491, Beyhakî, *a.g.e.*, III, 33.

⁹³ İbnü'l-Esîr, *a.g.e.*, I, 472, Beyhakî, *a.g.e.*, III, 33.

3- حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ الْوَضَّاحِ الْأَزْدِيُّ، نَا يَحْيَى بْنُ يَمَانَ، عَنْ سُفْيَانَ، عَنْ يَحْيَى بْنِ هَانِيٍّ، عَنْ تَبِيْعٍ، عَنْ كَعْبٍ قَالَ: الْمَطْرُ رَوْجُ الْأَرْضِ، أَلَا تَرَى الْمَرْأَةَ تَكُونُ قَشِيقَةً فَإِذَا جَاءَ رَوْجُهَا تَخَضَّبَتْ وَانْتَحَلَتْ، كَذَلِكَ الْأَرْضُ تَكُونُ مُعْبِرَةً فَإِذَا جَاءَ الْمَطْرُ اهْتَرَّتْ، وَرَبَّتْ، وَأَنْبَتَتْ.⁹⁴

a.) Hadisin tercümesi

Ka‘b’den rivayete göre o şöyle demiştir: “Yağmur yerin kocasıdır. Görmüyor musun ki, kadın kuru ve serttir. Kocasını onun yanına gelince, güzelleşiyor, süzmeleniyor. Yerde aynı şekilde tozlu oluyor, yağmur gelince, hareketleniyor, büyüyor ve bitkiler bitiriyor.”

b.) Hadisin değerlendirilmesi

Ka‘b’tan (el-Ahbâr) nakledilen bu rivayette yağmurun yeri canlandırması, bitki bitirip büyütmesi bir teşbih-benzetme ile ifade edilmiştir. Buna göre yağmur yerin kocasına, yer de kadına benzetilmiştir. Yahudi mühtedisi ve bilgini olan Ka‘b’ın bu rivayetinin, hakkında net bilgilere sahip değilsek de, “isrâiliyyât-mesîhiyyât” kaynaklı olması büyük ihtimaldir.⁹⁵ Dolayısıyla Yahudi-Hıristiyan kaynaklarına müracaat edilerek bu yönüyle ayrıca tetkik edilmelidir.

4- حَدَّثَنَا عَبْدُ بْنُ حُمَيْدٍ، وَعَبْدُ وَاحِدٍ، وَالْمَعْنَى وَاحِدٌ، قَالُوا: حَدَّثَنَا يُونُسُ بْنُ مُحَمَّدٍ قَالَ: حَدَّثَنَا شَيْبَانُ بْنُ عَبْدِ الرَّحْمَنِ، عَنْ قَتَادَةَ، قَالَ: حَدَّثَ الْحَسَنُ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، قَالَ: بَيْنَمَا نَبِيُّ اللَّهِ ﷺ جَالِسٌ وَأَصْحَابُهُ إِذْ أَتَى عَلَيْهِمْ سَحَابٌ، فَقَالَ نَبِيُّ اللَّهِ ﷺ: هَلْ تَذَرُونَ مَا هَذَا؟ فَقَالُوا: اللَّهُ وَرَسُولُهُ أَعْلَمُ. قَالَ: هَذَا الْعَنَانُ هَذِهِ رَوَايَا الْأَرْضِ يَسُوقُهُ اللَّهُ تَبَارَكَ وَتَعَالَى إِلَى قَوْمٍ لَا يَشْكُرُونَهُ وَلَا يَدْعُونَهُ...⁹⁶

⁹⁴ Buhârî, *et-Târîhu'l-kebîr*, thk. Muhammed Abdulmuîd Hân (Haydarabâd: Dâiratü'l-Meârifi'l-Osmâniyye, t.y.), IX, 26 (no. 212); İbn Ebi'd-Dünyâ, *a.g.e.*, s. 55.

⁹⁵ Genelde geçmiş din ve kültürlerden özelde ise Yahudi ve Hıristiyan kültüründen İslam kaynaklarına geçen bilgi ve rivayetlere verilen isim olan “isrâiliyyât-mesîhiyyât”ın İslam kaynakları ve özelde hadislere etkisine dair tartışmalar ile bu yöndeki bazı örneklerin detaylı değerlendirilmesi için bkz. Özcan Hıdır, *Yahudi Kültürü ve Hadisler*, İstanbul: İnsan Yayınları, 5. Baskı, Aralık 2020, s. 298-312, 411-504; a. mlf., *Hıristiyan Kültürü ve Hadisler Zühd Hadisleri-Literatürü Özelinde*, İstanbul: İnsan yayınları, 2019, s. 449-547.

⁹⁶ Tirmizî, *Tefsîri'l-Kur'ân -Sûretü'l-Hadîd-* (no. 3516), İbn Ebi'd-Dünyâ, *a.g.e.*, s. 87.

a.) Hadisin tercümesi

Ebû Hüreyre'nin naklettiğine göre Hz. Peygamber (bir grup) ashâbıyla otururken üzerlerine aniden bir bulut gelmiş, bunun üzerine Resûlüllah, “*Bunun ne olduğunu biliyor musunuz?*” diye sormuş; onlar da, “Allah ve O'nun Elçisi daha iyi bilir.” dediklerinde Resûlüllah şöyle buyurmuştur:

“*Bu Allah azze ve cellenin kendisine şükretmeyen ve kendisini zikretmeyen toplumlara gönderdiği, yeri sulayan el-Anân'dır.*”

b.) Hadisin değerlendirilmesi

“*Biz her canlıyı sudan yarattık.*”⁹⁷ âyet-i kerîmede Allah (c.c.) suyun bütün canlıların yaratılışındaki ana madde olduğunu belirterek canlıların ona olan ihtiyacına işaret etmiş, başka birçok âyette de yağmurlardan⁹⁸ ürünlerin yağmur sebebiyle çıkmasından⁹⁹ ölü toprağın dirilmesinden¹⁰⁰ bahsederek yağmurların canlılar için kaçınılmaz ihtiyacına dikkat çekmiştir. Peygamber'de (s.a.v.) bu hadisi şeriflerde ve başka birçok hadislerde yağmurdan bahsetmiş, onun “rahmet” “hayat” olduğunu, yeri nasıl canlandırdığını, bulutlarla olan ilişki irtibatını ve insan hayatına olan etkilerini belirtmiştir. Ayrıca yağmuru Allah'ın (c.c.) genel olarak şükretmeyen zikretmeyen iyi kötü herkese gönderdiği de belirtilerek rahmetin umumi olduğuna da dikkat çekilmiştir.

5- أَخْبَرَنَا إِبْرَاهِيمُ عَنْ عَمْرٍو بْنِ أَبِي عَمْرٍو عَنْ الْمُطَّلِبِ أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ قَالَ مَا مِنْ سَاعَةٍ مِنْ لَيْلٍ، وَلَا نَهَارٍ إِلَّا وَالسَّمَاءُ

تُمْطَرُ فِيهَا بِصُرْفِهِ اللَّهُ حَيْثُ يَشَاءُ.¹⁰¹

a.) Hadisin tercümesi

⁹⁷ el-Enbiyâ, 21/30.

⁹⁸ el-Bakara, 2/19, 20, 22, 164.

⁹⁹ el-Bakara, 2/22.

¹⁰⁰ en-Nahl, 16/65; er-Rûm, 30/50; el-Fâtır, 35/9; el-Fussilet, 41/39; ez-Zuhruf, 43/11; el-Câsiye, 45/5; Kâf, 50/11; el-Abese, 80/25, 32.

¹⁰¹ Şâfiî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İdrîs, *el-Ûm*, (Beyrut: Dâru'l-Ma'rife, 1990), I, 290, İbn Ebi'd-Dünyâ, *a.g.e.*, s. 92.

Muttalib b. Abdillâh b. Hanteb'den nakledildiğine göre o Hz. Peygamber'in (s.a.v.) şöyle buyurduğunu rivayet etmiştir:

“Gece ve gündüzden insanların geçirmiş olduğu hiçbir saat yoktur ki, mutlaka yağmur yağar. Fakat Allah azze ve celle onu dilediği yere yağdırır.”

b.) Hadisin değerlendirilmesi

Zikri geçen hadiste yeryüzüne yağmurun düşmediği hiçbir zaman diliminin olmadığı, daima gökten yeryüzüne yağmurun yağma halinde olduğu, ancak Allah'ın (c.c.) onu dilediği yere yağdırdığı vurgulanmaktadır. Bütün bunlar ise, Allah'ın, mevsimlerin en önemli alametlerinden olan yağmuru sevk ve idaresindeki kudret ve azametine delalet etmektedir.

6- حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ يَحْيَى، أَحْمَدُ بْنُ جَعْفَرٍ بْنُ سُلَيْمَانَ، عَنْ ثَابِتِ بْنِ أَبِي أَنَسٍ، قَالَ: قَالَ أَنَسٌ: أَصَابَنَا وَنَحْنُ مَعَ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ مَطَرٌ، قَالَ: فَحَسَرَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ ثَوْبَهُ، حَتَّى أَصَابَهُ مِنَ الْمَطَرِ، فَقُلْنَا: يَا رَسُولَ اللَّهِ لِمَ صَنَعْتَ هَذَا؟ قَالَ: لِأَنَّهُ حَدِيثُ عَهْدٍ بِرَبِّهِ تَعَالَى.¹⁰²

a.) Hadisin tercümesi

Enes b. Mâlik'ten rivayete göre o şöyle demiştir: “Resûlullah ile bulunduğumuz bir sırada üzerimize yağmur yağdı. Bunun üzerine Resûlullah (s.a.v.) elbisesini açıp yağmurun üzerine isabet etmesini istedi. Bu duruma şaşırان bizler, “Neden böyle yaptınız, Ey Allah'ın Resûlü!” diye sorduğumuzda ise şöyle buyurdu:

“Muhakkak ki, o (yağmur) yüce Rabbi'nin -azze ve celle- daha yeni (mevsimin ilki) yaratıp gönderdiğiidir.”

b.) Hadisin değerlendirilmesi

İmam Nevevî Müslim'in *Sahîh*'ne dair önemli şerhinde Resûlullah'ın (s.a.v.) elbisesinin hepsini değil, avret yerlerinin dışında bedeninin bazı yerlerini açtığını, bunu da “bereket (teberrük)” için yaptığını belirtmiştir. Böyle davranmasının sebebini de Allah Teâlâ'nın yarattığı mevsimin ilk yağmuru olması olarak değerlendirmiştir. Ayrıca bu hadiste diğer Şâfiî âlimlerin “ilk yağmur esnasında

¹⁰² Müslim, Salâtü'l-İstiskâ, 2; Buhârî, *el-Edebü'l-müfred*, çev. ve şerh: Mehmet Yaşar Kandemir 2. Baskı (İstanbul: Tahlil Yayınları, 2017), I, 640.

avret yerlerini açmaksızın yağmurun dokunması için beden bir kısmını açmak müstehaptır” sözünün delili olduğu ifade edilmiştir.¹⁰³

7- عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ، أَنَّهُ كَانَ إِذَا مَطَرَتِ السَّمَاءُ يَقُولُ: يَا جَارِيَتُهُ، أَخْرِجِي سِرْجِي، أَخْرِجِي ثِيَابِي، وَيَقُولُ: ﴿وَنَزَّلْنَا مِنْ

السَّمَاءِ مَاءً مُبَارَكًا﴾.¹⁰⁴

a.) Hadisin tercümesi

Abdullah b. Abbâs’tan nakledildiğine göre o, yağmur yağdığına hizmetçisine (câriyesine), “Eğerimi ve elbisemi dışarı çıkar!” diye seslenmiş; ardından da “Gökten de bereketli yağmurlar indirdik” âyetini okumuştur.

b.) Hadisin değerlendirilmesi

Yağmur rahmet olup Allah’ın emri ve izniyle yağar. Bir defasında yağmur yağmaya başlayınca, -ki yukarıda zikredilmiştir- Resûlullah onun bereketinden faydalanmak amacıyla elbisesini açmış, “Bu yağmur, rabbinin daha yeni yaratıp gönderdiği bir rahmettir.” buyurarak onun mübarek vücudunu ıslatmasını arzu etmişti. Bu minvalde burada söz konusu ettiğimiz hadiste yer alan âyet, yağmurun bereket olduğunu açıkça ifade etmektedir. Bu doğrultuda Resulullah da yağmurun rahmet olmasını vurgulamış; yağmur yağmaya başladığında, ilk düşen damlalarının vücuda temas etmesini tavsiye etmiştir.¹⁰⁵

Bereketli addetmeye (teberrük) dair olduğunu düşündüğümüz bu rivayetlerde dikkat çekildiği üzere, yağın yağmurun direk olarak vücuda teması ile insan vücudundaki fiziksel, kimyasal, biyolojik ve psikolojik etkileri araştırıldığında, bu yönde dikkat çekici pozitif neticeler ortaya çıkabilecektir. Çünkü fiziksel temasla bir bereketin meydana gelmesinden mutlak olarak bahsediliyorsa, bu bereketin mânevî yönü ile beraber mutlaka psikolojik yönünün de olacağı düşünülmelidir. Bu doğrultuda rivayetlerde anlatılan hususa dair ilgili araştırmaların yapılması ilgili Müslüman bilim adamlarına düşmektedir.

¹⁰³ Nevevî, *Şerhi Sahîhi Müslim*, VI, 435.

¹⁰⁴ Buhârî, *el-Edebü'l-müfred*, II, 605.

¹⁰⁵ Buhârî, *el-Edebü'l-müfred*, (Muhakkık’ın notu [M. Yaşar Kandemir]), II, 606.

8- حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ عُمَرَ، حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ، حَدَّثَنِي أَبُو يُوسُفَ الْفُلُوسِيُّ، حَدَّثَنَا أَبُو رَيْعَةَ، حَدَّثَنَا وَهَيْبٌ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَمْرٍو بْنِ عُثْمَانَ، عَنْ أُمِّهِ فَاطِمَةَ بِنْتِ حُسَيْنٍ، عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ، رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا، قَالَ: مَا نَزَلَ مَطَرٌ مِنَ السَّمَاءِ إِلَّا مَعَهُ الْبَدْرُ، أَمَا إِنَّكُمْ لَوْ بَسَطْتُمْ نِطْعًا لَرَأَيْتُمُوهُ.¹⁰⁶

a.) Hadisin tercümesi

Abdullah b. Abbâs'tan rivayete göre o şöyle demiştir: “Gökten yağmur yağdığı zaman mutlaka onunla beraber tohum vardır. Dikkat edin! Muhakkak ki siz şayet bir sofraya serseniz onu görürsünüz.”

b.) Hadisin değerlendirilmesi

Anlaşıldığı üzere, bu rivayette yağmurla birlikte gökten bitki tohumlarının indiği, hatta bunu yağmurun altına bir sofraya sererek tohumların sofranın üzerinde görülebileceği ifade edilmiştir. Bu konunun bilimsel araştırmalara konu edilip, bilimsel veri haline getirilmesi, tohumun yeryüzünde yaratılması ve yayılması hususundaki bilgilere ilave katkı sunabilir.

9- حَدَّثَنَا إِبْرَاهِيمُ بْنُ مُحَمَّدِ بْنِ الْحَسَنِ، حَدَّثَنَا عَبْدُ الْجَبَّارِ بْنُ الْعَلَاءِ، حَدَّثَنَا سُفْيَانُ بْنُ عُيَيْنَةَ، عَنْ عَلْقَمَةَ بْنِ مَرْثَدٍ، عَنِ ابْنِ سَابِطٍ، قَالَ: يُدْبِرُ الْأُمُورَ أَرْبَعَةٌ: جِبْرِيلُ، وَمِيكَائِيلُ، وَإِسْرَافِيلُ، وَمَلَكُ الْمَوْتِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيَّهَا وَوَعَلَيْهِمْ وَسَلَّمَ، فَجِبْرِيلُ عَلَى الرِّيحِ وَالْجُنُودِ، وَمِيكَائِيلُ عَلَى الْقَطْرِ وَالنَّبَاتِ، وَمَلَكُ الْمَوْتِ يَغْبِضُ الْأَرْوَاحَ، وَإِسْرَافِيلُ يُبَلِّغُهُمْ مَا يُؤْمَرُونَ بِهِ.¹⁰⁷

a.) Hadisin tercümesi

(Zeyd) b. Sâbit'ten rivayete göre o şöyle demiştir: “İşleri dört varlık düzenler: Cebrâil, Mikâil, İsrâfil ve Ölüm meleği (Azraîl). Peygamberimiz ve o meleklerle salât ve selâm olsun. Cebrâil rüzgâr ve askerleri, Mikâil yağmur ve bitkileri sevk ve idare eder. Ölüm meleği ruhları alır. İsrâfil ise onlara görevlerinin ne olduğunu iletir.”

b.) Hadisin değerlendirilmesi

¹⁰⁶ Ebü's-Şeyh, *Kitâbü'l-'Azame*, IV, 1267, İbn Ebi'd-Dünyâ, a.g.e., s. 108.

¹⁰⁷ Ebü's-Şeyh, a.g.e., III, 808, Taberânî, *el-Mu'cemü'l-Kebîr*, XI, 379; İbn Ebi'd-Dünyâ, a.g.e., s. 99-100.

İslâm Dini iman prensiplerinden bir tanesi de meleklerin varlığına iman etmektir. Buradan kâinatın bütün işlerinin birtakım meleklerin sorumluluğunda ve yönetiminde olduğu ortaya çıkmaktadır. Bilimin ortaya koyduğu şekli ile kâinatın düzeni, fizik kurallarının, eşyalar arasındaki bilimsel etkileşimlerin gerçekleşmesiyle oluştuğu gibi bilimsel açıklamalara dayandırılrsa da bütün bunların ötesinde bu bilimsel kuralların da işleyişini kontrol edip çekip çeviren görevli melekler vardır.

Bununla beraber bu rivayette bu dört meleğin görevlerinde genel bilinenin dışında bilgiler mevcuttur. Mesela vahiy meleği Cebrâil'in rüzgâr ve askerleriyle görevli olduğunun söylenmesi böyledir.

10- حَدَّثَنِي إِبْرَاهِيمُ بْنُ الْمُنْذِرِ، حَدَّثَنَا مَعْنُ، قَالَ: حَدَّثَنِي مَالِكٌ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ دِينَارٍ، عَنِ ابْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا: أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ: مَفَاتِحُ الْغَيْبِ خَمْسٌ لَا يَعْلَمُهَا إِلَّا اللَّهُ: لَا يَعْلَمُ مَا فِي عَدِي إِلَّا اللَّهُ، وَلَا يَعْلَمُ مَا تَغِيضُ الْأَرْحَامُ إِلَّا اللَّهُ، وَلَا يَعْلَمُ مَتَى يَأْتِي الْمَطَرُ أَحَدٌ إِلَّا اللَّهُ، وَلَا تَدْرِي نَفْسٌ بِأَيِّ أَرْضٍ تَمُوتُ، وَلَا يَعْلَمُ مَتَى تَقُومُ السَّاعَةُ إِلَّا اللَّهُ.

108. الله.

a.) Hadisin tercümesi

(Abdullah) b. Ömer (r.a.), Hz. Peygamber'in (s.a.v.) şöyle buyurduğunu söylemiştir: *"Gaybın anahtarları beş tanedir. Onlar hakkında Allah'tan başka kimse bilgi sahibi değildir. Bunlar: Yarın ne olacağını, rahimlerde ne olduğunu, yağmurun ne zaman yağacağını, ölümün nerede geleceğini ve kıyametin ne zaman kopacağını Allah'tan başka kimse bil(e)mez."*

b.) Hadisin değerlendirilmesi

Lokmân sûresi 34. aâyette Allah (c.c.), "muğayyebât-ı hamse" diye nitelenen, kendisinden başka hiç kimsenin bilemeyeceği beş şeyden birisinin de yağmurun ne zaman yağacağı olduğunu bildirmiştir. Hz. Peygamber de muhtelif hadislerinde bu konuya işaret ederek söz konusu ayeti açıklamıştır.

11- حَدَّثَنَا هَارُونَ بْنُ سَعِيدٍ الْأَيْلِيُّ أَحْبَرَنَا خَالِدُ بْنُ نَزَّارٍ قَالَ حَدَّثَنِي الْقَاسِمُ بْنُ مَبْرُورٍ عَنْ يُونُسَ عَنْ هِشَامِ بْنِ عُرْوَةَ عَنْ أَبِيهِ عَنْ عَائِشَةَ، رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا قَالَتْ: شَكََا النَّاسُ إِلَى رَسُولِ اللَّهِ ﷺ فُحُوطَ الْمَطَرِ، فَأَمَرَ بِمَنْبَرٍ، فَوُضِعَ لَهُ فِي

¹⁰⁸ Buhârî, Tefsir, 13.

المُصَلِّي، وَ وَعَدَ النَّاسَ يَوْمًا يَخْرُجُونَ فِيهِ، قَالَتْ عَائِشَةُ: فَخَرَجَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ، حِينَ بَدَأَ حَاجِبُ الشَّمْسِ، فَمَعَدَ عَلَى الْمَنْبَرِ، فَكَبَّرَ ﷻ، وَحَمِدَ اللَّهَ عَزَّ وَجَلَّ، ثُمَّ قَالَ: «إِنَّكُمْ شَكَوْتُمْ جَدْبَ دِيَارِكُمْ، وَاسْتَيْخَارَ الْمَطَرِ عَنِ ابْنِ زَمَانِهِ عَنْكُمْ، وَقَدْ أَمَرَكُمْ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ أَنْ تَدْعُوهُ، وَوَعَدَكُمْ أَنْ يَسْتَجِيبَ لَكُمْ»، ثُمَّ قَالَ: «الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ مَلِكِ يَوْمِ الدِّينِ، لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ، يَفْعَلُ مَا يُرِيدُ، اللَّهُمَّ أَنْتَ اللَّهُ، لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ الْعَلِيُّ وَنَحْنُ الْفُقَرَاءُ، أَنْزِلْ عَلَيْنَا الْغَيْثَ، وَاجْعَلْ مَا أَنْزَلْتَ لَنَا قُوَّةً وَبَلَاءًا إِلَى حِينٍ»، ثُمَّ رَفَعَ يَدَيْهِ، فَلَمْ يَزَلْ فِي الرَّفْعِ حَتَّى بَدَأَ بِيَاضٍ إِبْطِيهِ، ثُمَّ حَوَّلَ إِلَى النَّاسِ ظَهْرَهُ، وَ قَلْبَ، أَوْ حَوْلَ رِذَاءَهُ، وَهُوَ رَافِعٌ يَدَيْهِ، ثُمَّ أَقْبَلَ عَلَى النَّاسِ وَ نَزَلَ، فَصَلَّى رَكَعَتَيْنِ، فَأَنْشَأَ اللَّهُ سَحَابَةً فَرَعَدَتْ وَبَرَقَتْ، ثُمَّ أَمْطَرَتْ بِإِذْنِ اللَّهِ، فَلَمْ يَأْتِ مَسْجِدَهُ حَتَّى سَأَلَتِ السُّيُوفُ، فَلَمَّا رَأَى سُرْعَتَهُمْ إِلَى الْكِبْرِ صَحِكَ ﷻ، حَتَّى بَدَتْ نَوَاجِذُهُ، فَقَالَ: «أَشْهَدُ أَنَّ اللَّهَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ، وَأَنَّ عَبْدَ اللَّهِ وَرَسُولُهُ»¹⁰⁹.

a.) Hadisin tercümesi

Âişe (r.ah.) şöyle rivayet etmiştir: “İnsanlar Resûlullah’a (s.a.v.) yağmurların kesilmesinden kaynaklanan kıtlıktan şikâyette bulundular. Bunun üzerine bir minber getirip musallaya (şehrin dışındaki namazgah) konulmasını emretti. İnsanlara orada yağmur duasına çıkacakları günü söyleyip vaatte bulundu.”

Daha sonra Âişe sözlerine şöyle devam etti: “Resûlullah (s.a.v.) güneşin kaşları belirlediği zaman minbere çıkıp oturdu. Sonra tekbir getirdi ve Allah’a hamdederek şöyle buyurdu:

“Muhakkak ki sizler memleketinizin kuraklığından ve yağmurların normal zamanından geciktiğinden şikâyette bulundunuz. Muhakkak Allah (c.c) O’na dua etmenizi emretti, dualarınızı kabul buyuracağını da vaadetti.” Daha sonra ise “Hamd âlemlerin Rabbine mahsustur. O Rahman ve Rahim’dir. Din Günü’nün Sahibi’dir. Allah’tan başka ilah yoktur ve O dilediğini yapandır. Ey Allah’ım! Sen Allah’sın; Sen’den başka ilah yoktur, Sen Ganiy’sin, biz ise fakirleriz (Sana muhtaç olanlarız). Bize yağmur ver. Bizim için indirdiklerini kuvvet yap ve sonraki yağmura kadar bize yeterli kıl!”

Hiz. Aişe’nin bildirdiğine göre daha sonra Resûlullah ellerini koltuk altlarının beyazı gözükmünceye kadar kaldırıp sırtını da insanlara çevirdi. Elleri havadayken elbisesinin

¹⁰⁹ Ebû Dâvûd, Salât, 258.

tersini çevirdi. Sonra insanlara dönerek minberden inip iki rekât namaz kıldı. O esnada Allah teala bir bulut meydana getirdi. Gök gürleyip şimşek çaktı. Akabinde ise Allah Teâlâ'nın izniyle yağmur yağdı. Mescide gelmeden sel oldu. Ashâb'ın yağmur-selden korunmak için kaçışlarını görünce de azı dişleri görülünceye dek güldü. Ardında da şöyle buyurdu:

“Şehadet ederim ki, Allah her şeye gücü yetendir ve muhakkak ki ben O'nun kulu ve elçisiyim.”

b.) Hadisin değerlendirilmesi

Bu hadiste yağmur duası için minbere çıkmanın, imamın insanları toplayarak şehir dışına (musalla-namazgah) çıkarmasının, yağmur duasında elleri fazlaca havaya kaldırmanın, hatibin elbisesinin tersini çevirmesinin ve kibleye dönmesinin müstehap olduğu çıkarılabilir. Hz. Peygamber'in (s.a.v.) yağmurdan kaçışan kimseleri görünce gülmesi ise dikkat çekicidir. Zira ısrarla yağmur isteyen ashabın yağmur yağınca da sağa sola kaçışmaları onu tatlı bir gülümseme-tebessüm ettirmiştir.¹¹⁰

12- حَدَّثَنَا إِبْرَاهِيمُ بْنُ الْمُنْذِرِ، قَالَ: حَدَّثَنَا الْوَلِيدُ بْنُ مُسْلِمٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا أَبُو عَمْرِو الْأَوْزَاعِيُّ، قَالَ: حَدَّثَنِي إِسْحَاقُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ أَبِي طَلْحَةَ، عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ، قَالَ: أَصَابَتِ النَّاسَ سَنَةٌ عَلَى عَهْدِ النَّبِيِّ ﷺ، فَبَيْنَمَا النَّبِيُّ ﷺ يَخْطُبُ فِي يَوْمٍ جُمُعَةٍ قَامَ أَعْرَابِيٌّ، فَقَالَ يَا رَسُولَ اللَّهِ: هَلْكَ الْمَالُ وَجَاعَ الْعِيَالُ، فَادْعُ اللَّهَ لَنَا، فَرَفَعَ يَدَيْهِ وَمَا نَرَى فِي السَّمَاءِ قَرَعَةً، فَوَالَّذِي نَفْسِي بِيَدِهِ، مَا وَضَعَهَا حَتَّى تَارَ السَّحَابُ أَفْئَالَ الْجِبَالِ، ثُمَّ لَمْ يَنْزِلْ عَنْ مَنْبَرِهِ حَتَّى رَأَيْتُ الْمَطَرَ يَتَحَادَرُ عَلَى لِحْيَتِهِ ﷺ، فَمُطِرْنَا يَوْمَنَا ذَلِكَ، وَمِنَ الْعَدِ وَبَعْدَ الْعَدِ، وَالَّذِي بِيَدِهِ، حَتَّى الْجُمُعَةِ الْأُخْرَى، وَقَامَ ذَلِكَ الْأَعْرَابِيُّ - أَوْ قَالَ: غَيْرُهُ - فَقَالَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، تَهَدَّمُ الْبِنَاءُ وَعَرِقَ الْمَالُ، فَادْعُ اللَّهَ لَنَا، فَرَفَعَ يَدَيْهِ فَقَالَ: اللَّهُمَّ حَوَالَيْنَا وَلَا عَلَيْنَا فَمَا يُشِيرُ بِيَدِهِ إِلَى نَاحِيَةٍ مِنَ السَّحَابِ إِلَّا انْفَرَجَتْ، وَصَارَتْ الْمَدِينَةُ مِثْلَ الْجَوْوِيَّةِ، وَسَالَ الْوَادِي فَنَاءً شَهْرًا، وَمَنْ يَجِيءُ أَحَدًا مِنْ نَاحِيَةٍ إِلَّا حَدَّثَ بِالْجُودِ.¹¹¹

¹¹⁰ Bu yönde açıklamalar için bkz. Azîmâbâdî, Ebü't-Tayyib Muhammed Şemsü'l-Hak, *Avnü'l-Ma'bud*, (Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1998), IV, 26.

¹¹¹ Buhârî, Cumâ, 35; Ebû Dâvûd, Salât, 258.

a.) Hadisin tercümesi

Enes b. Mâlik şöyle rivayet etmiştir: “Resûlullah (s.a.v.) döneminde kıtlık oldu. Bunun üzerine Resûlullah cuma günü hutbe irad ederken bedevînin biri ayağa kalkıp şöyle seslendi: “*Ya Resûlallah! Mallar helak oldu. Aileler açlık içerisinde, bizim için duâ et!*”

Bunun üzerinde Resûlullah ellerini kaldırdı ve dua etti. O esnada gökte hemen hiç bulut yoktu. Allah’a yemin olsun ki Resûlullah daha ellerini indirmeden dağ büyüklüğünde bulutlar gökyüzünü kapladı. Minberden inmeden de sakalından yağmur damlalarının aktığını gördüm. Öyle ki, o günü takip eden öbür cumaya kadar olan günlerde yağmur yağdı. O bedevi -veya başka biri- bu sefer tekrar kalkıp şöyle dedi: “Ey Allah’ın Resûlü! Binalar yıkıldı, mallar su altında kaldı. Bizim için Allah’a dua et.” Bunun üzerine Hz. Peygamber ellerini kaldırıp şöyle buyurdu: “*Allah’ım! Üzerimize değil, etrafımıza.*”

Bu dua üzerine işaret ettiği bulutlar dağılmaya başladı. Medine sakin-sade bir havaya kavuştu. Ancak “Kanat vadisi”nde bir ay süre adeta sel aktı. Ziyaret edenler bolca yağmur yağmış olduğundan söz ediyordu.

b.) Hadisin değerlendirilmesi

Yağmur duası ile ilgili burada zikrettiğimiz ve edemediğimiz birçok sahih hadis gelmiştir. Bu hadislerin geneline baktığımızda Peygamber’in (s.a.v.) diğer konulardaki dualarına nispetle istenilen şeyin (yağmur) niteliklerine niceliklerine temas ettiği gibi isteme ve dua şeklinin de bir hayli ayrıntılı olduğu göze çarpar. Özellikle toplu olarak şehrin dışına çıkılması elbisenin ters giyilmesi ellerin olabildiğince havaya kaldırılması, arkasını insanlara dönmesi gibi şekilsel hareketler dikkat çekicidir. Bütün bunlarla beraber Allah’a karşı son derece acziyeti belirtip, O’na sığınıp ve ondan bağışlanma dilemek de yağmur duasında ön plana çıkan içe dönük yakarmalardır.

13- حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مَسْلَمَةَ، عَنْ مَالِكٍ، عَنْ صَالِحِ بْنِ كَيْسَانَ، عَنْ عُيَيْدِ اللَّهِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُثَيْبَةَ بْنِ مَسْعُودٍ، عَنْ زَيْدِ بْنِ خَالِدِ الْجُهَنِيِّ، أَنَّهُ قَالَ: صَلَّى لَنَا رَسُولُ اللَّهِ ﷺ صَلَاةَ الصُّبْحِ بِالْحَدِيثِيَّةِ عَلَى إِثْرِ سَمَاءٍ كَانَتْ مِنَ اللَّيْلَةِ، فَلَمَّا انْصَرَفَ أَقْبَلَ عَلَى النَّاسِ، فَقَالَ: هَلْ تَدْرُونَ مَاذَا قَالَ رَبُّكُمْ؟ قَالُوا: اللَّهُ وَرَسُولُهُ أَعْلَمُ، قَالَ: " أَصْبَحَ مِنْ عِبَادِي

مُؤْمِنٌ بِي وَكَافِرٌ، فَأَمَّا مَنْ قَالَ: مُطِرْنَا بِفَضْلِ اللَّهِ وَرَحْمَتِهِ، فَذَلِكَ مُؤْمِنٌ بِي وَكَافِرٌ بِالْكَوْكَبِ، وَأَمَّا مَنْ قَالَ: بِنُورِ كَدَا
وَكَدَا، فَذَلِكَ كَافِرٌ بِي وَمُؤْمِنٌ بِالْكَوْكَبِ.¹¹²

a.) Hadisin tercümesi

Zeyd b. Hâlid'den rivayete göre o şöyle demiştir: “Resûlullah Hudeybiye’de bize gece yağan yağmurun sabah namazı kıldırdı. Namzadan sonra cemaate dönerek “*Rabbiniz ne buyurdu, biliyor musunuz?*” diye sordu. Sahabîler de “*Allah ve Resûlü daha iyi bilir*” diye cevap verdiler. Bunun üzerine Resûlullah şöyle buyurdu:

“Kullarımdan bazıları bana iman ederek bazıları da kafir olarak sabahladılar. ‘Allah’ın lütuf ve keremi sebebiyle bize diyenler yağmur yağdı diyenler, işte onlar bana iman edip yıldızları inkâr edenlerdir. ‘Filan yıldızdan dolayı yağmur yağdı’ diyenler ise, beni inkâr edip yıldızlara iman edenlerdir.”

b.) Hadisin değerlendirilmesi

Bu hadis, bir kudsî hadistir. Bilindiği üzere kudsî hadis, Allah Teâlâ’nın Hz. Peygamber’in kalbine ilham etmiş olduğu manaların Resûlullah’ın lafızlarıyla aktarılmasıdır. Bu rivayetten hareketle şu söylenebilir ki, yağmur Allah’ın emriyle ve izniyle yağar. Bir Müslüman yağmurun yağmasını hiçbir zaman yıldızlara veya başka sebeplere bağlamaz. Kâinatta olan-biten her ne varsa, Cenab-ı Hakk’ın emri ve izniyle meydana gelir. Yağmuru, karı yağdıran, rüzgârı estiren, güneşi doğup batıran Allah’tır. Allah Teâlâ, yaptığı her şeyi bir sebebe bağlamıştır. Yağmuru yıldızların veya başka bir şeyin yağdırdığına inanmak insanı dinden çıkarır. Çünkü yıldız da başka şeyler de Allah’ın emriyle hareket eder.¹¹³

Cahiliye döneminde burçları bilinen yirmi sekiz yıldızdan her on üç günde bir tanesi batıdan batıp onun yerine fecirle birlikte bir tane yıldızın doğma esnasında yağmur yağarsa, bu yağmuru o yıldızın doğuşuna veya batışına nisbet ediyorlardı. İşte burada âlimler kişinin itikadına göre “*Şu yıldızdan dolayı bize yağmur yağdı*” diyen bir kişinin küfrüne veya bu sözün kerahetine hükmetmişlerdir. Şayet hakikaten yağmurun o yıldızdan dolayı yağdığına inanarak söylerse imandan çıkacağı hususunda cumhur uleması ittifak etmiştir. Ancak bu yıldızın batma esnasında yağdı

¹¹² Buhârî, Ezân, 156; Müslim, İmân, 31.

¹¹³ Buhârî, *el-Edebü’l-müfred*, (Muhakkık’ın notu [M. Yaşar Kandemir]), II, 601-602.

veya yıldızın batışı yağmurun yağışının alametidir gibi adeten söylenen sözler kabilinden olursa bunun da küfrü gerektirmeyip en azından mekruh olacağını söylemişlerdir.¹¹⁴

Öte yandan bu rivayette Allah'ın (c.c.) hiçbir zaman kabul etmeyeceği şirke vurgu yapılmaktadır. Yaratma hususunda asla ortak kabul etmeyen Allah-u Subhânehû ve Teâlâ'nın yağmurun yağdırılması hususunda da kendisinden başka bir şeye nisbetinin şirk olacağı, dolayısıyla küfür olacağına dair uyarıları vardır. Ayrıca itikat edilmeksizin adeten bile olsa böyle şirki çağrıştıran sözlerin kerahetten hali olmayacağı da âlimlerimiz tarafından belirtilmiştir.

14- حَدَّثَنَا أَحْمَدُ، أَنبَأَنَا عَبْدُ اللَّهِ، قَالَ: حَدَّثَنِي أَبُو الْأَشْعَثِ الْعِجْلِيُّ، حَدَّثَنَا مُعْتَمِرٌ، قَالَ: سَمِعْتُ أَبِي يَذْكُرُ، عَنْ خَالِدِ بْنِ يَزِيدَ، أَنَّهُ كَانَ عِنْدَ عَبْدِ الْمَلِكِ بْنِ مَرْوَانَ، فَذَكَرُوا الْمَاءَ، فَقَالَ خَالِدُ بْنُ يَزِيدَ فِيهِ: "مِنْهُ مِنَ السَّمَاءِ، وَمِنْهُ مَا يَسْتَقْبِيهِ الْعَيْمُ مِنَ الْبَحْرِ، فَيُعَذِّبُهُ الرَّعْدُ وَالْبَرْقُ، فَأَمَّا مَا كَانَ مِنَ الْبَحْرِ فَلَا يَكُونُ لَهُ نَبَاتٌ، وَأَمَّا النَّبَاتُ فَمَا كَانَ مِنْ مَاءِ السَّمَاءِ" وَقَالَ: إِنَّ شَيْئًا أُعَذِّبُ مَاءَ الْبَحْرِ، قَالَ: فَأَمَرَ بِقِلَالٍ مِنْ مَاءٍ، ثُمَّ وَصَفَ كَيْفَ يَصْنَعُ بِهِ حَتَّى يُعَذَّبَ. 115.

a.) Hadisin tercümesi

Hâlid b. Yezîd'ten nakledildiğine göre, kendisi Abdülmelik b. Mervân'ın yanındayken suya dair söz açmışlardı. Hâlid b. Yezîd bu konuda şunları söyledi: "Onda gökten gelen ve bulutların denizlerden aldıkları vardır; gök gürültüsü ve şimşek de onu tatlandırmaktadır. Denizden olandan (tuzlu su) bitki bitmeyip gökten olan su (tatlı su) ile bitip yetişirler." Daha sonra (Hâlid Abdülmelik'e) şöyle demiştir: "Şayet istersen deniz suyunu tatlandırırım." Hadisin râvîsi de şöyle demiştir: "Büyükçe su dolu bir kap getirtti ve onu nasıl tatlandıracağını anlattı."

b.) Hadisin değerlendirilmesi

Bu rivayette bilimin ortaya koyduğu yağmur oluşumunun dışında, göklerden tatlı olarak bulutların üzerine gelen sudan, gök gürültüsü ve şimşegin yağmur suyunu

¹¹⁴ Nevevî, *Şerhi Sahîhi Müslim*, II, 248-249.

¹¹⁵ Ebü's-Şeyh, *a.g.e.*, IV, 1270; İbn Ebî Hâtim, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-'Azîm*, IV, 1358; İbn Ebi'd-Dünyâ, *a.g.e.*, s. 85.

tatlandırmasından, denizden buharlaşarak oluşan yağmur suyundan bitkilerin istifade etmeyip gökten gelen su ile bittiklerinden, ayrıca su arıtma işleminden bahsedilmektedir. Bunların bir kısmı o dönemin teknolojisi ile bilinmeyecek dikkat çekici bilgilerdir. Bunların meteorolojik bilimsel çalışmalarda teorik bilgi verileri olarak ele alınıp gerçeklikleri araştırma konusu yapılmalıdır.

15- حَدَّثَنَا الْوَلِيدُ، حَدَّثَنَا أَبُو دَاوُدَ الْقَطَّانُ، حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ غَيْلَانَ، حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ الْحُسَيْنِ، حَدَّثَنَا الْحُسَيْنُ بْنُ وَاقِدٍ، عَنْ عَلْبَاءَ بْنِ أَحْمَرَ، عَنْ عِكْرِمَةَ، قَالَ: يُنَزَّلُ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ الْمَاءَ مِنَ السَّمَاءِ السَّابِعَةِ فَنَقَعُ الْقَطْرَةُ مِنْهُ عَلَى

السَّحَابَةِ مِثْلَ الْبَعِيرِ.¹¹⁶

a.) Hadisin tercümesi

İkrime'den rivayet edildiğine göre o şöyle demiştir: “Allah azze ve celle yedinci gökten yağmur indirir. Ondandır gibi damlalar bulutun üzerine düşer.”

b.) Hadisin değerlendirilmesi

Bir önceki hadise benzer şekilde yine o dönemin teknolojisi ile bilinmeyecek, yedinci gökten deve büyüklüğünde damlaların bulutların üzerine düşmesi gibi dikkat çekici bir olaydan haber verilmektedir.

16- حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ السِّنْدِيِّ بْنِ بَجْرٍ، قَالَ: ثنا الْحُسَيْنُ بْنُ مُحَمَّدِ بْنِ حَاتِمِ عُبَيْدِ الْعَجَلِيِّ الْحَافِظُ قَالَ: ثنا بِشْرُ بْنُ الْوَلِيدِ، قَالَ: ثنا زَكْرِيَّا بْنُ حَكِيمِ الْحَبْطِيِّ، عَنْ أَبِي رَجَاءِ الْعَطَارِدِيِّ، عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ، أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ قَالَ: "لَا تَقُولُوا: قَوْسُ فُرُحٍ فَإِنَّ فُرُحَ شَيْطَانٍ وَلَكِنْ قُولُوا: قَوْسُ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ فَهُوَ أَمَانٌ لِأَهْلِ الْأَرْضِ".¹¹⁷

a.) Hadisin tercümesi

¹¹⁶ Ebü's-Şeyh, *a.g.e.*, IV, 1258; İbn Ebî Hâtim, *a.g.e.*, IV, 1358; İbn Ebi'd-Dünyâ, *a.g.e.*, s. 53.

¹¹⁷ Ebü Nuaym, Ahmed b. Abdillâh b. İshâk el-İsfahânî, *Hilyetü'l-Evliyâ' ve tabakâtü'l-asfiyâ'* (Mısır: es-Saâde, 1974), II, 309, Şevbekî, *Delîlü'l-etkiyâ'*, s. 22.

İbn Abbâs (r.a.), Hz. Peygamber'in (s.a.v.) şöyle buyurduğunu nakletmiştir: “*Kavsü Kuzah*” demeyin. Çünkü ‘*Kuzah*’ şeytandır. Ancak ‘*Kavsullâh*’ azze ve celle deyiniz. O, yeryüzündekiler için bir güvencedir.”

b.) Hadisin değerlendirilmesi

“Kuzah”, yükselmek ve kaptan taşmak üzere olmak anlamına gelen “*kazh*” kökünden türemiştir. Yüksek mânasına geldiği de belirtilir. Yine gökkuşağındaki sarı, yeşil, kırmızı renge sahip şeritler manasındaki “*kuzha*”nın çoğulu olduğu da kaydedilmektedir. Bu sebeple Arapça’da gökkuşağına “*Kavsü Kuzah*” denir.¹¹⁸ Kuzah ayrıca çirkinlikleri güzel-tatlı göstermesi sebebiyle şeytana verilen isimlerden biri olduğu için böyle adlandırmaya cevaz verilmediği yönünde bazı bilgiler bulunmaktadır.¹¹⁹ Söz konusu ettiğimiz rivayet de bunlardandır.

17- وَأَخْبَرَنَا أَبُو الْحُسَيْنِ ابْنُ بَشْرَانَ بِنِعْدَادٍ، أَخْبَرَنَا إِسْمَاعِيلُ بْنُ مُحَمَّدٍ الصَّفَّارُ، حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ الْمَلِكِ، حَدَّثَنَا يَزِيدُ هُوَ ابْنُ هَارُونَ، أَخْبَرَنَا سُلَيْمَانُ يَعْنِي التَّمِيمِي، عَنِ الْحَسَنِ بْنِ مُسْلِمٍ، عَنِ سَعِيدِ بْنِ جُبَيْرٍ، عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ قَالَ: مَا مِنْ عَامٍ بِأَقَلِّ مَطَرًا مِنْ عَامٍ، وَلَكِنَّ اللَّهَ تَعَالَى يُصَرِّفُهُ حَيْثُ يَشَاءُ. ثُمَّ تَلَا هَذِهِ الْآيَةَ: ﴿وَلَقَدْ صَرَّفْنَا هَٰؤُلَاءِ بَيْنَهُمْ لِيَذَكَّرُوا فَأَبَىٰ أَكْثَرَ النَّاسِ إِلَّا كُفُورًا﴾.¹²⁰

a.) Hadisin tercümesi

İbn Abbâs’tan rivayete göre o şöyle demiştir: “*Hiçbir senenin yağmuru, başka bir senenin yağmurundan daha az değildir. Ancak Allah Teâlâ onu dilediği yere yağdırıyor.*” Sonra şu ayeti okudu (وَلَقَدْ صَرَّفْنَا هَٰؤُلَاءِ بَيْنَهُمْ لِيَذَكَّرُوا فَأَبَىٰ أَكْثَرَ النَّاسِ إِلَّا كُفُورًا).

18- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الصَّبَّاحِ، حَدَّثَنَا عَمَّارُ بْنُ مُحَمَّدٍ، عَنِ لَيْثِ، عَنِ الْمِنْهَالِ، عَنِ زَادَانَ، عَنِ الْبَرَاءِ بْنِ عَازِبٍ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: ﴿يُلْعَنُهُمُ اللَّهُ وَيُلْعَنُهُمُ اللَّاعِنُونَ﴾ قَالَ: دَوَابُّ الْأَرْضِ.¹²¹

¹¹⁸ Fîrûzâbâdî, *el-Kâmûsü'l-Muhît*, “kzh” md.; İbn Manzûr, *Lisânü'l-Arab*, “kzh” md.

¹¹⁹ Salim Ögüt, “Kuzah”, (Ankara: TDV Yayınları, 2002), 26, 515-516.

¹²⁰ Beyhakî, Ebû Bekr Ahmed b. el-Hüseyn b. Ali, *Şuabu'l-Îmân*, thk. Abdu'l-Ali Abdulhamîd Hâmid (Riyad: Mektebetü'r-Rüşd, 2003), III, 507; İbn Ebî Hâtim, *a.g.e.*, VIII, 2706.

¹²¹ İbn Mâce, *Fiten*, 22; Beyhakî, *Şuabu'l-Îmân*, V, 24; Taberî, *Câmi'u'l-beyân 'an te'vîli Âyi'l-Kur'ân*, II, 734; Halebî, *a.g.e.*, s. 123.

a.) Hadisin tercümesi

Bera b. Âzib Resûlullah'ın (s.a.v.) (وَيُلْعَنُهُمُ اللَّاعِنُونَ) âyetinin tefsiri hakkında şöyle buyurduğunu söylemiştir: “Onlar yeryüzünün hayvanatlarıdır.”

19- حَدَّثَنَا ابْنُ حُمَيْدٍ قَالَ: ثنا مِهْرَانُ، عَنْ سُفْيَانَ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ مَجَاهِدٍ، ﴿وَفِي السَّمَاءِ رِزْقُكُمْ وَمَا تُوعَدُونَ﴾ قَالَ: «رِزْقُكُمْ الْمَطَرُ».¹²²

a.) Hadisin tercümesi

Mücâhid (وَفِي السَّمَاءِ رِزْقُكُمْ وَمَا تُوعَدُونَ) âyetine dair şöyle demiştir: “Sizin rızkınız olan yağmurdur.”

20- حَدَّثَنَا ابْنُ وَكَيْعٍ، قَالَ: ثنا أَبِي، عَنِ النَّضْرِ بْنِ عَرَبٍ، عَنْ عِكْرِمَةَ: ﴿وَمِنْهُ شَجَرٌ فِيهِ تُسِيمُونَ﴾ قَالَ: تَرْعُونَ.¹²³

a.) Hadisin tercümesi

İkrime (وَمِنْهُ شَجَرٌ فِيهِ تُسِيمُونَ) âyetine dair şöyle demiştir: “Onlar otlattıklarımızdır.”

21- حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ عُمَرَ، حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مُحَمَّدِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ، حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ الْجَعْدِ، حَدَّثَنَا فَضَيْلُ بْنُ مَرْزُوقٍ، عَنْ عَطِيَّةِ الْعَوْفِيِّ، رَحِمَهُ اللَّهُ تَعَالَى، ﴿ظَهَرَ الْفَسَادُ فِي الْبَرِّ وَالْبَحْرِ﴾ قَالَ: فُحُوطُ الْمَطَرِ.¹²⁴

a.) Hadisin tercümesi

Atiyye el-Avfi (ظَهَرَ الْفَسَادُ فِي الْبَرِّ وَالْبَحْرِ) âyetine dair şöyle demiştir: “Yağmurların kesilmesidir.”

b.) Hadisin değerlendirilmesi

Yukarıda ayet tefsiri ile ilgili sıralı rivayetlerde Hz. Peygamber ve sahabe tarafından yapılan açıklamalar nakledilmektedir. Tefsirindeyse öncelikle Hz. Peygamberin açıklamaları, sonra onunla beraber yaşamış sahabelerin hatta tebe-i tâbiîn'in dahi görüşleri ve tefsirleri, asırlar geçtikçe daha da önem arz etmektedir. Başta âyetler olmak üzere mütevâtir nasları delil olarak kabul eden dinimiz, ilmin her alanında

¹²² Taberî, *a.g.e.*, XXI, 520; İbn Ebi'd-Dünyâ, *a.g.e.*, s. 102.

¹²³ Taberî, *a.g.e.*, XVII, 178; Ebû Abdillâh Süfyân b. Saîd b. Mesrûk es-Sevrî el-Kûfî, *et-Tefsîr*, (Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1983), s. 164; İbn Ebi'd-Dünyâ, *a.g.e.*, s. 102.

¹²⁴ Ebü's-Şeyh, *Kitâbü'l-'Azame*, IV, 1260; İbn Ebi'd-Dünyâ, *a.g.e.*, s. 104.

olduğu gibi ayetlerin tefsirini de takdim ederken sened geleneğini terk etmemiş ve bu bilgileri bizlere sahih bir şekilde ulaştırmayı hedeflemiştir. İslâm'dan önce olup da günümüzde de yaşayan Yahudilik ve Hristiyanlığın temel kaynaklarının dahi hiçbirinin peygamberlerine dayanan bir senedle bilgi naklinin olmadığını göz önüne alırsak, bu rivayetlerin kıymeti bir kez daha ortaya çıkar. Zira dinin (İslâm'ın) temel kaynaklarının sistemli bir senedle aktarılması sadece İslâm Dini'ne ait bir özelliktir.¹²⁵

2.2.2.2. Rüzgâr

“Rüzgârları aşu yapıcı diye irsal edip yukarıdan su inzal ederek sizleri onunla suladık. Onları toplayıp depolayan da siz değilsiniz.”¹²⁶

Rüzgârlarla ilgili yaptığımız araştırmada çok çeşitli dikkat çekici rivayetlerle karşılaştık. Rüzgârların ne olduğunu, aşılacağı olmasını, helâk edici olmasını, isimlerini, rüzgâr esince yapılacak duayı, ona lanet ve küfredilmemesi hakkında bir çok rivayetler gelmiştir. Burada bunlardan bazılarını zikrederek değerlendirdik.

22- حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ مُحَمَّدٍ الْمَرْوَزِيُّ، وَسَلْمَةُ يَعْنِي ابْنَ شَيْبٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّزَّاقِ، أَخْبَرَنَا مَعْمَرٌ، عَنِ الزُّهْرِيِّ، قَالَ: حَدَّثَنِي ثَابِتُ بْنُ قَيْسٍ، أَنَّ أَبَا هُرَيْرَةَ، قَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ، يَقُولُ: الرِّيحُ مِنْ رُوحِ اللَّهِ قَالَ سَلْمَةُ: فَرُوحِ اللَّهِ تَأْتِي بِالرَّحْمَةِ، وَتَأْتِي بِالْعَذَابِ، فَإِذَا رَأَيْتُمُوهَا فَلَا تَسُبُّوهَا، وَسَلُّوا اللَّهَ حَيْرَهَا، وَاسْتَعِيدُوا بِاللَّهِ مِنْ شَرِّهَا.¹²⁷

a.) Hadisin tercümesi

Ebû Hüreyre, Hz. Peygamber'in şöyle buyurduğunu işittiğini söylemiştir: “Rüzgâr Allah'ın esintisindedir.” Seleme şöyle demiştir: “Allah'ın esintisi bazen rahmet getirir bazen de azâb getirir. Gördüğünüzde ona küfretmeyiniz. Allah'tan hayır getirmesini talep ediniz, kötülüğünden de Allah'a sığınınız.”

b.) Hadisin değerlendirilmesi

¹²⁵ Özcan Hıdır, *Hristiyan Kültürü ve Hadisler*, İstanbul: İnsan Yayınları 2019, s. 85-93; a. mlf., *Yahudi Kültürü ve Hadisler*, İstanbul: İnsan Yayınları 2020, s. 74-85.

¹²⁶ el-Hicr, 15/22.

¹²⁷ Ebû Dâvûd, Edeb, 115; İbn Mâce, Edeb, 29; Beyhakî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, VII, 118; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XVI, 417.

Hız. Ömer tıpkı Hız. Ebû Bekir gibi Peygamber Efendimizin en yakınında bulunan bir insandı. İslâmiyet'i de en iyi bilenlerden biriydi. Buna rağmen rüzgâr hakkında Allah'ın elçisinden bir şey duymamıştı. Ancak o mütevazı bir insandı. Büyüklerin yaptığı gibi, o da bilmediği bir şeyi sorup öğrenmek istedi.

Rüzgâr, Allah'ın kullarına yönelik sayısız rahmetinden sadece biridir ve O'nun emriyle eser. Faydalıysa rahmettir; şayet zarar veriyorsa, bunda bizim bilemeyeceğimiz hikmetler vardır. Rüzgârı estiren Allah Teâlâ olduğuna göre, rüzgâra sövmek elbette Cenab-ı Hakk'ın gazabını çeker. Rüzgâr şiddetlenince Allah Teâlâ'ya dua etmelidir.¹²⁸

23- حَدَّثَنَا عَبْدَانُ بْنُ أَحْمَدَ، ثنا أَحْمَدُ بْنُ عَبْدِ الرَّحْمَنِ، عَنِ يَزِيدَ بْنِ أَبِي عُبَيْدٍ، عَنْ سَلَمَةَ بْنِ الْأَكْوَعِ، قَالَ: كَانَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ إِذَا اشْتَدَّ الرِّيحُ قَالَ: اللَّهُمَّ لَفْحًا لَا عَقِيمًا.¹²⁹

a.) Hadisin tercümesi

Seleme b. el-Ekvâ (r.a.) dedi ki: “Resûlüllah (s.a.v.) rüzgâr şiddetlenince şöyle dua ederdi: ‘Allâh’ım! Bu rüzgârı aşıl原因 rüzgâr yap, verimsiz rüzgâr yapma.’”

b.) Hadisin değerlendirilmesi

Rüzgâr, bitkilerin tozlaşmasında, bulutların meydana gelmesinde önemli bir göreve sahiptir. Peygamber (s.a.v.) esen şiddetli rüzgârın, Âd kavmi gibi bazı kavimleri helâk eden bir kasırga değil, yağmur getiren bereketli bir rüzgâr olmasını niyaz etmiştir. Hız. Peygamber, Allah'ın azabından her zaman korkardı. Gökyüzünde koyu bulutlar oluşmaya başlayınca endişelenirdi. O bulutların hayır ve bereket getirmesi için dua eder, helâk eden bulutlar olmasından Allah'a sığınır.¹³⁰

¹²⁸ Buhârî, *el-Edebü'l-müfred*, (Muhakkık'ın notu [M. Yaşar Kandemir]), II, 261.

¹²⁹ Buhârî, *el-Edebü'l-müfred*, II, 54; Taberânî, *el-Mu'cemü'l-Kebîr*, VII, 33; Beyhakî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, VII, 130; Şevbekî, *Delîlü'l-etkiyâ*, s. 21.

¹³⁰ Buhârî, *el-Edebü'l-müfred*, (Muhakkık'ın notu [M. Yaşar Kandemir]), II, 54.

24- حَدَّثَنَا أَبُو عَبْدِ اللَّهِ الْعِجْلِيُّ، نَا مُصْعَبُ بْنُ الْحُثَمِيِّ، نَا أَبُو بَكْرٍ الْهَدَلِيُّ، عَنْ سَعِيدِ بْنِ جُبَيْرٍ، وَالْحَسَنِ الْبَصْرِيِّ، وَعَطَاءٍ، وَعِكْرَمَةَ، وَالشَّعْبِيَّ، وَقَتَادَةَ، قَالُوا: الرِّيحُ الْعَقِيمُ: الَّتِي لَا تُلْقِحُ الشَّجَرَ، وَلَا تُخْرِجُ الثَّمَرَ، مِثْلَ الرَّجُلِ الْعَقِيمِ الَّذِي لَا يُؤَلِّدُ لَهُ.¹³¹

a.) Hadisin tercümesi

Sa'îd b. Cübeyr, Hasan el-Basrî, Atâ', İkrime, Şa'bî ve Katâde'den rivayete göre onlar şöyle demişlerdir: “Ağacı aşılamayan ve meyve çıkartmayan verimsiz rüzgâr, çocuğu olmayan kısır adam gibidir.”

b.) Hadisin değerlendirilmesi

Rüzgârlardan ağacı aşılmasının yanında, meyve çıkartıp olgunlaştıranların da bulunduğu, bu şekilde olmayan rüzgârın ise çocuğu olmayan kısır adama benzediği ifade edilmiştir.

25- حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ الْأَسْوَدِ أَبُو عَمْرٍو الْبَصْرِيُّ قَالَ: حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ رَبِيعَةَ، عَنْ ابْنِ جُرَيْجٍ، عَنْ عَطَاءٍ، عَنْ عَائِشَةَ، قَالَتْ: كَانَ النَّبِيُّ ﷺ إِذَا رَأَى الرِّيحَ قَالَ: اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ مِنْ خَيْرِهَا، وَخَيْرِ مَا فِيهَا، وَخَيْرِ مَا أُرْسِلَتْ بِهِ، وَأَعُوذُ بِكَ مِنْ شَرِّهَا، وَشَرِّ مَا فِيهَا، وَشَرِّ مَا أُرْسِلَتْ بِهِ.¹³²

a.) Hadisin tercümesi

Âişe (r.ah.) Resûlüllah'ın rüzgârı gördüğünde şöyle duâ ettiğini nakletmiştir: “Allah'ım! Muhakkak ki ben Sen'den onun ve içinde olanların hayrını, kendisiyle gönderildiği şeylerin de hayrını isterim. Onun ve içindekilerin, kendisiyle gönderilen şeylerin de şerrinden sana sığınırım.”

b.) Hadisin değerlendirilmesi

Rüzgârın hayrını istemenin mânası bizzat kendisinin hayrını, içindekilerin hayrını istemenin mânası getireceği faydalarını, kendisi ile gönderildiği şeyin hayrını istemenin mânası ise özel olarak o vakitte ne için gönderilmiş ise onların hayrını ifade etmektedir.¹³³

¹³¹ İbn Ebi'd-Dünyâ, a.g.e., s. 157.

¹³² Tirmizî, Deavât, 50.

¹³³ Mübârekpûrî, *Tuhfetü'l-ahvezî*, IX, 289.

26- وَحَدَّثَنِي أَبُو الطَّاهِرِ، أَحْبَرَنَا ابْنُ وَهْبٍ، قَالَ: سَمِعْتُ ابْنَ جُرَيْجٍ، يُحَدِّثُنَا عَنْ عَطَاءِ بْنِ أَبِي رِيَاحٍ، عَنْ عَائِشَةَ، زَوْجِ النَّبِيِّ ﷺ، أَنَّهَا قَالَتْ: كَانَ النَّبِيُّ ﷺ إِذَا عَصَفَتِ الرِّيحُ، قَالَ: «اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ خَيْرَهَا، وَخَيْرَ مَا فِيهَا، وَخَيْرَ مَا أُرْسِلَتْ بِهِ، وَأَعُوذُ بِكَ مِنْ شَرِّهَا، وَشَرِّ مَا فِيهَا، وَشَرِّ مَا أُرْسِلَتْ بِهِ»، قَالَتْ: وَإِذَا تَحَيَّلَتِ السَّمَاءُ، تَغَيَّرَ لَوْنُهُ، وَخَرَجَ وَدَخَلَ، وَأَقْبَلَ وَأَدْبَرَ، فَإِذَا مَطَرَتْ، سُرِّيَ عَنْهُ، فَعَرَفْتُ ذَلِكَ فِي وَجْهِهِ، قَالَتْ عَائِشَةُ: فَسَأَلْتُهُ، فَقَالَ: لَعَلَّهُ، يَا عَائِشَةُ كَمَا قَالَ قَوْمٌ عَادٍ: ﴿فَلَمَّا رَأَوْهُ عَارِضًا مُسْتَقْبِلَ أُوْدِيَّتِهِمْ قَالُوا هَذَا عَارِضٌ مُمَطَّرُنَا﴾.¹³⁴

a.) Hadisin tercümesi

Âişe (r.ah.) şöyle demiştir: “Peygamberimiz rüzgâr esince ‘Ey Allah’ım! Muhakkak ki ben, Sen’den onunla birlikte içindekilerin hayrını ve kendisiyle gönderildiği şeylerin de hayrını isterim. Ve onun şerriyle içindekilerin şerrinden ve kendisiyle gönderildiği şeylerin de şerrinden sana sığınırım.” Hz. Âişe dedi ki: Gökyüzü kararınca rengi değişir, bir dışarı çıkar bir içeri girer, bir ileri bir geri gider gelir yağmur yağınca ise sevinirdi. Ben bunu onun yüzünden anlardım. Âişe dedi ki: Bunun sebebini ondan sordum. Buyurdular ki: “Ya Âişe olabilir ki bu karartı Âd kavminin azabı getiren ve vadilerine kadar yayılan bir bulut olmasına rağmen, aslında bu bize yağmur getiren buluttur” dediklerindeki gibi azap bulutudur.

b.) Hadisin değerlendirilmesi

Hz. Peygamber (s.a.v.) her konuda Müslüman için en güzel örnek (üsve-i hasene) olduğu¹³⁵ gibi, bu konuda da sanki bir meteoroloji uzmanı imiş gibi görülen karaltının veya gelen rüzgârın olası sonuçlarını tarihi bilgilerini de ortaya koyarak ümmetini uyarması O’nun mükemmel bir insan olduğunun göstergesidir. Ümmetini sadece uhrevî şeylere karşı değil, dünyevî fayda ve zararlara karşı da uyarıyor. Ümmetinin böyle bir olay karşısında duyarsız kalmamasını, endişelenmesini, dua etmesini bizzat uygulamaları ile göstermektedir.

¹³⁴ Buhârî, Tefsir, 46; Buhârî, *el-Edebü'l-müfred*, II, 53; Müslim, Salât, 192; Ebû Dâvûd, Edeb, 115.

¹³⁵ el-Ahzâb, 33/21.

27- حَدَّثَنَا مُسْلِمٌ، قَالَ: حَدَّثَنَا شُعْبَةُ، عَنِ الْحَكَمِ، عَنِ مُجَاهِدٍ، عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ: أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ قَالَ: نُصِرْتُ بِالصَّبَا، وَأَهْلِكَتَ عَادٌ بِالذَّبُورِ.¹³⁶

a.) Hadisin tercümesi

İbn Abbâs'tan rivayete göre Hz. Peygamber (s.a.v.) şöyle buyurmuştur: “*Sabâ rüzgârıyla yardım olundum. Ad kavmi ‘debûr’ rüzgârıyla helâk oldu.*”

b.) Hadisin değerlendirilmesi

Saba rüzgârı doğudan esen rüzgârdır. Buna Kâbe'nin kapısının karşısından kendisine doğru gelmesi ciheti ile “Kabûl” da denilmiştir. Bunun tersinden esen rüzgâra ise Âd kavmini helâk eden “Debûr” denir. Bu isimlendirme de ince bir münasebet vardır. Kabûl rüzgârı makbul olan istenilen kavme yardım etmesi cihetinden bu ismi almıştır. Debûr rüzgârı ise sırtını dönen, dönüp giden kavmi helâk etmesi bakımından bu ismi almıştır.¹³⁷

28- حَدَّثَنَا زَيْدُ بْنُ أَحْزَمٍ الطَّائِفِيُّ الْبَصْرِيُّ حَدَّثَنَا بِشْرُ بْنُ عُمَرَ حَدَّثَنَا أَبَانُ بْنُ زَيْدٍ عَنِ قَتَادَةَ عَنِ أَبِي الْعَالِيَةِ عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ أَنَّ رَجُلًا لَعَنَ الرِّيحَ عِنْدَ النَّبِيِّ ﷺ، فَقَالَ: لَا تَلْعَنِ الرِّيحَ فَإِنَّهَا مَأْمُورَةٌ وَإِنَّهُ مَنْ لَعَنَ شَيْئًا لَيْسَ لَهُ بِأَهْلٍ رَجَعَتِ اللَّعْنَةُ عَلَيْهِ.¹³⁸

a.) Hadisin tercümesi

(Abdullah) b. Abbâs (r.a.) bir adamın Resulüllah'ın yanında rüzgârı lanetlediğini ve Hz. Peygamber'in o adama: “*Rüzgâra lanet etme! Çünkü o görevlidir. Kim, hak etmeyene lanette bulunursa, o lanet kendisine döner.*” dediğini nakletmiştir.

b.) Hadisin değerlendirilmesi

¹³⁶ Buhârî, İstiskâ 26; Müslim, Salât, 193; Süyûtî, *el-Câmi'u's-sağîr*, thk. Ahmed Abdusselâm, Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2001. 6, 368; İbn Ebi'd-Dünyâ, *a.g.e.*, s. 139.

¹³⁷ İbn Hacer, *Fethu'l-Bârî*, thk. Abdülazîz b. Abdillâh b. Abdirrahmân Âli Bâz (1912-1999), Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1995, III, 216.

¹³⁸ Tirmizî, *Mâ câe fi'l-la'n*, (no. 2044); Ebû Dâvûd, *en-Nehyü ani'l-la'n*, (no. 4908); Şevbekî, *Delîlü'l-etkiyâ'*, s. 19.

Burada rüzgâra lanetin haksız bir lanet olmasının yanında, genel olarak laneti haketmeyen birine lanet eden kimsenin lanetinin kendisine döneceğine dair uyarı vardır.¹³⁹

29- حَدَّثَنَا إِسْحَاقُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ بْنِ حَبِيبِ بْنِ الشَّهِيدِ الْبَصْرِيِّ قَالَ: حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ فَضَيْلٍ قَالَ: حَدَّثَنَا الْأَعْمَشُ، عَنْ حَبِيبِ بْنِ أَبِي ثَابِتٍ، عَنْ دَرٍّ، عَنْ سَعِيدِ بْنِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ أَبِي، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ أَبِي بْنِ كَعْبٍ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: لَا تَسُبُّوا الرِّيحَ، فَإِذَا رَأَيْتُمْ مَا تَكْرَهُونَ فَقُولُوا: اللَّهُمَّ إِنَّا نَسْأَلُكَ مِنْ خَيْرِ هَذِهِ الرِّيحِ وَخَيْرِ مَا فِيهَا وَخَيْرِ مَا أَمَرْتَ بِهِ، وَنَعُوذُ بِكَ مِنْ شَرِّ هَذِهِ الرِّيحِ وَشَرِّ مَا فِيهَا وَشَرِّ مَا أَمَرْتَ بِهِ.¹⁴⁰

a.) Hadisin tercümesi

Übey b. Ka'b'dan rivayetle Hz. Peygamber (s.a.v.) şöyle buyurmuştur: “Rüzgâra küfretmeyiniz. Hoşunuza gitmeyen bir şey gördüğünüzde şunu söyleyiniz: ‘Allah’ım, Sen’den bu rüzgârın hayrını ve içindeki hayırları ve emrolunduğu şeylerin hayrını istiyoruz. Bu rüzgârın şerrinden ve içindekilerin şerrinden ve emrolunduğu şeylerin şerrinden Sana sığınırız.”

b.) Hadisin değerlendirilmesi

Rüzgâr, kendi başına hareket eden bir şey değildir. Allah’ın emrindedir. O’nun dilemesiyle eser. Bazen içinde rahmet taşır, bazen azap taşır. Kula yakışan, rüzgârın içindeki rahmeti istemek, şerrinden Allah’a sığınmaktır. Rüzgâr tatlı tatlı estiğinde Allah’a şükretmeli, zarar veren fırtına gibi rüzgârdan da Allah’a sığınmalıdır. Durum böyle olunca, rüzgâra sövmek, haşa Allah Teâlâ’ya sövmek anlamına gelir ki, bu ağır bir günahdır. Rüzgâr Allah’ın emriyle estiği için ona sövmemelidir. Rüzgârın bir kısmı rahmet ve bereket, bir kısmı da azap getirir. Biz Rabbimizden rüzgârın getirdiği rahmeti ve bereketi istemeliyiz; içindeki azaptan da Allah’a sığınmalıyız. Şiddetli rüzgâr estiğinde Allah’a dua etmelidir.¹⁴¹

30- حَدَّثَنَا أَبِي، حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ يَحْيَى بْنِ الصُّرَيْسِ الْعُبَيْدِيُّ حَدَّثَنَا ابْنُ فَضَيْلٍ عَنْ مُسْلِمٍ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عُمَرَ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ مَا فَتَحَ اللَّهُ عَلَى عَادٍ مِنَ الرِّيحِ الَّتِي أَهْلِكُوا فِيهَا إِلَّا مِثْلَ مَوْضِعِ الْحَاتِمِ، فَمَرَّتْ بِأَهْلِ الْبَادِيَةِ

¹³⁹ Tirmizî, *Mâ câe fi’l-la’n*, (no. 2044).

¹⁴⁰ Buhârî, *el-Edebü’l-müfred*, II, 55; Tirmizî, *Fiten*, 56.

¹⁴¹ Buhârî, *el-Edebü’l-müfred*, (Muhakkık’ın notu [M. Yaşar Kandemir]), II, 56.

فَحُمِّلْتَهُمْ وَمَوَاشِيَهُمْ وَأَمْوَالَهُمْ فَجَعَلْتَهُمْ بَيْنَ السَّمَاءِ وَالْأَرْضِ. فَلَمَّا رَأَى ذَلِكَ أَهْلُ الْحَاضِرَةِ الرِّيحَ وَمَا فِيهَا قَالُوا: ﴿هَذَا عَارِضٌ مُّطْرُنَا﴾ فَأَلْقَتْ أَهْلُ الْبَادِيَةِ وَمَوَاشِيَهُمْ عَلَى أَهْلِ الْحَاضِرَةِ.¹⁴²

a.) Hadisin tercümesi

İbn Ömer'den rivayete göre Resulüllah (s.a.v.) şöyle buyurmuştur: “Allah Teâlâ Âd kavminin üzerine helâk oldukları rüzgârdan sadece yüzük halkası genişliği kadar açtı.” Bedeviler üzerine esti ve onları ve mallarını taşıdı ve onları yerle gök arasına kaldırdı. Ad kavminin şehirlileri o rüzgârı ve içindekileri gördüğünde şöyle dediler: “Bu bize yağmur getirecek-yağdırcak buluttur.” (Şu denildi:) Bedevileri ve hayvanlarını şehirdekilerin üzerine attı.

b.) Hadisin değerlendirilmesi

Rüzgâr Allah'ın askerlerindedir. Onunla dilediği kavme azap eder. Burada yüzük halkası kadar bir yerden çıkan rüzgârın bir kavmi malları ile birlikte havaya kaldırıp yere atmak suretiyle helak etmesi anlatılırken, Allah'ın (c.c.) sınırsız güç ve kudretine dikkat çekilmektedir.

31- حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ، حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ مُسْلِمٍ حَدَّثَنَا عَبْدُ الصَّمَدِ، حَدَّثَنَا حَمَّادٌ، عَنْ عَلِيٍّ يَعْني ابْنَ زَيْدٍ عَنْ مُطَرِّفٍ، عَنْ كَعْبٍ قَالَ: لَوْ حُبِسَتْ الرِّيحُ عَنِ النَّاسِ ثَلَاثًا لَأَنَّ مَا بَيْنَ السَّمَاءِ وَالْأَرْضِ.¹⁴³

a.) Hadisin tercümesi

Ka'b'tan -rivayetele- dedi ki: Şayet Allah-u Teâlâ rüzgârı üç gün hapsedseydi yerle gök arasındakiler kesinlikle çürürdü.

b.) Hadisin değerlendirilmesi

Rüzgârda bulunan birçok hikmetten birisinin de eşyaları çürümekten muhafaza etmesinin olduğu anlaşılmaktadır.

¹⁴² Taberânî, *el-Mu'cemü'l-kebir*, XII, 421; İbn Ebî Hâtim, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-'Azîm*, X, 3369.

¹⁴³ Ahmed b. Hanbel, *ez-Zühd*, Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1999, s. 198; Münâvî, *Feyzü'l-Kadîr Şerhu'l-Câmi'i's-sağîr*, VI, 518; Ebû Nuaym, *Hilyetü'l-evliyâ' ve tabakâtü'l-asfiyâ'*, V, 378; İbn Ebi'd-Dünyâ, *a.g.e.*, s. 142.

32- حَدَّثَنَا جَدِّي عَلِيُّ بْنُ الْحُسَيْنِ، عَنْ حُسَيْنِ بْنِ عَلِيٍّ الْجَعْفِيِّ، قَالَ: سَأَلْتُ أَبَا مُوسَى عَنِ الرِّيحِ، عَلَى أَيِّ شَيْءٍ سُمِّيَتْ الشَّمَالُ؟ قَالَ: الْكَعْبَةُ الشَّمَالُ عَلَى شِمَالِهَا، وَالْجُنُوبُ عَلَى يَمِينِهَا، وَالصَّبَا مِنْ وَجْهِهَا، وَالذَّبُورُ مِنْ خَلْفِهَا.¹⁴⁴

a.) *Hadisin tercümesi*

Hüseyin b. Ali el-Cu'fi'den -rivayetle- dedi ki: Ebû Musa'ya rüzgâr hakkında hangi şeye göre Şemâl diye isimlendirildiğini sordum. Dedi ki: Ka'be. Şemâl, onun kuzeyine nisbetle, Cenûb, onun güneyine nisbetle, Sabâ, onun önünden olmasına nisbetle, Debûr, onun arkasından olmasına nisbetle isimlendiriliyor.

33- حَدَّثَنَا أَحْمَدُ، حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مُحَمَّدٍ، حَدَّثَنَا إِبْرَاهِيمُ بْنُ أَبِي عَثْمَانَ، حَدَّثَنَا حُسَيْنُ بْنُ مُحَمَّدٍ، حَدَّثَنَا أَبُو سُهَيْبَانَ الْمَعْمَرِيُّ، حَدَّثَنَا أَسْبَاطُ، عَنِ السُّدِّيِّ، عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ، رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ: الشَّمَالُ مَا بَيْنَ الْجُدِيِّ وَمَطْلِعِ الشَّمْسِ، وَالْجُنُوبُ مَا بَيْنَ مَطْلِعِ الشَّمْسِ وَسُهَيْلٍ، وَالصَّبَا مَا بَيْنَ مَطْلِعِ الشَّمْسِ إِلَى الْجُدِيِّ، وَالذَّبُورُ مَا بَيْنَ مَغْرِبِ الشَّمْسِ إِلَى سُهَيْلٍ.¹⁴⁵

a.) *Hadisin tercümesi*

İbn Abbâs'tan rivayete göre o şöyle demiştir: “Kuzey” (Şimâl) rüzgârı oğlak burcu ile güneşin battığı yerin arasında emekte olan rüzgardır. “Güney” (Cenûb) rüzgârı güneşin doğduğu yer ile Süheyl yıldızının bulunduğu yer arasında esmekte olan rüzgardır. Saba rüzgârı güneşin doğduğu yerle oğlak burcuna kadarki bölgeden esmekte olan rüzgardır. Debûr rüzgârı ise güneşin batmış olduğu yerle Süheyl yıldızına kadar olan bölgeden esen rüzgârdır.”

b.) *Hadisin değerlendirilmesi*

Rivayetlere göre, rüzgârın isimlendirilmesinde Arabistan yarımadası temel alınarak rüzgârın Kâbe'ye nisbetle isimlendirilmesi, onun sağına, soluna, önüne arkasına vs nisbet edilmesi göze çarpıyor. Ayrıca güneşin doğuş ve batış yerleri, Süheyl yıldızı gibi o bölge insanına göre değişmez cihetlere göre de isimlendirme yapılmıştır.

¹⁴⁴ İbn Ebi'd-Dünyâ, *a.g.e.*, s. 145.

¹⁴⁵ Ebü'ş-Şeyh, *Kitâbü'l-'Azame*, IV, 1336; İbn Ebi'd-Dünyâ, *a.g.e.*, s. 147.

34- حَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ عَمْرٍو قَالَ: ثنا أَبُو عَاصِمٍ قَالَ: ثنا عَيْسَى، وَحَدَّثَنِي الْحَارِثُ قَالَ: ثنا الْحَسَنُ قَالَ: ثنا وَرْقَاءُ، جَمِيعًا، عَنِ ابْنِ أَبِي نَجِيحٍ، عَنْ مُجَاهِدٍ، فِي قَوْلِهِ: ﴿وَالذَّارِيَاتُ﴾ قَالَ: «الرِّيَّاحُ» وَقَوْلُهُ: ﴿فَالْحَامِلَاتِ وَرُءَا﴾ يَقُولُ: فَالسَّحَابِ الَّتِي تَحْمِلُ وَرُءَا مِنَ الْمَاءِ وَقَوْلُهُ: ﴿فَالجَارِيَاتِ يُسْرًا﴾ يَقُولُ: فَالسُّنُنُ الَّتِي تَجْرِي فِي الْبِحَارِ سَهْلًا يَسِيرًا ﴿فَالْمُقْسِمَاتِ أَمْرًا﴾ يَقُولُ: فَالْمَلَائِكَةُ الَّتِي تُقْسِمُ أَمْرَ اللَّهِ فِي خَلْقِهِ.¹⁴⁶

a.) Hadisin tercümesi

Mücâhid'den -rivayetle- (وَالذَّارِيَاتِ) âyeti hakkında “Rüzgârdır” (فَالْحَامِلَاتِ وَرُءَا) âyeti hakkında “Bulutur” dedi. Mücâhid dedi ki: “Onlar yağmur yüklü bulutlardır.” dedi. (فَالجَارِيَاتِ يُسْرًا) âyeti hakkında “Onlar denizlerde kolaylıkla yüzen gemilerdir.” dedi. (فَالْمُقْسِمَاتِ أَمْرًا) âyeti hakkında ise: “Onlar mahlûkatın işlerini taksim eden meleklerdir.” dedi.

35- حَدَّثَنَا بَكْرُ بْنُ مُحَمَّدٍ بْنِ حَمْدَانَ الصَّرِيحِيُّ بِمَرْوٍ، ثنا عَبْدُ الصَّمَدِ بْنُ الْفَضْلِ الْبَلْخِيُّ، ثنا قَبِيصَةُ بْنُ عُقْبَةَ، ثنا سُفْيَانُ، عَنْ هَارُونَ بْنِ عَنَتَةَ، عَنْ أَبِيهِ، عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا، فِي قَوْلِ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ: ﴿إِعْصَارًا فِيهِ نَارٌ﴾ قَالَ: رِيحٌ فِيهَا سَمُومٌ شَدِيدٌ¹⁴⁷

a.) Hadisin tercümesi

İbn Abbâs'tan -rivayetle- Allah-u Teâlâ'nın (إِعْصَارًا فِيهِ نَارٌ) kavli hakkında dedi ki: İçinde şiddetli sıcaklık ve kuruluk bulunan rüzgârdır.

36- حَدَّثَنَا أَبُو عَبْدِ اللَّهِ نا عَمْرُو بْنُ مُحَمَّدٍ نا أَسْبَاطُ عَنِ السُّدِّيِّ ﴿وَلِسُلَيْمَانَ الرِّيحَ عَاصِفَةً تَجْرِي بِأَمْرِهِ﴾ قَالَ الرِّيحُ الشَّدِيدَةُ ﴿إِلَى الْأَرْضِ الَّتِي بَارَكْنَا فِيهَا﴾ قَالَ أَرْضُ الشَّامِ.¹⁴⁸

a.) Hadisin tercümesi

¹⁴⁶ Taberî, *Câmi 'u'l-Beyân 'an te'vîli Âyi'l-Kur'ân*, XXI, 480; İbn Kesîr, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*, VII, 413; İbn Ebi'd-Dünyâ, *a.g.e.*, s. 153.

¹⁴⁷ Hâkim, *Müstedrek*, thk. Mustafa Abdulkâdir Atâ, Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1990, II, 311; Taberî, *Câmi 'u'l-beyân 'an te'vîli Âyi'l-Kur'ân*, IV, 692; İbn Ebi Hâtım, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-'Azîm*, II, 524; İbn Ebi'd-Dünyâ, *a.g.e.*, s. 158.

¹⁴⁸ Taberî, *Câmi 'u'l-Beyân 'an te'vîli Âyi'l-Kur'ân*, XVI, 332; İbn Ebi'd-Dünyâ, *a.g.e.*, s. 161.

Süddî'den -rivayetle- (وَلِسُلَيْمَانَ الرِّيحَ عَاصِفَةً تَجْرِي بِأَمْرِهِ) âyeti hakkında dedi ki: “Şiddetli rüzgârdır.” (إِلَى الْأَرْضِ الَّتِي بَارَكْنَا فِيهَا) âyeti hakkında dedi ki: “Şam topraklarıdır.”

37- أَخْبَرَنَا عَبْدُ الرَّحْمَنِ، قَالَ: ثنا إِبْرَاهِيمُ، قَالَ: نا آدَمُ، قَالَ: ثنا الْمَسْعُودِيُّ، عَنْ سَلَمَةَ بْنِ كُهَيْلٍ، عَنْ أَبِي الْعَبِيدَنِ، قَالَ: سَأَلْتُ ابْنَ مَسْعُودٍ، عَنِ (الْمُرْسَلَاتِ عُرْفًا)، قَالَ: الرِّيحُ، فَقُلْتُ: ﴿فَالْعَاصِفَاتِ عَصْفًا﴾ فَقَالَ: الرِّيحُ، فَقُلْتُ: ﴿وَالنَّاشِرَاتِ نَشْرًا﴾ قَالَ: الرِّيحُ، فَقُلْتُ: ﴿فَالْفَارِقَاتِ فَرْقًا﴾ قَالَ: حَسْبُكَ.¹⁴⁹

a.) Hadisin tercümesi

Ebü'l-Ubeydeyn'den -rivayetle- dedi ki: İbn Mes'ûd'a (الْمُرْسَلَاتِ عُرْفًا) hakkında sordum dedi ki: “O rüzgârdır.” Sonra (فَالْعَاصِفَاتِ عَصْفًا)'yı sordum “O rüzgârdır.” dedi. Sonra (وَالنَّاشِرَاتِ نَشْرًا)'yı sordum “O rüzgârdır.” dedi. Sonra (فَالْفَارِقَاتِ فَرْقًا)'yı sordum “O sana yeter” dedi.

38- حَدَّثَنِي أَبُو السَّائِبِ قَالَ: ثنا أَبُو مُعَاوِيَةَ عَنِ الْأَعْمَشِ، عَنِ الْمِنْهَالِ، عَنْ قَيْسِ بْنِ سَكْرٍ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ: ﴿وَأَرْسَلْنَا الرِّيحَ لَوَاقِحَ﴾ قَالَ: يَبْعَثُ اللَّهُ الرِّيحَ فتلْفُحُ السَّحَابِ، ثُمَّ يَمْزُجُ بِهِ فتلْدُرُ كَمَا تُلْدُرُ اللَّفْحَةُ، ثُمَّ تُمْطِرُ.¹⁵⁰

a.) Hadisin tercümesi

Abdullah (b. Abbâs)'tan -rivayetle- (وَأَرْسَلْنَا الرِّيحَ لَوَاقِحَ) âyeti hakkında dedi ki: “Allah azze ve celle rüzgârı gönderir. Bulutları aşılır. Sonra buluta uğrar, bulut da memenin süt verdiği gibi su verir. Sonra yağmur yağdırır.”

b.) Hadisin değerlendirilmesi

Yukarıda zikri geçen 34, 35, 36, 37 ve 38. hadislerde Kur'ân ayetlerinin tefsirleri söz konusudur. Rivayetlerdeki ayet tefsirleri asırlar boyunca yapılan Kur'ân tefsirlerine birinci derecede ışık tutmuştur. İslâm Tarihi kaynakları incelendiğinde görülen şudur

¹⁴⁹ Mücâhid b. Cebr, *Tefsîr-u Mücâhid*, thk. Muhammed Abdusselâm Ebü'n-Nîl. Mısır: Dâru'l-Fikri'l-İslâmî'l-Hadîsiyye, 1989, s. 691; İbn Ebî Hâtim, *Tefsîrû'l-Kur'âni'l-'Azîm*, X, 3392; İbn Kesîr, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-'Azîm*, VIII, 297; İbn Ebi'd-Dünyâ, *a.g.e.*, s. 153.

¹⁵⁰ Ebü's-Şeyh, *Kitâbü'l-'Azame*, IV, 1235; Taberî, *Câmi'u'l-beyân 'an te'vîli Âyi'l-Kur'ân*, XIV, 43, Taberânî, *el-Mu'cemü'l-Kebîr*, 2. Baskı, Kahire: Mektebetü İbn Teymiyye, t.y., IX, 223; Beyhakî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, thk. Abdullâh b. Abdulmuhsin et-Türkî, Merkezü Hecer li'l-bühûs ve'd-dirâsâti'l-Arabiyye ve'l-İslâmiyye, 2011, VII, 129; İbn Ebi'd-Dünyâ, *a.g.e.*, s. 152.

ki, Kur'ân-ı Kerîm'in ilk tefsir edeni (müfessir) Hz. Peygamber'dir. Bu minvalde O'ndan (s.a.v.) sonra İslâm'ın ilk kurucu nesli olan sahâbe-i kirâm gelmektedir. Şurası bir gerçektir ki, sahâbenin tamamı aynı düzeyde Kur'ân'ı tefsir edecek donanıma ve bilgiye sahip değildi. Ancak onların çoğu, bilgileri-anladıkları ölçüsünde Kur'ân'ı tefsir etme yönünde gayret ediyor, bildikleri rivayetleri aktarıyorlardı. Bu sahabiler arasında en yetkin olanlarından olan İbn Abbas'ın bu rivayette Kur'ân'daki bir ayete yönelik tefsirini görüyoruz¹⁵¹ ki, rivayette “Abdullah” diye zikredilmektedir. Rivayette yağmurun yağdırılmasına vesile olacak yönde rüzgârın bulutu aşılması söz konusu edilmektedir ki, bu yönüyle bilimsel anlamda da dikkat çekici bir rivayettir.

2.2.2.3. Bulut

Bulutlarla ilgili rivayetler tetkik edildiğinde dikkat çekici yönler bulunmaktadır. Bu bağlamda bulutların mahiyeti, bulutların rüzgarlarla aşılması, bulutların yağmurun rahmet olmasındaki işlevi vb. ilmi-bilimsel ve metafizik yönleri haiz hususlara işaret edilmektedir.

39- حَدَّثَنَا الْوَلِيدُ بْنُ أَبِي مَرْيَمَ، حَدَّثَنَا أَبُو حَاتِمٍ، حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ صَالِحٍ الْوُحَاظِيُّ، حَدَّثَنَا سُلَيْمَانُ بْنُ بِلَالٍ، حَدَّثَنَا أُسَامَةُ بْنُ زَيْدٍ، عَنْ مُعَاذِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ حُبَيْبٍ الْجُهَنِيِّ، قَالَ: رَأَيْتُ ابْنَ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا مَرَّ عَلَى بَعْطَةَ، وَأَنَا فِي بَيْتِي سَلَمَةَ، فَمَرَّ بِهِ ثُبَيْعُ ابْنُ امْرَأَةِ كَعْبٍ، فَسَلَّمَ عَلَيَّ ابْنِ عَبَّاسٍ، فَقَالَ لَهُ ابْنُ عَبَّاسٍ: هَلْ سَمِعْتَ كَعْبًا يَقُولُ فِي السَّحَابِ شَيْئًا؟ قَالَ: نَعَمْ. كَانَ يَقُولُ: «السَّحَابُ غِرْبَالُ الْمَطَرِ، وَلَوْلَا السَّحَابُ حِينَ يَنْزِلُ الْمَاءُ مِنَ السَّمَاءِ لَأُفْسِدَ مَا يَقَعُ عَلَيْهِ مِنَ الْأَرْضِ. قَالَ: سَمِعْتُ كَعْبًا يَقُولُ فِي الْأَرْضِ: تَنْبُتُ الْعَامَ نَبَاتًا، وَتُنْبِتُ عَامًا قَابِلًا غَيْرُهُ. قَالَ: نَعَمْ سَمِعْتُهُ يَقُولُ: إِنَّ الْبَدْرَ يَنْزِلُ مِنَ السَّمَاءِ. قَالَ ابْنُ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا: وَأَنَا قَدْ سَمِعْتُ ذَلِكَ مِنْ كَعْبٍ.¹⁵²

a.) Hadisin tercümesi

¹⁵¹ Nurettin Turgay, “Sahâbenin Tefsir İlmindeki Yeri”, *Bilimname Dergisi*, C. 6, s. 53 (2008): 35-58.

¹⁵² Ebu's-Şeyh, *Kitâbü'l-'Azame*, IV, 1238; İbn Ebî Hâtim, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-'Azîm*, I, 275; Beyhakî, *el-Esmâ' ve's-Sıfât*, thk. Abdullâh b. Muhammed el-Hâşidî, Cidde: Mektebetü's-Sevdây, 1993, II, 268; Kurtubî, *el-Câmi' li-Ahkâmi'l-Kur'ân*, II, 201; İbn Ebi'd-Dünyâ *a.g.e.*, s. 53.

Muâz b. Abdillâh b. Hubeyb el-Cühenî şöyle anlatmaktadır: Benî Seleme kabilesindeyken İbn Abbâs'ı bir katır üzerinde gördüm. Ka'b'ın üvey oğlu olan Tübey' Abdullâh b. Abbas ile karşılaşarak ona selam vermişti. Abdullâh b. Abbas ona "Ka'b'tan buluta dair bir şey duydun mu?" diye sorunca Tübey' "*Evet, babam bu konuda şöyle derdi: "Bulut yağmurun kalburudur. Şayet yağmur yağarken bulutlar olmasaydı, yağmur düştüğü yeri bozardı."* (Daha sonra) İbn Abbas da şunu söylemiştir: "Ben Ka'b'tan toprak-yeryüzü hakkında şunu duydum: "*Yer-toprak bir yıl bir çeşit diğer yıl da başka bir çeşit bitki bitirir.*" Bu sözü ondan sen de işittin mi? diye sordu. Tübey' de: Evet onun şöyle dediğini işittim: "*Muhakkak ki tohum gökten iner.*" İbn Abbâs dedi ki: Evet bunu Ka'b'tan bende işittim.

b.) Hadisin değerlendirilmesi

Yağmurun yeryüzüne inerken birbirine dokunmadan damla damla inmesinin sebebi olarak bulutlar gösterilmektedir. Bunu da kalbur ile temsil ederek bulutların yağmurun kalburu olduğu ifade edilmektedir.

40- حَدَّثَنَا الْوَلِيدُ، حَدَّثَنَا أَبُو طَاهِرٍ سَهْلُ بْنُ الْفَرَّخَانِ، حَدَّثَنَا الْفَرَّخُ بْنُ عَبْدِ الْمَلِكِ بْنِ مِينَسٍ، قَالَ: حَدَّثَنِي أَبِي أَنَّ عَبْدَ اللَّهِ بْنَ خَالِدِ بْنِ مِعْدَانَ، عَنْ أَبِيهِ خَالِدِ بْنِ مِعْدَانَ، أَنَّهُ كَانَ يَقُولُ: إِنَّ فِي الْجَنَّةِ شَجَرَةً تُسَمَّى السَّحَابَ، فَالسَّوْدَاءُ مِنْهَا التَّمْرَةُ الَّتِي قَدْ نَضِجَتْ الَّتِي تَحْمِلُ الْمَطَرَ، وَالْبَيْضَاءُ التَّمْرَةُ الَّتِي لَمْ تَنْضِجْ لَّا تَحْمِلُ الْمَطَرَ.¹⁵³

a.) Hadisin tercümesi

Hâlid b. Mi'dân'dan rivayete göre o şöyle demiştir: "*Cennette meyvesi bulut olan bir ağaç vardır. O bulutlardan siyah olanı olgun meyve olup yağmuru taşıyan da odur. Beyaz olanı ise olgunlaşmamış olup yağmur taşımamaktadır.*"

b.) Hadisin değerlendirilmesi

Rivayette dikkatçekici bir şekilde bulutların çeşitleri ve mahiyetlerinden söz edilmekte ve siyah bulutların meyveleri olgunlaştırıp içerisinde yağmur taşıdığı, beyaz bulutların ise yağmursuz ve meyve olgunlaştırmayan bulutlar olduğu ifade edilerek meteorolojik bir hadiseden söz edilmiş olmaktadır.

¹⁵³ Ebü'ş-Şeyh, *a.g.e.*, IV, 1239; İbn Ebi'd-Dünyâ, *a.g.e.*, s. 54.

2.2.2.4. Dolu ve Kar

Dolu ve kar konusunda rüzgâr, yağmur ve bulutlar kadar olmasa da nispeten dikkat çekici bazı rivayetler söz konusudur. Bu rivayetlerde Allah'ım emri ile hareket eden dolu ve kar'ın mahiyeti ve işlevlerine dair bilgiler de bulunmaktadır.

41- حَدَّثَنَا أَبُو لَيْدٍ، حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ عَبْدِ كَيْسٍ، فِيمَا قَرَأْتُ عَلَيْهِ قُلْتُ: حَدَّثَكُمْ الْمُفْرِيُّ، حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ رَاشِدٍ، عَنْ سُلَيْمَانَ بْنِ عَلِيٍّ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ جَدِّهِ ابْنِ عَبَّاسٍ، رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ: كُنَّا مَعَ عُمَرَ بْنِ الْخَطَّابِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ فِي سَفَرٍ، فَأَصَابَنَا رَعْدٌ وَبُرْقٌ، فَقَالَ لَنَا كَعْبٌ رَحِمَهُ اللَّهُ تَعَالَى: مَنْ قَالَ حِينَ يَسْمَعُ الرَّعْدَ: سُبْحَانَ مَنْ يُسَبِّحُ الرَّعْدُ بِحَمْدِهِ وَالْمَلَائِكَةُ مِنْ خِيفَتِهِ ثَلَاثًا عُوفِيَ مِمَّا يَكُونُ فِي ذَلِكَ الرَّعْدِ. فَقُلْنَا فَعُوفِينَا، ثُمَّ لَقِيْتُ عُمَرَ بْنَ الْخَطَّابِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ فِي بَعْضِ الطَّرِيقِ، فَإِذَا بَرْدَةٌ قَدْ أَصَابَتْ أَنْفَهُ فَأَنْزَرْتُ، فَقُلْتُ: يَا أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ، مَا هَذَا؟ قَالَ: بَرْدَةٌ أَصَابَتْ أَنْفِي فَأَنْزَرْتُ بِي. فَقُلْتُ: إِنَّ كَعْبًا رَحِمَهُ اللَّهُ تَعَالَى قَالَ لَنَا: مَنْ سَمِعَ الرَّعْدَ فَقَالَ حِينَ يَسْمَعُ: سُبْحَانَ مَنْ يُسَبِّحُ الرَّعْدُ بِحَمْدِهِ وَالْمَلَائِكَةُ مِنْ خِيفَتِهِ ثَلَاثًا عُوفِيَ مِمَّا يَكُونُ فِي ذَلِكَ الرَّعْدِ، فَقُلْنَا: فَعُوفِينَا قَالَ: فَهَلَّا أَعْلَمْتُمُونَا حَتَّى نَقُولَهُ.¹⁵⁴

a.) Hadisin tercümesi

Abdullah b. Abbâs'tan -rivayetle- dedi ki: “Biz seferdeyken Ömer b. Hattâb ile birlikteydik. O yolculukta gök gürleyip şimşek çaktı ve dolu yağdı. Bu esnada Ka‘b bize şunu söyledi: ‘Kim gök gürlemesini duyup üç kez ‘Gök gürültüsünün hamd ile meleklerin korkudan tesbih ettiği zatı tesbih ederim’ derse, o gök gürültüsünün içindeki şerlerden korunur. Biz dedik ki: Biz korunduk. Sonra yolda Ömer b. Hattâb ile karşılaştım. Aniden bir dolu onun burnuna isabet etti ve iz bıraktı. Ben dedim ki: Ey Emiru’l-Mü’minîn bu nedir? Dedi ki burnuma isabet eden bir doludur ve iz bıraktı. Ben dedim ki: Ka‘b bize, Kim gök gürültüsünü işitir de üç kere “Gök gürültüsünün hamd ile meleklerin korkudan tesbih ettiği zatı tesbih ederim” derse, o gök gürültüsünün içindeki şerlerden korunur. Biz dedik ki: Biz korunduk. Dedi ki: Keşke bize daha önce haber verseydiniz de bizde onu okusaydık.

b.) Hadisin değerlendirilmesi

“Gök gürültüsünün hamd ile meleklerin korkudan tesbih ettiği zatı tesbih ederim” şeklinde dua etmek gökten gelen dolunun isabet ederek zarar vermesinden korur.

¹⁵⁴ Ebü’ş-Şeyh, *Kitâbü'l-‘Azame*, IV, 1291; İbn Ebi’d-Dünyâ, *a.g.e.*, s. 121.

Allah'a (c.c.) her türlü dua edip sığımlabilirken, böyle özel rivayetlerle gelen me'sûr dualarla niyazda bulunmak çok daha makbuldür. Hz. Ömer'in keşke bize daha önce haber verseydiniz de bizde onu okusaydık demesi de buna işaret etmektedir.

42- حَدَّثَنَا الْحَسَنُ بْنُ أَبِي الرَّبِيعِ الْجُرْجَانِيُّ، حَدَّثَنَا عَبْدُ الصَّمَدِ بْنُ عَبْدِ الْوَارِثِ، حَدَّثَنِي أَبِي، عَنْ عَلِيِّ بْنِ زَيْدٍ، عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ، قَالَ: مَطَرَتِ السَّمَاءُ بَرْدًا، فَقَالَ لَنَا أَبُو طَلْحَةَ وَنَحْنُ غِلْمَانٌ: نَاوِلْنِي يَا أَنَسُ مِنْ ذَاكَ الْبَرْدِ، فَجَعَلَ يَأْكُلُ وَهُوَ صَائِمٌ، فَقُلْتُ: أَلَسْتَ صَائِمًا؟ قَالَ: بلى، إِنَّ ذَا لَيْسَ بِطَعَامٍ وَلَا شَرَابٍ، وَإِنَّمَا هُوَ بَرَكَةٌ مِنَ السَّمَاءِ تُطَهِّرُ بِهِ بُطُونَنَا، قَالَ أَنَسٌ: فَأَتَيْتُ النَّبِيَّ ﷺ فَأَخْبَرْتُهُ، فَقَالَ: خُذْ، عَنْ عَمِّكَ.¹⁵⁵

a.) Hadisin tercümesi

Enes b. Mâlik'ten -rivayetle- dedi ki: Dolu yağdı. Ebû Talha bana dedi ki: “*Şu doludan bana ver*” bende verdim. Ramazan'da oruç olduğu halde yemeye başladı. Râvî dedi ki: “*Sen oruçlu değil misin?*” dedi ki: “*Evet, bu bir yiyecek veya içecek değildir. O gökten gelen bir berekettir. Karnımız onunla temizlenir.*” Enes dedi ki: Peygamberimizin yanına geldim. Bunu ona söyledim. Dedi ki: “*Amcandan onu al.*”

b.) Hadisin değerlendirilmesi

Dolunun orucu bozmayacağı, onun gökten gelen bir bereket olup, herhangi bir yiyecek veya içecek olmadığı belirtilen bu rivayetin fikhî boyutu fıkıh kitaplarından araştırılmalıdır.

43- حَدَّثَنَا مُوسَى بْنُ إِسْمَاعِيلَ، قَالَ: حَدَّثَنَا عَبْدُ الْوَاحِدِ بْنُ زِيَادٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا عُمَارَةُ بْنُ الْقَعْقَاعِ، قَالَ: حَدَّثَنَا أَبُو زُرْعَةَ، قَالَ: حَدَّثَنَا أَبُو هُرَيْرَةَ، قَالَ: ... (قَالَ النَّبِيُّ ﷺ) ... "اللَّهُمَّ اغْسِلْ خَطَايَايَ بِالْمَاءِ وَالتَّلْجِ وَالْبَرَدِ".¹⁵⁶

a.) Hadisin tercümesi

Ebu Hüreyre (r.a.) Resulüllah'tan (s.a.v.) şöyle işittiğini nakletmiştir: “*Ey Allah'ım! Günahlarımı su, kar ve dolu ile temizle*”

b.) Hadisin değerlendirilmesi

¹⁵⁵ Ebû Ya'lâ, *Müsned*, thk. Hüseyin Selîm Esed. Dimaşk: Dâru'l-Me'mûn li't-Türâs, 1984, III, 15.

¹⁵⁶ Buhârî, *Ezan*, 89.

Hadiste “dolu” (bered) ve “kar” (selc) günahlardan temizlenmede örnek olarak zikredilmektedir. Dolayısıyla günahlardan hiçbir iz kalmayacak şekilde bağışlanmak dile getirilmektedir. Çünkü bir elbise üç kere yıkanınca temiz olduğu gibi günahların da hem su hem kar hemde dolu ile mecazi anlamda yıkanmasının günahlardan hiçbir eser bırakmayacağı kastedilmektedir.¹⁵⁷

44- وَحَدَّثَنِي هَارُونُ بْنُ سَعِيدِ الْأَيْلِيِّ، أَخْبَرَنَا ابْنُ وَهْبٍ، أَخْبَرَنِي مُعَاوِيَةُ بْنُ صَالِحٍ، عَنْ حَبِيبِ بْنِ عُمَيْرٍ، عَنْ جُبَيْرِ بْنِ نُفَيْرٍ، سَمِعَهُ يَقُولُ: سَمِعْتُ عَوْفَ بْنَ مَالِكٍ، يَقُولُ: صَلَّى رَسُولُ اللَّهِ ﷺ عَلَى جَنَازَةٍ، فَحَفِظْتُ مِنْ دُعَائِهِ وَهُوَ يَقُولُ: ... وَاعْسِلْهُ بِالْمَاءِ وَالتَّلْحِ وَالْبُرْدِ ...¹⁵⁸

a.) Hadisin tercümesi

Avf b. Mâlik Hz. Peygamber'den cenaze namazı kıldırırken okuduğu duadan şu sözleri ezberlediğini anlatmıştır: “Onu su, kar ve dolu ile yıka!”

b.) Hadisin değerlendirilmesi

Bu hadiste cenaze namazında dua edilebileceğinin ve yapılan bu duanın müstehap olduğunun ıspatı vardır.¹⁵⁹

2.2.2.5. Şimşek ve Yıldırım

Şimşek ve yıldırımın ne olduğuna dair verilen cevapların bulunduğu ve yıldırım çakinca okunacak dua ile ilgili rivayetlerden bazılarını burada yer verilecektir. Bu rivayetlerde şimşek ve yıldırımın mahiyeti ve görevlerinden söz edilmektedir.

45- أَخْبَرَنَا أَبُو طَاهِرٍ الْقَفِيهِيُّ، أَخْبَرَنَا أَبُو بَكْرِ الْقَطَّانُ، حَدَّثَنَا أَبُو الْأَزْهَرِ، حَدَّثَنَا رَوْحٌ، حَدَّثَنَا الثَّوْرِيُّ، عَنْ سَلَمَةَ بْنِ كَهَيْلٍ، عَنْ سَعِيدِ بْنِ أَشْوَعٍ، عَنْ رَبِيعَةَ بْنِ الْأَبْيَضِ، عَنْ عَلِيِّ بْنِ رَضِيٍّ -رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ- قَالَ: الْبَرْقُ مَخَارِيقُ الْمَلَائِكَةِ.¹⁶⁰

a.) Hadisin tercümesi

Ali'den (r.a.) rivayete göre o şöyle demiştir: “Şimşek meleklerin dirgenleridir”.

¹⁵⁷ İbn Hacer, *Fethu'l-Bârî*, II, 471.

¹⁵⁸ Müslim, *Cenâiz*, 26.

¹⁵⁹ Nevevî, *Şerhi Sahihi Müslim*, VII, 34.

¹⁶⁰ Beyhakî, *Sünenü'l-kübrâ*, VII, 125; Ebü's-Şeyh, *Kitâbü'l-'Azame*, IV, 1281; İbn Ebi'd-Dünyâ, *a.g.e.*, s. 130.

b.) Hadisin değerlendirilmesi

İbnü'l-Cevzî (ö. 721/1201) *Zâdü'l-mesîr fî 'ilmi't-tefsîr* adlı kitabında “şimşek (berk)” hakkında üç değişik görüşün olduğunu söylemiştir. Birinci görüşün melek ile bulutları sevkettiği dirgenler olduğunu farklı rivayetlere dayandırmıştır. İkinci görüşün şimşegin su veya suyun parlaması olduğunu, üçüncü görüş olarak da bulutların yürümeleleri ve birbirlerine vurmaları sebebiyle sürtüşmesinden kaynaklanarak parlayan ateş olduğunu, şeyhinden nakil ile aktarmıştır.¹⁶¹

Şimşegin (Berk) mahiyetinin ne olduğu hususunda farklı gözükten rivayetler gelmiştir. Günümüz biliminin tarifine göre, artı ve eksi enerji yüklü bulutların çarpışması sonucu hava gürlemesi, şimşek çakması ve yıldırımların oluştuğu ifade ediliyor. Bu konu, alanında uzman kişilerce yapılacak çalışmalar sonucunda değerlendirilmesi gereken bir konudur.

46- حَدَّثَنِي حُسَيْنُ بْنُ عَلِيٍّ بْنِ يَزِيدَ، نَا مُحَمَّدُ بْنُ يَعْلَى، عَنْ أَبِي الْخَطَّابِ، عَنْ شَهْرِ بْنِ حَوْشَبٍ، قَالَ: الرَّعْدُ مَلَكٌ مُوَكَّلٌ بِالسَّحَابِ، يَسُوقُهُ كَمَا يَسُوقُ الْحَادِي الْإِبِلَ، يُسَبِّحُ كُلَّمَا خَالَفَتْ سَحَابَةً صَاحَ بِهَا، فَإِذَا اشْتَدَّ غَضَبُهُ طَارَ النَّارُ مِنْ فِيهِ، فَهِيَ الصَّوَاعِقُ الَّتِي رَأَيْتُمْ.¹⁶²

a.) Hadisin tercümesi

Şehr b. Havşeb'ten -rivayetle- dedi ki: “Gök gürültüsü kasidecinin develeri sürdüğü gibi, bulutları sürmekle görevli bir melektir. O melek hangi bulut yoldan saparsa ona bağırarak suretiyle tesbih yapar. Gazabı şiddetlendiği zaman ağzından ateş saçılır. İşte o sizin gördüğünüz yıldırımlardır.”

b.) Hadisin değerlendirilmesi

Yıldırım, bulutları sevk etmekle görevli meleğin gazabı şiddetlenince bağırması esnasında ağzından çıkan ateş olarak ifade edilmektedir.

47- حَدَّثَنَا إِبْرَاهِيمُ، حَدَّثَنَا الْأَشْجَعُ، حَدَّثَنَا أَبُو عَبْدِ الرَّحْمَنِ الْحَارِثِيُّ، عَنْ جُوَيْرٍ، عَنِ الصَّحَّاحِ، ﴿وَمِنْ آيَاتِهِ يُرِيكُمُ الْبَرْقَ خَوْفًا وَطَمَعًا﴾ قَالَ: الْخَوْفُ الصَّوَاعِقُ، وَالطَّمَعُ الْعَيْثُ، وَالْوَدْقُ وَالْمَطَرُ.¹⁶³

¹⁶¹ İbnü'l-Cevzî, *Zâdü'l-Mesîr fî 'İlmi't-Tefsîr*, I, 39.

¹⁶² Ebü's-Şeyh, *a.g.e.*, IV, 1284; İbn Ebi'd-Dünyâ, *a.g.e.*, s. 120.

a.) Hadisin tercümesi

Daḥḥâk'tan -rivayetle- (وَمِنْ آيَاتِهِ يُرِيكُمُ الْبُرْقَ حَوْفًا وَطَمَعًا) âyeti hakkında dedi ki: “*Havf*”, yıldırımlardan korkmaktır. “*Tama*” ise, arzu edilen gays, vedk ve matar’dır.

b.) Hadisin değerlendirilmesi

Allah Teâlâ şimşeğin, insanları hem korkuya hem de yağmur gelecek diye ümit ve beklentiye sevk etmesini varlığının ve kudretinin delili olarak göstermektedir.

2.2.2.6. Gök Gürültüsü

“Gök gürültüsü Allah’a hamedip teşbih ederler. Melekler de ‘onun (c.c.) haşyetinden tesbihte bulunurlar Melekler de O’nun korkusundan tesbih eder.”¹⁶⁴

Gök gürültüsünün ne olduğu, onu işitince yapılacak dua ve zikirler, gök gürültüsünün Allah’ın saltanatının delili olması ve seçtiğimiz bir kudsî hadis ile ilgili rivayetler burada değerlendirilmiştir.

48- حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ عَبْدِ الرَّحْمَنِ قَالَ: أَخْبَرَنَا أَبُو نُعَيْمٍ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ الْوَلِيدِ -وَكَانَ يَكُونُ فِي بَنِي عَجَلٍ- عَنْ بُكَيْرِ بْنِ شَهَابٍ، عَنْ سَعِيدِ بْنِ جُبَيْرٍ، عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ، قَالَ: أَقْبَلْتُ يَهُودُ إِلَى النَّبِيِّ ﷺ، فَقَالُوا: يَا أَبَا الْقَاسِمِ، أَخْبَرَنَا عَنِ الرَّعْدِ مَا هُوَ؟ قَالَ: «مَلَكٌ مِنَ الْمَلَائِكَةِ مُوَكَّلٌ بِالسَّحَابِ مَعَهُ مَخَارِقُ مِنْ نَارٍ يَسُوقُ بِهَا السَّحَابَ حَيْثُ شَاءَ اللَّهُ» فَقَالُوا: فَمَا هَذَا الصَّوْتُ الَّذِي نَسْمَعُ؟ قَالَ: «رَجْرَجَةٌ بِالسَّحَابِ إِذَا رَجْرَجَتْ حَتَّى يَنْتَهِيَ إِلَى حَيْثُ أُمِرَ» قَالُوا: صَدَقْتَ. فَقَالُوا: فَأَخْبِرْنَا عَمَّا حَرَّمَ إِسْرَائِيلُ عَلَى نَفْسِهِ؟ قَالَ: «اشْتَكَى عِرْقَ النَّسَا فَلَمْ يَجِدْ شَيْئًا يُلَاقِيهِ إِلَّا لُحُومَ الْإِبِلِ وَالْبَاطِنَا فَلِذَلِكَ حَرَّمَهَا» قَالُوا: صَدَقْتَ.¹⁶⁵

a.) Hadisin tercümesi

İbn Abbâs’tan rivayete göre Yahudiler Resulüllah’a gelip “Ey Ebe’l-Kâsım! Gök gürlemesinin ne olduğunu bize haber veriri misin?” diye sorduklarında Resulüllah (s.a.v.) şöyle buyurdu: “*Meleklerden, bulutlar ile görevli bir melektir. Onunla birlikte, kendileri ile bulutları Allah’ın dilediği yere sevk ettiği ateşten dirgenler vardır.*” Dediler ki: “Bu işittiğimiz ses nedir?” Dedi ki: *Meleğin bulutu emrolunduğu*

¹⁶³ Ebü’ş-Şeyh, *a.g.e.*, IV, 1294; İbn Ebi’d-Dünyâ, *a.g.e.*, s. 129.

¹⁶⁴ er-Ra’d, 13/13.

¹⁶⁵ Tirmizî, Tefsîri’l-Kur’ân (no. 3322); İbn Ebi’d-Dünyâ, *a.g.e.*, s. 123-124.

yere ulaşınca kadar sevk ettiği zaman bulutları kovmasıdır. Dediler ki: “Doğru söyledin.”

b.) Hadisin değerlendirilmesi

Yukarıda başka bağlamda atıf yaptığımız Ebü'l-Ferec İbnü'l-Cevzî *Zâdü'l-mesîr* adlı kitabında gök gürlemesi (ra'd) hakkında üç farklı görüşün olduğunu belirtmiştir. İlk görüş, bulutları sevk eden meleğin sesidir. Sonraki görüş, yerle gök arasına sıkışmış rüzgârdır. Son görüş ise, bulutların birbirlerine sürtüşmesidir.¹⁶⁶

Kanaatimizce bir grup Yahudinin Hz. Peygamber'e (s.a.v.) gelip gök gürlemesinin ne olduğunu, o sesin ne olduğunu sormaları ve cevabı aldıktan sonra “doğru söyledin” diyerek tasdik etmeleri dikkat çekicidir. Oryentalistler, “İslâmın Yahudi-Hıristiyan kökeni teorisi” bağlamında Kur'an'ın ve hadislerin Yahudilik ve Hıristiyan kültüründen kaynaklandığını iddia etmişlerdir.¹⁶⁷ Halbuki öyle olsaydı bu ve benzeri soruları Peygamber'e (s.a.v.) sorduklarında O'nu tasdik etmezler sen bunu bizim kitaplarımızdan okudun veya aldın vs. şeyler söylerlerdi. En küçük bir hatasını bulup O'nu mağlup etmeye ve peygamberlik sıfatını ortadan kaldırmaya çalışan Yahudilerin bu tür sorular sonrasında Peygamber'i (s.a.v.) tasdik etmeleri oryentalistlerin bu tezlerinin yerinde olmadığını göstermektedir.

49- حَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ، قَالَ: حَدَّثَنَا عَبْدُ الْوَاحِدِ بْنُ زِيَادٍ، عَنِ الْحَجَّاجِ بْنِ أَرْطَاةَ، عَنْ أَبِي مَطَرٍ، عَنْ سَالِمِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُمَرَ، عَنْ أَبِيهِ، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ كَانَ إِذَا سَمِعَ صَوْتَ الرَّعْدِ وَالصَّوَاعِقِ، قَالَ: اللَّهُمَّ لَا تَفْتُنْنَا بِغَضَبِكَ، وَلَا تُهْلِكْنَا بِعَذَابِكَ، وَعَافِنَا قَبْلَ ذَلِكَ.¹⁶⁸

a.) Hadisin tercümesi

İbn Ömer (r.ahm.) Resûlüllah'ın gök gürültüsü ve yıldırım sesi işitince şöyle duâ ettiğini rivâyet etti: “Allah'im! Gazabınla bizi öldürme, azabınla bizi helâk etme, ölüm-ecele gelmeden önce de bizleri bağışla.”

¹⁶⁶ İbnü'l-Cevzî, Ebü'l-Ferec Cemâlüddîn Abdurrahmân b. Alî b. Muhammed, *Zâdü'l-mesîr fî 'ilmi't-tefsîr*, thk. Abdurrezzâk el-Mehdî, Beyrut: Dârü'l-Kitâbi'l-Arabî, 1422), I, 39.

¹⁶⁷ Özcan Hıdır, *Hıristiyan Kültürü ve Hadisler*, s. 12-13; a. mlf., *Yahudi Kültürü ve Hadisler*, s. 29-30.

¹⁶⁸ Tirmizî, *Deavât*, 51; İbn Ebi'd-Dünyâ, *a.g.e.*, s. 117; Şevbekî, *Delîlü'l-etkiyâ'*, s. 22.

b.) Hadisin değerlendirilmesi

Gök gürültüsü ve yıldırım, Allah'ın (c.c.) azametini ve celâlini yansıtan iki mucizevi ayetidir. Bunları işitişip veya görünce hemen Allah'a (c.c.) yönelip Hz. Peygamber'in bu dualarıyla niyazda bulunmak sünnettir.

50- حَدَّثَنِي مَالِكٌ عَنْ عَامِرِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ الزُّبَيْرِ، أَنَّهُ كَانَ إِذَا سَمِعَ الرَّعْدَ تَرَكَ الْحَدِيثَ، وَقَالَ: سُبْحَانَ الَّذِي يُسَبِّحُ

الرَّعْدُ بِحَمْدِهِ، وَالْمَلَائِكَةُ مِنْ خِيفَتِهِ، ثُمَّ يَقُولُ: إِنَّ هَذَا لَوَعِيدٌ لِأَهْلِ الْأَرْضِ شَدِيدٌ.¹⁶⁹

a.) Hadisin tercümesi

Âmir b. Abdillâh b. Zübeyr'den -rivayetle- Resûlullah (s.a.v.) gök gürültüsünü işitince konuşmayı terk ederek gök gürlemesinin hamd ile, meleklerin de korkudan tesbih ettiğini ifade ederek “Allah'ı tesbih ederim” der sonra da “Muhakkak ki bu yeryüzü ehli için şiddetli bir tehdittir,” buyururdu.

b.) Hadisin değerlendirilmesi

Allah Teâlâ evreni melekleriyle yönetir. Her meleğin farklı bir görevi vardır. Yağmurun yağması, rüzgârın esmesi gibi olaylar da böyledir. Bu konuda Resûlullah'tan bazı bilgiler öğrendikleri anlaşılan bir kısım sahabiler gök gürlemesinin bu işlerle görevli meleğin sesi olduğunu söylemişlerdir. Yağmur belli şartlar olunca yağar, rüzgâr da öyledir. O şartları meydana getirenler ise bu işle görevli meleklerdir. Evrende olan her şey Allah'ı tesbih eder. Bu gerçek, birçok âyet-i kerîmede dile getirilmiştir. Aynı şekilde Kur'an'da zikredildiği üzere gök gürlemesi de Allah'ı tesbih eden varlıklardandır ki, esasen o bir melektir.¹⁷⁰

Konuyla ilgili hadislere genel olarak baktığımızda gök gürültüsü işitilince tesbih ve zikre yönlendirme vardır. Şayet zikir ve tesbih yapılırsa gök gürültüsünden kaynaklanacak herhangi bir zararın olmayacağı bildiriliyor. Bunlarla birlikte gök gürültüsünün bir tehdit ve uyarı içerdiği, bundan dolayı ölümün veya herhangi bir

¹⁶⁹ Buhârî, *el-Edebü'l-müfred*, II, 58-59; Ahmed b. Hanbel, *ez-Zühed*, 164; İbn Ebi'd-Dünyâ, *a.g.e.*, s. 116.

¹⁷⁰ Buhârî, *el-Edebü'l-müfred*, (Muhakkık'ın notu [M. Yaşar Kandemir]), II, 58-59.

zararın gelebileceğine de dikkat çekilerek Allah korkusuna vurgu yapılmaktadır. Ancak Allah'tan günahlarımız ve hatalarımızdan dolayı korkmamız, bunun dışında Allah'ın (c.c.) hiç kimseye zulüm yapmayacağını da bilmemiz gerekir.

51- حَدَّثَنَا يُوسُفُ قَالَ: حَدَّثَنَا أَبُو دَاوُدَ قَالَ: حَدَّثَنَا صَدَقَةُ بْنُ مُوسَى، قَالَ: حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ وَاسِعٍ، عَنْ سُمَيْرِ بْنِ نَهَارٍ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: قَالَ رَبُّكُمْ عَزَّ وَجَلَّ: لَوْ أَنَّ عِبَادِي أَطَاعُونِي لَأَسْقَيْتُهُمُ الْمَطَرَ بِاللَّيْلِ، وَلَا طَلَعَتْ عَلَيْهِمُ الشَّمْسُ بِالنَّهَارِ، وَلَمَا أَسْمَعْتُهُمْ صَوْتَ الرَّعْدِ.¹⁷¹

a.) Hadisin tercümesi

Ebû Hüreyre (r.a.) Hz. Peygamber'in şöyle söylediğini rivâyet etmiştir: “Rabbiniz azze ve celle şöyle buyumuştur: ‘Eğer kullarım Bana itaat etseler, onlara gece yağmur yağdırır, gündüz güneş açtırır ve onlara kesin kesin gök gürlemesi duyurtmam,’ buyurdu.”

b.) Hadisin değerlendirilmesi

Feyzû'l-kadîr adlı şerhiyle bilinen İmam Münâvî (ö. 1031/1622) itaatın emrolunanların yapılması ve nehyolunanlardan da sakınılması hususunda olduğunu söyledi. Sekizinci asır hadis şarihlerinden Tîbî (ö. 743/1343) yağmurları gece yağdırması, gündüzleri güneş açtırması ve gök gürültüsünü de işittirmemesi nimeti tamamlamak kabilinden olduğunu söyledi. Çünkü gök gürültülü yağmurun içinde şimşek çakma korkusu da vardır.¹⁷² Tîbî burada korkunun şimşekten olduğunu söylemiş. Burada şimşek korkusuyla birlikte gök gürültüsünden de korku vardır. Hatta kulakları sağır edercesine yüksek sesli olan gök gürültüsü şimşek korkusundan önce kalplere korku salıyor. İnsan her şeyden önce gök gürültüsünden sonra peşinden gelecek olan şimşekten korkuyor.

¹⁷¹ Ebû Dâvûd et-Tayâlisî, *Müsned*, thk. Muhammed b. Abdulmuhsin et-Türkî, Mısır: Dâr-u Hicr, 1999, IV, 312; Münâvî, Zeynüddîn Muhammed Abdürraûf b. Tâcilârifin b. Nûriddîn, *Feyzû'l-Kadîr Şerhu'l-Câmi 'i's-sağîr*, thk. Ahmed Abdusselâm, Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2001, IV, 653; Şevbekî, *Delîlü'l-etkiyâ'*, s. 22.

¹⁷² Münâvî, Feyzû'l-Kadîr Şerhu'l-Câmi 'i's-sağîr, IV, 653.

Bu hadiste Allah Teâlâ “*Şayet kullarım bana itaat etselerdi*” ifadesiyle kullarını hür iradeleri ile yapacakları amellerinde itaatın getireceği nimetleri ve aksinin doğuracağı sonuçları bildirerek itaate yönlendiriyor ve teşvik ediyor.

2.3. Mevsimler ve Bazı Fikhî Hükümler

Mevsimsel iklimlerin, özellikle de kış mevsimi ile ilgili olayların ibadetlerin fikhî boyutuna olan etkileri oldukça çeşitlidir. Konuyla ilgili olarak bir çok hadis ve eserler rivayet edilmiştir. Bunlardan, en temel ibadetlerden olan tahâret, namaz, oruç ve zekât ile ilgili bazı rivayetler burada tahrîc edilip değerlendirilmiştir.

2.3.1. Tahâret

52- حَدَّثَنَا ابْنُ الْمُثَنَّى، أَخْبَرَنَا وَهْبُ بْنُ جَرِيرٍ، أَخْبَرَنَا أَبِي قَالَ: سَمِعْتُ يَحْيَى بْنَ أَيُّوبَ يُحَدِّثُ، عَنْ يَزِيدَ بْنِ أَبِي حَبِيبٍ، عَنْ عِمْرَانَ بْنِ أَبِي أَنَسٍ، عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ جُبَيْرٍ الْمِصْرِيِّ، عَنْ عَمْرِو بْنِ الْعَاصِ قَالَ: اخْتَلَمْتُ فِي لَيْلَةٍ بَارِدَةٍ فِي غَرْوَةٍ ذَاتِ السُّلَّاسِلِ فَأَشْفَقْتُ إِنْ اغْتَسَلْتُ أَنْ أَهْلِكَ فَتَيَمَّمْتُ، ثُمَّ صَلَّيْتُ بِأَصْحَابِي الصُّبْحَ فَذَكَرُوا ذَلِكَ لِلنَّبِيِّ ﷺ فَقَالَ: يَا عَمْرُو صَلَّيْتُ بِأَصْحَابِكَ وَأَنْتَ جُنُبٌ؟ فَأَحْبَبْتُهُ بِالَّذِي مَنَعَنِي مِنَ الْإِعْتِسَالِ وَقُلْتُ إِنِّي سَمِعْتُ اللَّهَ يَقُولُ: ﴿وَلَا تَقْتُلُوا أَنْفُسَكُمْ إِنَّ اللَّهَ كَانَ بِكُمْ رَحِيمًا﴾ فَضَحِكَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ وَمَنْ يَقُلْ شَيْئًا.¹⁷³

a.) Hadisin tercümesi

Amr b. el-Âs şunu nakletmiştir: “Zât-ı Selâsil Gazvesi’nde soğuk bir gecede ihtilam olmuştum. Eğer gusül abdesti alırsam üşüyüp helak olurum korkusuyla teyemmüm ettim. Sonra orada bulunanlara sabah namazı kıldırđım. Bu yaptığımı Resûlüllah’a anlattıklarında O şöyle buyurdu: “*Ey Amr! Sen cünüp olarak arkadaşlarına namaz mı kıldırđın?*” Bunun üzerine ben de neden gusletmeyip teyemmüm ettiğimi şöyle anlattım: “Ben Allah’ın şöyle buyurduğunu biliyorum: ‘*Kendinizi öldürmeyin; muhakkak Allah size çok merhametlidir.*’” Bunun üzerine Resûlüllah (s.a.v.) güldü ve bana hiçbir şey demedi.”

b.) Hadisin değerlendirilmesi

¹⁷³ Buhârî, Teyemmüm, 7; Ebû Dâvûd, Tahâret, 125; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 29, 347; Dârekutnî, Ebû'l-Hasen Alî b. Ömer b. Ahmed, *es-Sünen*, thk. Şuayb el-Aranaût vd. Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 2004, I, 327; Taberânî, *el-Mu‘cemü'l-kebürr*, XI, 234; Beyhakî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, I, 345.

Hadis-i şerîften anlaşılan önemli iki husus ön plana çıkmaktadır. İslâm dininin kolaylık dini olup zorluk dini olmadığı, her ne şartta olursa olsun namazın edasının kaçınılamaz bir vacip olduğudur.

53- وَحَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ يَحْيَى، وَإِسْمَاعِيلُ بْنُ سَالِمٍ قَالَا: أَخْبَرَنَا هُشَيْبٌ، عَنْ أَبِي بَشِيرٍ، عَنْ أَبِي سُمَيَانَ، عَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ، أَنَّ وَفَدًا ثَقِيفٍ سَأَلُوا النَّبِيَّ ﷺ فَقَالُوا: إِنَّ أَرْضَنَا أَرْضٌ بَارِدَةٌ فَكَيْفَ بِالْعُسْلِ؟ فَقَالَ: أَمَا أَنَا فَأُفْرِغُ عَلَى رَأْسِي مَاءً.¹⁷⁴

a.) Hadisin tercümesi

Câbir'den -rivayetle- Sakîf kabilesinden bir kısım insanlar Hz. Peygamber'e (s.a.v.), “Bizim bölgemiz soğuk bir yerdir; nasıl gusledelim?” diye sorduklarında şöyle buyurdu: “Ben başıma üç kere su döküyorum.”

b.) Hadisin değerlendirilmesi

Peygamber (s.a.v.) sıcak memlekette olduğu halde üç kere başına su dökmek suretiyle yani az bir miktarla guslettiğini belirterek Sakîflilerinde farz yerine gelecek kadar az bir su ile gusletmelerini tavsiye etmektedir. Bu şekilde fazla üşümeden guslü yerine getirebileceklerini bildirmektedir.

2.3.2. Mestler

54- حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ يَحْيَى التَّمِيمِيُّ، وَإِسْحَاقُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ، وَأَبُو كُرَيْبٍ، جَمِيعًا عَنْ أَبِي مُعَاوِيَةَ ح، وَحَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ، حَدَّثَنَا أَبُو مُعَاوِيَةَ، وَوَكَيْعٌ -وَاللَّفْظُ لِيَحْيَى- قَالَ: أَخْبَرَنَا أَبُو مُعَاوِيَةَ، عَنِ الْأَعْمَشِ، عَنِ إِبْرَاهِيمَ، عَنْ هَمَّامٍ، قَالَ: بَالَ جَرِيْرٌ، ثُمَّ تَوَضَّأَ، وَمَسَحَ عَلَى خَفَّيْهِ، فَقِيلَ: تَفْعَلُ هَذَا؟ فَقَالَ: نَعَمْ، رَأَيْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ بَالَ، ثُمَّ تَوَضَّأَ وَمَسَحَ عَلَى خَفَّيْهِ.¹⁷⁵

a.) Hadisin tercümesi

Hemmâm'dan rivayete göre o şöyle demiştir: “Cerîr küçük abdest bozdu ve sonra abdest alıp abdestinde mestleri üzerine de meshetti.” Ona, “Böyle mi yapıyorsun?”

¹⁷⁴ Müslim, Tahâret, 45; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 29, 71; Tayâlisî, *Müsned*, 3, 329; Ebû Ya'lâ, *Müsned*, IV, 11; Halebî, *a.g.e.*, s. 16.

¹⁷⁵ Buhârî, Salât, 25; Müslim, Tahâret, 22; Tirmizî, Tahâret, 70; Ebû Dâvûd, Tahâret, 59; İbn Mâce, Tahâret, 84.

diye sorulduğunda şu cevabı verdi: “Evet, böyle yapıyorum; zira Resulüllah’ın küçük abdest bozduktan sonra aldığı abdestinde mestleri üzerine meshettiğini görmüştüm.”

b.) Hadisin değerlendirilmesi

İbn Dakîk el-İd (ö. 702/1302) *el-İhkâm* adlı eserinde şöyle demiştir: “Şeriat âlimlerine göre mestler üzerine mesh yapmanın caiz oluşu herkes tarafından bilinen bir gerçektir. Öyle ki mestler üzerine mesh, ehl-i sünnetin bir şiarıdır. Bunu inkâr etmek ise bid‘at ehlinin şiarı sayılmıştır.”¹⁷⁶

2.3.3. Namaz

55- حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ يَحْيَى، أَخْبَرَنَا أَبُو خَيْثَمَةَ، عَنْ أَبِي الزُّبَيْرِ، عَنْ جَابِرٍ، ح وَحَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ يُونُسَ، قَالَ: حَدَّثَنَا

زُهَيْرٌ، حَدَّثَنَا أَبُو الزُّبَيْرِ، عَنْ جَابِرٍ، قَالَ: خَرَجْنَا مَعَ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ فِي سَفَرٍ، فَمَطَرْنَا، فَقَالَ: لِيُصَلِّ مَنْ شَاءَ مِنْكُمْ فِي

رَحْلِهِ.¹⁷⁷

a.) Hadisin tercümesi

Cabir (r.a.) şu nakilde bulunmuştur: “Bir defasında Resûlüllah ile seferdeyken yağmur yağmış ve bizlere şunu söylemişti: “*Dileyen namazını evinde kılabilir.*”

56- حَدَّثَنَا مُسَدَّدٌ، قَالَ: أَخْبَرَنَا يَحْيَى، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُمَرَ، قَالَ: حَدَّثَنِي نَافِعٌ، قَالَ: أَدَّنَ ابْنُ عُمَرَ فِي لَيْلَةٍ بَارِدَةٍ

بِضَجْنَانَ، ثُمَّ قَالَ: صَلُّوا فِي رِحَالِكُمْ، فَأَخْبَرَنَا أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ كَانَ يَأْمُرُ مُؤَدِّنًا يُؤَدِّنُ، ثُمَّ يَقُولُ عَلَى إِثْرِهِ: أَلَا صَلُّوا فِي

الرِّحَالِ فِي اللَّيْلَةِ الْبَارِدَةِ، أَوْ الْمَطِيرَةِ فِي السَّفَرِ.¹⁷⁸

a.) Hadisin tercümesi

Nâfi‘, İbn Ömer’in ‘*Decnân*’ denilen yerde oldukça soğuk bir gecede ezan okuyup sonra da, “Namazlarınızı evinizde kılın” dediğini rivayet etmişti. Abdullah b. Ömer ayrıca Resûlüllah’ın (s.a.v.) müezzinlerden birine ezan okumasını emir buyurduğunu, hemen ardından da “*Soğuk gecelerde evlerinizde namaz kılın veya yolculuk*

¹⁷⁶ İbn Dakîk el-İd, Ebü'l-Feth Takıyyüddîn Muhammed b. Ali, *İhkâmü'l-ahkâm Şerhu Umdeti'l-ahkâm*, Matbaatü's-Sünneti'l-Muhammediyye, t.y., I, 113.

¹⁷⁷ Müslim, Salât, 111; Ebû Dâvûd, Salât, 212.

¹⁷⁸ Buhârî, Ezan, 17; Ebû Dâvûd, Salât, 212.

esnasında hava yağmurlu olursa evlerinizde namaz kılınız!” dediğini bize haber verdi.

57- حَدَّثَنَا مُسَدَّدٌ، قَالَ: حَدَّثَنَا إِسْمَاعِيلُ، قَالَ: أَخْبَرَنِي عَبْدُ الْحَمِيدِ، صَاحِبُ الرَّيَادِيِّ، قَالَ: حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ الْحَارِثِ ابْنُ عَمِّ مُحَمَّدِ بْنِ سِيرِينَ، قَالَ: ابْنُ عَبَّاسٍ لِمُؤَدِّبِهِ فِي يَوْمِ مَطِيرٍ: إِذَا قُلْتَ أَشْهَدُ أَنَّ مُحَمَّدًا رَسُولُ اللَّهِ، فَلَا تَقُلْ حَيَّ عَلَى الصَّلَاةِ، قُلْ: صَلُّوا فِي بُيُوتِكُمْ، فَكَأَنَّ النَّاسَ اسْتَنْكَرُوا، قَالَ: فَعَلَهُ مَنْ هُوَ خَيْرٌ مِنِّي، إِنَّ الْجُمُعَةَ عَزْمَةٌ وَإِنِّي كَرِهْتُ أَنْ أُخْرِجَكُمْ فَنَمَشُونَ فِي الطِّينِ وَالِدَّحْضِ.¹⁷⁹

b.) Hadisin tercümesi

İbn Abbâs yağmurlu bir günde müezzine, “*Eşhedü enne Muhammeden Resûlillah*” dedikten hemen sonra “*hayye ale’s-salah*” demeyip “Namazı evinizde kılınız” demesini tembihlemiştir. Bunu duyanlar bu tenbihi garipsevince şöyle demiştir: “Onu benden daha hayırlı olan (Hz. Peygamber) yaptı. Muhakkak ki Cuma namazı, yerine getirilmesi gereken önemli bir görevdir. Ancak ben sizlere çamurlu ve kaygan yerde yürümeniz sebebiyle sıkıntı vermekten hoşlanmadım.”

b.) Hadisin değerlendirilmesi

Bu rivayetlerde, kış mevsiminin getirmiş olduğu soğuk, su, çamur ve yağmur vs. sebeplerle insanların namazlarını nasıl kılacaklarına dair su ve çamurun namaza engel olup olmaması, soğuk ve yağmurlu olan günlerde ise namazların evlerde eda edilmesi, öğle namazlarının yazın vaktin sonunda, kışın ilk vaktinde kılınması gibi konuların hepsinde de ön plana çıkan düşüncenin insanın sağlığı ve ibadetlerindeki kolaylaştırma olduğu görülmektedir.

58- حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ قَالَ حَدَّثَنَا سُفْيَانُ قَالَ حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ أَبِي بَكْرٍ إِنَّهُ سَمِعَ عَبَّادَ بْنَ تَمِيمٍ يَخْذُ أَبَاهُ عَنْ عَمِّهِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ زَيْدٍ قَالَ: حَرَجَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ إِلَى الْمُصَلَّى فَاسْتَسَمَى وَاسْتَقْبَلَ الْقِبْلَةَ وَقَلَّبَ رِءَاؤُهُ وَصَلَّى رَكَعَتَيْنِ.¹⁸⁰

b.) Hadisin tercümesi

¹⁷⁹ Buhârî, Cuma, 14; Ebû Dâvûd, Salât, 212.

¹⁸⁰ Buhârî, İstiskâ 4; Müslim, Salât, 189; Beyhakî, *es-Sünenü'l-Kübrâ*, VII, 66.

Abdullah b. Zeyd (r.a.) şöyle rivayet bulunmuştur: “Resûlüllah (s.a.v.) namaz kılınan yere çıkıp yağmur duası yaptı. Sonra kibleye yönelerek elbisesinin tersini çevirdi ve iki rek‘at namaz kıldı.”

b.) Hadisin değerlendirilmesi

Lugatta “İstiskâ” su istemeye denir.¹⁸¹ Fıkıh terimi olarak ise kuraklık halinde Allah’a yönelerek dua, istiğfar ve namaz ile ondan su talep etmeye denir. Hadis ilminin zirve alimlerinden İbn Hacer (ö. 852/1449) Buharî’nin en önemli şerhlerinden sayılan Fethu’l-Bârî’de hemen bütün fukahânın istiskâ namazı ve iki rek‘at oluşunun meşruiyeti hususunda ittifak ettiklerini belirtmiştir.¹⁸²

59- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ بَشَّارٍ قَالَ حَدَّثَنَا يَحْيَىٰ وَابْنُ أَبِي عَدِيٍّ عَنْ سَعِيدٍ عَنْ فَتَادَةَ عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ قَالَ كَانَ النَّبِيُّ

ﷺ لَا يَرْفَعُ يَدَيْهِ فِي شَيْءٍ مِنْ دُعَائِهِ إِلَّا فِي الْأَسْتِسْقَاءِ وَأَنَّهُ يَرْفَعُ حَتَّىٰ يُرَىٰ بَيَاضُ إِبْطِئِهِ.¹⁸³

b.) Hadisin tercümesi

Enes b. Malik (r.a.) şöyle nakletmiştir: “Resûlüllah (s.a.v.) ellerini yağmur duasının dışında hiçbir duasında yağmur duasındaki gibi kaldırmazdı. Muhakkak ki O, yağmur duasında koltuk altları gözükünceye kadar ellerini kaldırırdı.”

b.) Hadisin değerlendirilmesi

Resûlüllah’ın (s.a.v.) yağmur duasında, diğer zamanlardaki dualarında olmayan şekil ve hareketlerle dua etmesi kanaatimizce onun âlemlere rahmet bir peygamber oluşunun gereğidir. Çünkü burada istenilen şey sudur. Su da “biz her şeyi sudan yarattık”¹⁸⁴ âyetinde tezahür eden mâna ile bütün canlıların hatta ölülerin de ihtiyacı olan¹⁸⁵ bir nimettir. Dolayısıyla peygamberin (s.a.v.) canlı-cansız, insan-hayvan her varlığın hayati ihtiyacı olan suyu isterken ve Rabbi’ne yalvarırken çok daha farklı, daha ısrarcı bir tarzla, yakarışın son haddine vararak, ellerini de başka dualarında

¹⁸¹ Fîrûzâbâdî, “Sekâ” md. *el-Kâmûsü’l-Muhît*.

¹⁸² İbn Hacer, *Fethu’l-Bârî*, II, 492.

¹⁸³ Buhârî, *İstiskâ*, 21; Müslim, *Salât*, 190; Ebû Dâvûd, *Salât*, 258; İbn Mâce, *Salât*, 157; Nesâî, *İstiskâ*.

¹⁸⁴ *el-Enbiyâ*, 21/30.

¹⁸⁵ *el-Fâtır*, 35/9.

olmadığı kadar yükseğe kaldırarak dua etmesi, onun rahmet peygamberi oluşunun delilidir.

2.3.4. Oruç

60- حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مَسْلَمَةَ، حَدَّثَنَا مَالِكٌ، عَنْ نَافِعٍ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا: أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ ذَكَرَ رَمَضَانَ فَقَالَ: لَا تَصُومُوا حَتَّى تَرَوْا اهْلَالَ، وَلَا تُفْطِرُوا حَتَّى تَرَوْهُ، فَإِنْ عَمَّ عَلَيْكُمْ فَأَقْدُرُوا لَهُ.¹⁸⁶

b.) Hadisin tercümesi

Abdullah b. Ömer'den rivayet edildiğine göre Resûlullah (s.a.v.) şöyle buyurmuştur: “Hilâli görmeden oruç tutmayınız. Onu görmeden iftar etmeyiniz. Şayet hava bulutlu olursa o gün için hesap yapınız.”

b.) Hadisin değerlendirilmesi

Kış mevsiminde oruçla ilgili öne çıkan en önemli konu Ramazan ayının başlangıcı ile bitiş gününün tesbiti olmuştur. Konuyla ilgili tamamıyla görsel araştırmaya dayalı tespit formülü verilerek uygulanabilirliği bütün toplumlar için kolay olan bir çözüm üretilmiştir. Zamanı ölçen teknolojik aletlerin olmadığı bölgelerdeki insanlar da bu formülü rahatlıkla uygulayabilirler.

2.3.5. Zekât

61- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ خَالِدٍ الدِّمَشْقِيُّ قَالَ: حَدَّثَنَا سُلَيْمَانُ بْنُ عَبْدِ الرَّحْمَنِ أَبُو أَيُّوبَ، عَنِ ابْنِ أَبِي مَالِكٍ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ عَطَاءِ بْنِ أَبِي رَبَاحٍ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُمَرَ، قَالَ: أَقْبَلَ عَلَيْنَا رَسُولُ اللَّهِ ﷺ فَقَالَ: ...وَلَمْ يَمْنَعُوا زَكَاةَ أَمْوَالِهِمْ، إِلَّا مُنِعُوا الْقَطْرَ مِنَ السَّمَاءِ، وَلَوْلَا الْبَهَائِمُ لَمْ يَمُطَّرُوا...¹⁸⁷

b.) Hadisin tercümesi

Abdullah b. Ömer'den rivayete göre o şöyle demiştir: “Resûlullah (s.a.v.) bir defasında yanımıza gelerek şöyle buyurdu: ‘...ve zekâtlarını vermezlerse kesinlikle gökten yağmurlar kesilir. Şayet hayvanlar olmasaydı hiç yağmur yağmazdı...’”

b.) Hadisin değerlendirilmesi

¹⁸⁶ Buhârî, Savm, 11; Ebû Dâvûd, Sıyâm, 4; Nesâî, Sıyâm, 10.

¹⁸⁷ İbn Mâce, Ukûbât, 22; Ebû Nuaym, *Hilyetü'l-evliyâ' ve tabakâtü'l-asfiyâ'*, VIII, 333; Taberânî, *el-Mu'cemü'l-kebîr*, XII, 446.

Zekât, İslâm'ın sosyal toplum düşüncesinin temel dinamiklerinden bir tanesidir. Tamamıyla yardımlaşmayı ve diğergâmlığı dolayısı ile sosyal dinamizmi ortaya koyan bir kurumdur. Bunun olmadığı bir yerde toplumsal husumetlerin, ayrışmaların ve nefretin oluşacağı sonuç itibari ile de toplumsal bozulmaların meydana geleceği kaçınılmazdır. İşte olayın ciddiyetinin bu boyutu özellikle göz önüne alınarak, zekâtı vermeyen toplumlara ağır yaptırımların olacağı belirtilmektedir. İslâm fertlerin hak ve hukuklarını son derece koruduğu gibi toplum düzenine de azami derecede önem vermiştir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

KUR'ÂN-I KERÎM'DE VE HADİSLERDE “KIŞ MEVSİMİ”

3.1. Kur'ân-ı Kerîm'de ve Hadislerde “Kış Mevsimi”ne Genel Bakış

Kur'an'da kış mevsimiyle ilgili muhtelif kelimeler zikredilmektedir. Ancak “şitâ (kış)” ismiyle Kureyş suresinde¹⁸⁸ “*rihlete's-şitâ-i ve's-sayf*” şeklinde “sayf” (yaz) mevsimi ile mukabeleli olarak bahsedilir. Yine kış mevsimi Kur'an'da daha çok mevsimsel hava olayları üzerinden ele alınarak çok değişik bağlamlarda kullanılmıştır. Bunlardan öldükten sonra diriliş, Allah'ın güç ve kudreti, varlığı ve birliği, azameti ve celâli, rahmeti ve ikramı gibi konular fazlaca göze çarpar. Bu konuların işleniş ve sunuş şekillerinde Kur'an'ın genelindeki gibi kulların iman, ibadet ve ahlâk bakımından olgunlaşmaları ve kuvvetlenmelerinin beklendiği görülür. Harikulade olayların anlatımından sonra aklın kullanılması ve tefekkür edilmesi vurgulanır.

¹⁸⁸ el-Kureyş, 106/2

Âyetlerde kış mevsimi, diğer mevsimler ve hava olaylarında olduğu gibi hiçbir şekilde meteorolojik bilgi olsun diye verilmemiştir. Konunun bu boyutu daima geri planda bırakılmıştır.

3.2. Kış Mevsimi İle İlgili Hadislerin Tahrîc ve Değerlendirilmesi

“Kış (şitâ) mevsimi” ile ilgili hadis musannefatındaki tetkiklerimizde üç yüz kadar değişik rivayet tespit etmiş bulunuyoruz ki, bu rivayetler esasen çalışmamızın esas konusunu da teşkil etmektedir. Bütün bu rivayetler genel olarak incelendiğinde başlıca üç grupta toplamamız mümkündür. Birinci grup kış mevsiminin olumlu yönlerinin ele alındığı rivayetlerdir “*Kış mü’minin ilkbaharıdır.*”, “*Kış abidlerin ganimetidir.*” Rivayetleri gibi. İkinci grup kış mevsiminin olumsuz, zararlı, meşakkat ve sıkıntı verici yönlerinin ön plana çıktığı rivayetlerdir. “*Bütün hastalıkların aslı soğuktur.*”, “*Melekler kışın gitmesi ile sevinirler.*” Rivayetleri gibi. Üçüncü grup ise bu iki gurubun dışında olumlu veya olumsuz herhangi bir mânanın kastedilmediği rivayetlerdir. Ayetlerde geçen bazı garip kelimelerin tefsiri, kış mevsiminde gece ve gündüzün birbirine girmesi, kışla ilgili benzetmelerin yapıldığı rivayetler gibi.

Çalışmamızda bu üç gurubuda temsil edecek bazı hadisleri seçerek tahrîc ve değerlendirmelerini ele aldık.

3.2.1. “Kış müminin ilkbaharıdır”

1- حَدَّثَنَا حَسَنٌ، حَدَّثَنَا ابْنُ هَيْبَةَ، حَدَّثَنَا دَرَّاجٌ، عَنْ أَبِي الْهَيْثَمِ، عَنْ أَبِي سَعِيدٍ، عَنْ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ: الشِّتَاءُ رِبِيعُ

المؤمنين. 189

a.) Hadisin tercümesi

¹⁸⁹ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XVIII, 245; Ebû Ya’lâ, *Müsned*, II, 351; Ebû Nuaym, *Hilyetü’l-evliyâ’ ve tabakâtü’l-asfiyâ’*, VIII, 325; Süyûtî, *Ehâdisü’s-Şitâ*, s. 66; İbnü’l Mibred, *Cüz’ün fi tahrîci hadîsi’s-Şitâ*, s. 22; Beyhakî, *es-Sünenü’l-kübrâ*, IX, 113; a.mlf., *Şuabu’l-îmân*, V, 423; İbn Receb, *Letâifü’l-meârif*, s. 564; Ebû Abdillâh Muhammed b. Selâme b. Ca’fer el-Kudâî, *Müsnedü’s-Şihâb*, Beyrut, Müessesetü’r-Risâle, 1986, I, 115; Ebü’l-Ferec Cemâlüddîn Abdurrahmân b. Alî b. Muhammed el-Bağdâdî, *el-İlelü’l-mütenâhiye fi’l-ehâdisi ahbâri’l-vâhiye*, Fasysalâbat: İdâratü’l-Ulümü’l-Eseriyye, 1981, I, 313; el-Muhallis, Ebu Tahir Muhammed b. Abdirrahman el-Bağdadî, *el-Muhallisiyyât*, Katar: Vizâratü’l-Evkâf ve’s-Şuûnü’l-İslâmiyye, 2008, III, 332.

Ebû Saîd el-Hudrî (r.a.), Resûlullah'ın (s.a.v.) “*Kış mü'minin ilkbaharıdır.*” diye buyurduğunu nakletmiştir.

b.) Hadisin tahrîci ve değerlendirilmesi

Kış mevsimi ile ilgili en önemli hadislerden olan bu rivayet zikri geçen lafızla Ahmed b. Hanbel ve Ebû Ya'lâ'nın *Müsned*'leri, İbn Adıyy'in *Kâmil*'i, Ebû Nuaym'ın *Hilye*'si, Kuzâî'nin *Müsnedü's-Şihâb*'ı gibi kaynaklarda geçmektedir. Rivayeti Ebu Ya'la hem Ahmed b. Hanbel'in rivayet senedi hem de başka bir tarik ile nakletmiştir.

Hadisin Âcurrî ve Beyhakî'nin Ebu Said el-Hudri'den naklettikleri rivayetinde “*Gündüzleri kısadır oruç tutar ve geceleri uzundur kalkar ibadet eder.*” İlavesiyle, kış mevsiminin bir mü'min için neden ilkbahar olduğu nebevi dilde izah edilmiştir.

Öte yandan hadis için “şahid” nitelikte farklı başka rivayetler de mevcuttur. Mesela Tirmizî'nin *Sünen*'i ile İbn Huzeyme'nin *Sahîh*'inde nakledilen “*soğuk ganimet kışın oruç tutmaktır.*” şeklindeki rivayet; aynı lafız İbn-i Adıyy'in *Kâmil*'inde ise “*Kışın oruç tutmak soğuk ganimettir.*” şeklinde rivayet edilmiştir.¹⁹⁰ Abdullah b. Mes'ud'un merfû' olarak naklettiği “*Kışa merhaba; onda rahmet iner. Gecesi ibadet için uzundur, gündüzü oruç tutmak için kısadır.*” hadisi¹⁹¹ Enes'in merfu olarak rivayet ettiği “*Melekler kışın ibadet edecekler için sevinirler. Çünkü gündüzler oruç için kısadır, gecelerde ibadet için uzundur.*”¹⁹²

Rivâyetin senedinde “Ebû Saîd” olarak zikredilen sahabi, Ebû Saîd el-Hudrî olup asıl ismi Sa'd b. Mâlik'tir. Rivayetin senedindeki “Ebû'l-Heysen” ise Süleyman b. Amr el-Utvârî'dir.¹⁹³

Derrac'ın künyesi “Ebu's-Semh” olup adı da Abdurrahman'dır. Ona dair cerh ve tadil uleması ihtilaf etmiş; bazıları zayıf olduğunu söylerken bazı alimler de sika olduğu yönünde değerlendirmelerde bulunmuşlardır. İbn Lehîa, Abdullah b. Lehîa b. Ukbe el-Hadramî olup, künyesi Ebu Abdurrahman'dır. “Sadûk” bir ravi olarak vasedilir. Kitapları yandıktan sonra hadis rivayetinde yanılmalarının olduğu

¹⁹⁰ İbn-i Adıyy, *el-Kâmil*, IV, 180.

¹⁹¹ İbn-i Adıyy, *A.g.e.*, IV, 538.

¹⁹² İbn-i Adıyy, *A.g.e.*, VI, 17.

¹⁹³ Abdulcevvâd tahkikinde “س” nüshasında “Ömer” olarak yazıldığını belirtmiştir. bk. Süyûtî, *Ehâdisü's-Şitâ*. Beyrut: Dâru'l-Muktebis, 2014, s. 67.

söylenir.¹⁹⁴ İsnad'ta yer alan "Hasen" ise Hasen b. Musa el-Eşyeb olup künyesi Ebû Ali el-Bağdâdî'dir. Tabiûn'un küçüklerinden (sığâru't-tabiîn) olup "sika"dır.¹⁹⁵

Dârekutnî kendi senedindeki Amr'ın Derrâc'tan olan rivayetine bakarak Amr'ın rivayetinde tek kaldığını söylemiştir. Ancak İbn Lehî'a'nın Derrâc'tan olan rivayeti bunun böyle olmadığını ortaya koymuştur.¹⁹⁶ Ebu Nuaym'da kendi senedindeki Abdullah'ın Amr'dan olan rivayetine bakarak Abdullah'ın rivayetinde tek kaldığını söylemiştir. Ancak Ebu Ya'lâ'nın *müsned*'indeki Rüşdeyn b. Sa'd'ın Amr'dan rivayeti mütabaat yaparak Amr'ın teferrüdünü ortadan kaldırmıştır.¹⁹⁷ Teferrüd sadece Derrâc'ın, Ebu'l-Heysem < Ebu Saîd'den olan rivayetinde vardır.

Sehâvî *el-Mekâsıdu'l-Hasene*'de şöyle demiştir: "Derrâc büyük bir gurubun 'zayıf' dediği bir kişidir. Bu hadisi 'münker' kabul edilen rivayetlerdendir. Ancak İbn Maîn ve İbn Hibbân onun 'sika' olduğunu söylemişlerdir. İbn Şahîn *Sikât* kitabında dedi ki: 'Derrâc'ın, Ebu'l-Heysem < Ebû Saîd'den gelen rivayetinde bir sakınca yoktur. Benim şeyhimde onun Ebu'l-Heysem'den olan hadislerinde 'sadûk' onun dışında 'zayıf' olduğunu belirtmiştir.'"¹⁹⁸ Hafız Süyûtî "bu hadis hasendir" demiş,¹⁹⁹ Heysemî'de *Mecmau'z-Zevâid*'de isnadının hasen olduğunu belirtmiştir.²⁰⁰ Sonuç olarak şahidlerin çokluğu nedeniyle hadisin "hasen li ğayrihi" derecesine çıktığı söylenebilir.

İbn Receb el-Hanbelî bu hadisin açıklamasında şöyle demiştir: "Kış kesinlikle mü'minin ilkbaharıdır. Çünkü mü'min kışta, itaat bahçelerinde istifade eder, ibadet meydanlarında kazançlar elde eder, kolay ameller bahçesinde kalbini temizler. Hayvanların, baharda çıkan otlaklarda otlayıp yağlandıkları ve semirdikleri gibi

---

¹⁹⁴ İbn Hacer, Ebü'l-Fazl Şihâbüddîn Ahmed b. Alî b. Hacer el-Askalânî, *Takrîbü't-Tehzîb*, s. 319.

¹⁹⁵ İbn Hacer, *Takrîbü't-Tehzîb*, s. 164.

¹⁹⁶ İbnü'l-Cevzî, *el-İlelü'l-mütenâhiye*, I, 313.

¹⁹⁷ Ebû Nuaym, *Hilyetü'l-evliyâ*, VIII, 325.

¹⁹⁸ Sehâvî, *el-Mekâsıdu'l-hasene*, s. 402.

¹⁹⁹ Süyûtî, *Ehâdisü's-Şitâ*, s. 66.

²⁰⁰ Heysemî, Hafız Nureddin Ali b. Ebî Bekir, *Mecme'ü'z-Zevâid ve menbeu'l-fevâid*, thk. Abdullâh Muhammed ed-Dervîş, Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1994, III, 200.

Allah-u Teâlâ'nın yapılan ibadetlerden razı olması sebebiyle de mü'minin dini kışta güzelleşir. Bunun sebebi kışın gündüzlerin kısa ve serin olmasından dolayı acıkmak, susamak gibi herhangi bir zorluk çekmeksizin kolayca oruç tutabilmesidir.”²⁰¹

Kış mevsiminin mü'minin ilk baharı oluşu, gecelerinin namaz, gündüzlerinin de oruç için elverişli oldundandır. Hiç şüphesiz bu diğer mevsimlere kıyasla genel ve gerçekçi bir değerlendirmedir.²⁰²

Kanaatimizce bu hadisi şerif, kışın mü'min için ilkbahar mesabesinde olduğunu ifade eden ve konuyla ilgili ister kışın güzellik ve faydalarından bahsetsin isterse de kışın meşakkat ve zorluklarından bahsetsin her hâlükârda bütün hadislerin özünü ifade eden bir hadistir. Güzellik ve faydalarından bahseden hadisler zaten açıktır. Mü'min için olan zorluk ve meşakkatlerini ifade eden hadisler ise sonuç itibarı ile mü'minin sabrı ve bütün zorluklara rağmen görev ve sorumluluklarının dışında Allah'a (c.c.) yakınlık maksadıyla daha fazla ibadete gayret etmesi sonucu çok daha fazla sevaba nail olacağı göz önüne alındığında, âhiret kazancı açısından yine mü'min için ilkbahar mesabesinde.

3.2.2. “Kış âbidlerin ganimetidir”

2- حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ حَدَّثَنِي أَبِي حَدَّثَنَا سُلَيْمَانُ بْنُ دَاوُدَ حَدَّثَنَا شُعْبَةُ عَنْ سُلَيْمَانَ التَّمِيمِيِّ سَمِعَ أَبَا عُمَرَ النَّهْدِيُّ قَالَ:

قَالَ عُمَرُ بْنُ الْخَطَّابِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ: الْبَيْتَاءُ غَنِيمَةُ الْعَابِدِينَ.²⁰³

a.) Hadisin tercümesi

Ebû Osmân en-Nehdî'den rivayete göre Ömer b. el-Hattâb (r.a.) şöyle demiştir: “Kış âbidlerin ganimetidir.”

b.) Hadisin tahrîci ve değerlendirilmesi

Ahmed b. Hanbel ez-Zühd'ünde buradaki sened ve lafızla rivayet etmiştir. Ebû Nuaym *Hilyetü'l-Evliyâ*'da aynı senedle rivayet etmiş, ayrıca Abdurrahmân b. Mehdî

²⁰¹ İbn Receb el-Hanbelî, *Letâifü'l-meârif*, s. 564.

²⁰² Çakan, İsmail Lütüf, “Mü'minin Baharı”, <https://www.sonpeygamber.info/mu-minin-bahari> [07.09.2020].

²⁰³ Ahmed b. Hanbel, *ez-Zühd*, s. 97; Ebû Nuaym, *Hilyetü'l-evliyâ' ve tabakâtü'l-asfiyâ'*, I, 51, IX, 20; Süyûtî, *Ehâdîsü's-Şitâ*, s. 81.

yolundan “الشتاء غنيمة العابدين”, “الشتاء غنيمة العابد”, ve “الشتاء غنيمة العبد” şeklinde de rivayette bulunmuştur. İbn Ebi Şeybe *Musannef*'te “الشتاء غنيمة العابد” ve “الشتاء غنيمة” lafızlarını rivayet etmiştir.²⁰⁴ Bu rivayetlerin hemen hepsi Hz. Ömer'den “*mevkûf*” olarak rivayet edilmiştir. Ahmed b. Hanbel, Isbahânî ve Beyhakî benzer rivayeti Ebû Hüreyre'den “*mevkuf*” olarak tahrîc etmişlerdir.²⁰⁵ Beyhakî, Amir b. Mes'ûd'dan “*mürsel*” olarak, İbn Ebî Şeybe Âmir b. Sa'd'dan, Taberânî ve İbn Asâkir Enes'ten “الصوم في الشتاء الغنيمة الباردة” lafzını tahrîc etmişlerdir. Deylemî'de aynı lafzı Amir b. Mes'ûd'dan rivayet etmiş, ayrıca “الصوم في الشتاء غنيمة للعابدين” şeklinde tahrîc etmiştir.²⁰⁶ Bütün bunlar “*merfû*” olarak rivayet edilmiştir.

Görüldüğü gibi lafız, Ömer b. Hattâb ve Ebû Hüreyre'ye nisbet edilen “*mevkûf*” eser olarak tahrîc edildiği gibi peygambere (s.a.v.) dayandırılarak da rivayet edilmiştir.

Ebû Osman en-Nehdî'nin asıl adı Abdurrahman b. Müll b. Amr olup Kufe'li büyük tabîîlerdendir ve “sika”dır.²⁰⁷ Süleyman et-Teymî, Süleyman b. Tarhan'dır. Sikadır.²⁰⁸ Şu'be, Şu'be b. Haccâc b. el-Verd olup hadiste “emîrû'l-mü'minîn” olarak nitelenir.²⁰⁹ Süleyman b. Davud, fakih ve sikadır.²¹⁰ Rivayetin isnadı “sahih” olarak kabul edilmiştir.

Ahmed b. Hanbel'in *Zühd*'ünde hem elimizdeki nüshada hem de *Mektebetü'ş-Şâmile* programındaki nüshalarda “الشتاء غنيمة العابدين” (Övgü âbidlerin ganimetidir) şeklinde gelmiştir. Ancak konuyla ilgili diğer rivayetlerin bütününe baktığımızda bunun hata olduğu, doğrusunun “الشتاء” (Kış) şeklinde olmasıdır.

²⁰⁴ İbn Ebî Şeybe, *Musannef*, II, 344; VII, 97.

²⁰⁵ Ahmed b. Hanbel, *ez-Zühd*, s. 145; Ebû Nuaym, *a.g.e.*, I, 381; Beyhakî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, IV, 489.

²⁰⁶ Beyhakî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, IV, 489; İbn Ebî Şeybe, *Musannef*, II, 344; Taberânî, *el-Mu'cemü's-sağîr*, II, 26; IV, 16; İbn Asâkir, *Tarîhu Medîneti Dimeşk*, V, 456; Deylemî, *el-Firdevs*, II, 410; II, 410.

²⁰⁷ İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, VI, 277.

²⁰⁸ İbn Hacer, *a.g.e.*, IV, 201.

²⁰⁹ İbn Hacer, *a.g.e.*, IV, 338-344.

²¹⁰ İbn Hacer, *Takrîbü't-Tehzîb*, s. 251.

Ganimet kelimesinin çoğulu “ğanâim”dir. Lügatta herhangi bir şeyi zorluk çekmeksizin ele geçirmek manasında gelir. İslam fıkında ise mü’minlerin savaşlarda gayr-i Müslimlerden kazandıkları esirler ile diğer her tür malın karşılığıdır.²¹¹ “Âbid” ise “hizmet ve itaat eden” anlamına gelir ve Kur’an’da “*ibadet eden*”²¹² anlamına gelmektedir.

Kanaatimizce kış mevsimi gecelerinin uzun olup daha fazla ibadet etmeye, gündüzleri de kısa olup oruç tutmaya elverişli olduğundan, ibadet hususunda da daha çok âbidler öne çıktığı için ganimete benzetilen dünyevî ve uhrevî kazançlar âbidlere nisbet edilmiştir. Yoksa bu kazançlar sadece özel mânadaki âbidler için değil ibadet eden her mü’min için geçerlidir. Yani kış mevsimi her mü’min için ibadeti ve gayreti nisbetinde ganimet mesabesindedir.

3.2.3. “*Namaz kılmanız için geceniz uzadı*”

3- حَدَّثَنَا الْعَائِدُ بْنُ إِدْرِيسَ، عَنْ حُصَيْنٍ، عَنْ مُجَاهِدٍ، عَنْ عَبْدِ بْنِ عُمَيْرٍ النَّبِيِّ، قَالَ: كَانَ يَقُولُ إِذَا جَاءَ الشِّتَاءُ: يَا أَهْلَ الْقُرْآنِ طَالَ اللَّيْلُ لِصَلَاتِكُمْ، وَقَصُرَ النَّهَارُ لِصِيَامِكُمْ فَأَعْتَمُوا.²¹³

a.) *Hadisin tercümesi*

Ubeyd b. Umeyr’den -rivayetle- kış gelince derdi ki: “*Ey Kur’ân ehli, namaz kılmanız için geceniz uzadı. Oruç tutmanız için gündüz kısaldı. Öyle ise istifade ediniz.*”

b.) *Hadisin tahrîci ve değerlendirilmesi*

İlgili eseri İbn Ebî Şeybe bu lafız ve senedle *musannef*’te tahrîc etmiş, aynı lafız yine İbn Ebî Şeybe, Ebû Bekir el-Âcurrî ve İbn Ebi’-d-Dünya²¹⁴ birbirine benzer lafızla da

²¹¹ Mehmet Erkal, “Ganimet”, (İstanbul: TDV Yayınları, 1996), XIII, 351-354.

²¹² et-Tevbe, 9/112, et-Tahrîm, 66/5, el-Kâfirûn, 109/2-4.

²¹³ İbn Ebî Şeybe, Ebû Bekr Abdullâh b. Muhammed b. Ebî Şeybe İbrâhîm el-Absî el-Kûfî, *el-Musannef*, thk. Kemâl Yûsuf El-Hût. Riyad: Mektebetü’r-Rüşd, 1409. 2/344, VII, 163; Ebû Câfer er-Razâz (ö.339/951), *Mecmû’un fihî Musannefât-i Ebî Câfer b. Buhterî*, thk. Nebil Sâdeddîn Cerâr. Lübnan: Dâru’l-Beşâiri’l-İslâmiyye, 1422. 182; Ebû Bekir el-Âcurrî, *Fazl-u kıyâmi’l-leyl ve’t-teheccüd*. 101; Süyûtî, *Ehâdisü’s-Şitâ*, s. 97-98.

²¹⁴ İbn Ebi’-d-Dünya, *Kitâbü’t-Teheccüd ve kıyâmi’l-leyl*, Riyad: Mektebetü’r-Reşid, 1998, I, 45.

Ebû Cafer er-Rezâz, Abdullah b. İdris yoluyla rivayet etmişlerdir. Ebu Nuaym *Hilyetü'l-Evliyâ*'da “فاغتموا” (istifade ediniz) lafzı olmaksızın, onun yerine “واعلموا” (Biliniz ki) diye başlayan şu ilave vardır: “Şayet gece kalkıp ibadet etmek size zor gelir, tasadduk yapma imkânı bulamaz düşmanla da savaşmaktan çekinirseniz Allah azze ve celleyi çokça anınız.”²¹⁵ Ahmed b. Hanbel *ez-Zühhd*'de²¹⁶ aynı lafızlarla ancak “فاغتموا” yerine “فاعملوا” (Amel işleyiniz) ibaresiyle nakletmiştir.

İmam Ahmed b. Hanbel²¹⁷ ve İmam Tirmizî²¹⁸ benzer lafızla tahrîc etmiş, Tirmizî'nin rivayeti Amir b. Mes'ûd'un irsalıyla merfû' olarak nakledilmiştir.

Ubeyd b. Umeyr hakkında Buhârî, Peygamber'i (s.a.v.) gördüğünü söylemiş, Müslim ise Peygamber (s.a.v.) döneminde doğduğunu belirtmiştir. Ancak genel kanaat onun büyük tabiinlerden olduğudur.²¹⁹

Yaptığımız incelemede eserin ricallerinin hepsinin “sika” olup ittisallerinin sabit olduğu ortaya çıkmıştır. İsnadı sahihtir. Elbânî zikredilen rivâyetin sahih olduğunu söylemiştir.²²⁰

İbn Receb, Ebû Hüreyre'den (r.a.) şöyle nakletmiştir: “Size soğuk ganimeti haber vereyim mi? Dediler ki: Evet. Dedi ki: Kışın oruç tutmaktır.”²²¹

İbn Receb soğuk ganimetin manasını açıklarken şöyle demiştir: “Soğuk ganimetin manası onun savaşmadan, yorulmadan, herhangi bir sıkıntı çekmeden elde edilmesidir. Kışın oruç tutan, o ganimeti kolaylıkla temiz ve zahmetsiz bir şekilde elde eder. Kış gecelerinde kalkıp ibadet etmenin soğuk ganimet oluşu, kişinin gecelerin uzun oluşundan dolayı vücudunun uyku ihtiyacını yeterince alıp sonra kalkıp namaz kılması, günlük okuduğu Kur'ân virdlerini uykusunu almış olarak okumasından dolayıdır. Yani kişi hem ihtiyacı olan uykuyu uyumuş hem de günlük

²¹⁵ Ebû Nuaym, *Hilyetü'l-evliyâ*, III, 267.

²¹⁶ Ahmed b. Hanbel, *ez-Zühhd*, s. 307.

²¹⁷ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, III, 290.

²¹⁸ Tirmizî, *Sünen*, II, 154.

²¹⁹ İbn Esîr, *Üsdü'l-ğâbe*, III, 540.

²²⁰ Tirmizî, *Sünen*, III, 153.

²²¹ İbn Receb, *Letâifü'l-meârif*, s. 564.

okuduğu Kur’ân virdlerini okumuş olur. Böylece hem dinî kazançlarını hem de bedeninin rahatlığını elde etmiş olur.²²²

Konuyla ilgili olarak mevkuf, maktu ve selefi salihinin sözlerinden birçok rivayet gelmiştir. Onlardan bazıları şunlardır;

Ebû Hüreyre (r.a.) şöyle diyordu: “Ben geceyi üçe ayırdım. Birinde namaz kılarım, birinde uyurum ve birinde de Resûlullah’ın hadislerini tekrar ederim.”²²³

İbn Mes’ûd (r.a.) dedi ki: “Kendisinde bereket inen kışa merhaba. İbadet için geceleri uzundur oruç için de gündüzleri kısadır.”²²⁴

Hasan-ı Basrî’den şöyle rivayet edilmiştir: “Kış mü’minin ne güzel bir zamanıdır. Gecesi uzundur kalkar ibadet eder, gündüzü kısadır oruç tutar.”²²⁵

Ubeyd b. Umeyr kış gelince “Ey Kur’an ehli! Kur’an’ı okumanız için geceler uzadı, Kur’an okuyunuz. Oruç tutabilmeniz için günler kısaldı, oruç tutunuz.”²²⁶

İbn Receb şöyle dedi: “Bir kış gecesini ibadetle geçirmek, bir yaz gününü oruçlu geçirmeye denktir.’ İşte o sebeple Muâz (r.a.) ölüm anında ağladı ve şöyle dedi: ‘Ben ancak sıcak günlerin susuzluğuna ve kış gecelerinin ihyasına ve âlimlerin diz dize kalabalık bir şekilde zikir halkalarında oturmalarına ağlıyorum.’”²²⁷

Mi’dat dedi ki: “Şayet şu üç şey; sıcak günlerin susuzluğu, kış gecelerinde ibadet için kalkmak, teheccüd vaktinde Allah’ın kitabını okumanın tadı olmasaydı arının şeyi (üreme organı) olsam dahi önemsemezdim.”²²⁸

Kanaatimize göre bu rivayetlerden sahâbe-i kirâm tâbiîn ve selef-i sâlihîn’in kış mevsimini çok önemsedikleri ve Peygamber’in (s.a.v.) (الشَّيْءُ رِبْعُ الْمُؤْمِنِ) hadisi şeriflerinden yola çıkarak, hadisi şerifin ifade ettiği öz mânayı kendi sözleriyle de

---

²²² İbn Receb, *a.g.e.*, s. 566.

²²³ Şevbekî, *Delilü’l-etkiyâ*, s. 5.

²²⁴ İbn Adiy, *el-Kâmil*, IV, 538.

²²⁵ İbn Receb, *a.g.e.*, s. 565.

²²⁶ İbn Receb, *a.g.e.*, s. 565.

²²⁷ İbn Receb, *a.g.e.*, s. 565.

²²⁸ Ebû Nuaym, *Hilyetü’l-evliyâ*, IV, 159.

ifade ettikleri anlaşılmaktadır. Bazıları kış mevsiminin ne güzel mevsim olduğunu, bazıları kışa merhaba diyerek kış gecelerinin ibadetle geçirilmesine, gündüzlerinin de oruçlu olunmasına dikkat çekmişler ve bütün bunların ganimet malları gibi sevindirici ve mutluluk verici olduğunu belirtmişlerdir. Özellikle Ebû Hureyre'nin rivayetinden anlaşıldığı gibi öncelikle kendilerinin özel bir programla kış gece ve gündüzlerini ihya hususunda son derece gayretli oldukları ve bu hususta öncülük yaptıkları anlaşılmaktadır. Ayrıca bu ibadetleri büyük bir aşk şevk ve istekle yaptıkları, hatta birçok ibadet edenin alamadığı ve hissedemediği zevk ve lezzetleri aldıkları için ölümü dahi sadece bu ibadet lezzetlerinden mahrum olmamak için istemediklerinden, her birinin ihsan derecesinde olduğu anlaşılmaktadır.

3.2.4. “Kış gününde abdest almak”

4- أَخْبَرَنَا أَبُو سَهْلٍ مُحَمَّدُ بْنُ نَصْرَوَيْهِ بْنِ أَحْمَدَ الْمَرْزُوقِيِّ قَدِمَ عَلَيْنَا نَيْسَابُورَ، أَخْبَرَنَا أَبُو بَكْرٍ بْنُ حَنْبٍ، بِبُخَارَى، أَخْبَرَنَا يَحْيَى بْنُ أَبِي طَالِبٍ، حَدَّثَنَا الْحَارِثُ بْنُ مَنْصُورِ الْوَاسِطِيِّ، حَدَّثَنَا بَحْرُ بْنُ كُنَيْزٍ، عَنْ يَحْيَى بْنِ أَبِي كَثِيرٍ، عَنْ زَيْدِ بْنِ سَلَامٍ، عَنْ أَبِي سَلَامٍ، عَنْ أَبِي مَالِكٍ الْأَشْعَرِيِّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: سِتُّ خِصَالٍ مِنَ الْحَيْرِ: جِهَادُ أَعْدَاءِ اللَّهِ، وَالصَّوْمُ فِي يَوْمِ الصَّبْفِ، وَحُسْنُ الصَّبْرِ عِنْدَ الْمُصِيبَةِ، وَتَرْكُ الْمِرَاءِ وَأَنْتَ مُحِقٌّ، وَتَبْكِيْرُ الصَّلَاةِ فِي يَوْمِ الْعَيْمِ، وَحُسْنُ الْوُضُوءِ فِي أَيَّامِ الشِّتَاءِ.²²⁹

a.) Hadisin tercümesi

Ebû Mâlik el-Eş'arî, Hz. Peygamber'den (s.a.v.) şu hadisi rivayet etmiştir: “Hayır altı özelliكتedir. Bunlar şunlardır: Düşmanla cihad etmek, yaz mevsiminde oruç tutmak, bela-musibet sırasında hakkıyla sabretmek, haklı olduğu durumda tartışmayı bırakmak, bulutlu günde namazı erken eda etmek ve kış mevsiminde güzel bir şekilde abdest almak.”

b.) Hadisin tahrîci ve değerlendirilmesi

²²⁹ Beyhakî, *Şuabu'l-Îmân*, IV, 269; Münâvî, *Fezû'l-kadîr Şerhu'l-Câmi 'i's-sağîr*, IV, 123; Süyûtî, *Ehâdisü's-Şitâ*, s. 94.

İlgili hadisi Beyhakî yukarıdaki senetle *Şuabu'l-Îmân* adlı eserimde tahrîc etmiş ve Bahr b. Küneyz'in rivayetinde zayıf olduğunu belirtmiştir. Hadisi Deylemî *Firdevs* isimli kitabında,²³⁰ Süyûtî de *Câmiu's-sağîr*'de²³¹ yer vermişlerdir.

Cerh ve ta'dil kitaplarında Ebû Sehl hakkında bir tercümeyle rastlamadık. Hadisi tahkik eden Abdulcevvâd'da herhangi bir tercümesine rastlamadığını ancak Ebu Sehl'in, Beyhakî'nin şeyhi olduğunu ifade etmiş ve *Sünen-i Kübrâ*, *Sünen-i Suğrâ*, *Şuabu'l-Îmân* ve diğer kitaplarında ondan rivayette bulunduğunu ve Onu Ebû Sehl Muhammed b. Nasraveyh b. Ahmed er-Râzî diye isimlendirdiğini belirtmiştir. Ayrıca, asıl ve matbû nüshada “kasraveyh” olduğunu bunun ise hata olup, doğrusunun “ز” ve “غ” nüshalarında olduğu gibi “nasraveyh” olduğunu söylemiştir.²³²

Bahr b. Küneyz, es-Sekâ diye meşhur olup, Künyesi Ebü'l-Fadl'dır ve Basra'lıdır. Küneyz'in okunuşu ismi tasğir şeklindedir. Birçok âlim zayıf olduğunu söylemiştir. Şöyle ki: Yahya b. Maîn “hadisi yazılmaz”, “bir şey değildir”, Ebû Hâtim, el-Harbî ve İbn Sa'd “zayıf”, Dârekutnî ve Ebû Davûd “metrûk”, Nesâî “sika değildir ve hadisi yazılmaz”, İbn Hibbân “büyük hatalar yapan ve çok vehimli birisi olduğu için hadisi alınmaz” demişlerdir.²³³

Hadisin isnadı zayıf olup son devir hadis alimlerinden Nasıruddîn el-Elbanî (ö. 1999) ilgili hadisin zayıf olduğunu söylemiştir.²³⁴

3.2.5. “Ademoğlunun kalbi kışın yumuşar”

5- حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مُحَمَّدٍ، مِنْ أَصْلِ كِتَابِهِ قَالَ: ثنا مُحَمَّدُ بْنُ زَكْرِيَّا، ثنا عُمَرُ بْنُ يَحْيَى، ثنا شُعْبَةُ بْنُ الْحَجَّاجِ، عَنْ ثَوْرِ بْنِ يَرْبُودٍ، عَنْ خَالِدِ بْنِ مَعْدَانَ، عَنْ مُعَاذِ بْنِ جَبَلٍ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: قُلُوبُ بَنِي آدَمَ تَلِينُ فِي الشِّتَاءِ وَذَلِكَ لِأَنَّ اللَّهَ تَعَالَى خَلَقَ آدَمَ عَلَيْهِ الصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ مِنْ طِينٍ وَالطِّينُ يَلِينُ فِي الشِّتَاءِ.²³⁵

²³⁰ Deylemî, *Firdevs*, II, 326.

²³¹ Süyûtî, *Câmiu's-sağîr*, (no. 6987).

²³² Süyûtî, *Ehadisu's-Şitâ*, s. 92-93.

²³³ İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzib*, I, 418.

²³⁴ Elbanî, Nâsiruddîn, *Silsiletü'l-ehadisi'd-daîfe*, (no. 3692).

a.) Hadisin tercümesi

Muaz b. Cebel'den (r.a.) rivayet edilen bir hadiste Resûlullah (s.a.v.) buyurdular ki: “Âdemoğlunun kalbi kışın yumuşar. Bu, Allah Teâlâ'nın Âdem'i -salât ve selâm onun üzerine olsun- topraktan yaratmasındandır. Toprak ise kışın yumuşak olur.”

b.) Hadisin tahrîci ve değerlendirilmesi

Ebû Nuaym, “*Hilyetü'l-Evliyâ*”da²³⁶ ve Tarîh-i İsbahân'da tahrîc etmiştir.²³⁷ İbnü'l-Cevzî Ebû Nuaym'ın yolundan “*Mevzûât*” adlı kitabında zikretmiştir. Zehebî “*Tezkiratü'l-Huffâz*”da Muhammed b. Zekeriyya el-Gazzal yolundan “قلوب ابن آدم” lafzıyla başlamak suretiyle merfû' olarak tahrîc etmiş ve bu hadis sahih değildir ve Şu'be'nin üzerine atılmıştır. Aynı zamanda Ömer b. Yahya'yı tanımadığını ifade etmiş ve Ebû Nuaym'ın da Onu terk ettiğini vurgulamıştır.²³⁸

İbnü'l-Cevzî *Mevzûât* adlı eserinde hadisin Resûlullah'a (s.a.v.) izafesinin sahih olmadığını, Hâlid b. Mi'dân'ın sözlerinden ezberlenildiğini, bunun Peygamber'den (s.a.v.) geldiğini söyleyen kişinin Ömer b. Yahya olduğunu söylemiştir. Ayrıca İbrahim el-İsfehani'nin onun için “*metrûkü'l-hadîs*” dediğini belirtmiş, Dârekutnî'nin de Muhammed b. Zekeriyya hakkında hadis uydurduğunu söylediğini ifade etmiştir.²³⁹ Zehebî, Muhammed b. Zekeriyya'nın tercemesinde “*mevzu rivâyete benzer haber getirmiştir.*” demiş ve bu hadisi zikretmiştir. Sonra “*Şu'be'nin Sevr'den bir rivayetinin olduğunu bilmiyorum!*” demiştir.²⁴⁰

Ebû Nuaym hadisi zikrettikten sonra Ömer b. Yahya'nın Şu'be'den nakli konusunda tek kaldığını ve kendisinin “*metrûkü'l-hadîs*” olduğunu söylemiştir.

---

²³⁵ Ebû Nuaym, *Hilyetü'l-evliyâ' ve tabakâtü'l-esfiyâ'*, V, 216; Süyûtî, *Ehâdisü's-Şitâ*, s. 84; İbnü'l-Mibred, *Cüz'ün fî tahrîci hadîsi's-Şitâ*, s. 35.

²³⁶ Ebû Nuaym, *Hilyetü'l-evliyâ*, V, 216.

²³⁷ Ebû Nuaym, *Târîhu İsbahân*, I, 217.

²³⁸ Zehebî, *Tezkiretü'l-huffâz*, III, 178.

²³⁹ İbnü'l-Cevzî, *Mevzûât*, I, 152.

²⁴⁰ Zehebî, *Mîzânu'l-i'tidâl*, III, 230.

Süyûtî²⁴¹ ve İbn Arrâk²⁴² hadisin sahih olmadığını, Elbânî de rivâyet hakkında “mevzû” hükmü vermiştir.²⁴³

Muâz b. Cebel’in (r.a.) bu rivayetinde kış mevsiminin insan psikolojisi ve mâneviyatına olan etkisine dikkat çekilmiş bu etkinin insanın topraktan yaratılmış olması ile ilişkilendirilerek fiziki varlığın maddesinin kış mevsimi ile olan etkileşimi sebebiyle mânevî varlığına olan etkisine işaret edilmiştir. Yaşadığımız çevre de gerçekten insanların kış mevsiminde daha duyarlı ve merhametli olduğunu, yaz mevsiminde ise nisbeten daha vurdumduymaz kayıtsız ve gafletin getirdiği katılığı müşahede ederiz.

3.2.6. “İçinde şiddetli soğuk bulunan rüzgâr”

6- حَدَّثَنَا الْقُضْلِيُّ، نَا الْفِرْيَابِيُّ، نَا جَعْفَرٌ، عَنْ هَارُونَ بْنِ عَنَّةَ، عَنْ أَبِيهِ، عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ ﴿رِيحٌ فِيهَا صِرٌّ﴾ قَالَ رِيحٌ

فِيهَا زَمْهَرِيرٌ بَارِدٌ.²⁴⁴

a.) Hadisin tercümesi

İbn Abbâs’tan -rivayetle- (رِيحٌ فِيهَا صِرٌّ) âyeti hakkında dedi ki: “İçinde şiddetli soğuk bulunan rüzgârdır.”

b.) Hadisin tahrîci ve değerlendirilmesi

İlgili rivâyeti yukarıdaki senedle İbn Ebi’-d-Dünya *Kitâbü’l-Matar* adlı eserinde tahrîc etmiştir. Taberî *Tefsir*’inde “sırr”ın şiddetli soğuk manasında olduğunu söyledikten sonra bununla ilgili olarak İbn Abbâs, Katâde er-Rebî‘, Süddî ve İbn Zeyd’den şiddetli soğuk, şiddetli soğuk ve zemherîr, soğuk ve soğuk rüzgâr şeklinde tefsirleri değişik senedlerle tahrîc etmiştir.²⁴⁵ İbn Kesîr tefsirinde “sırr”ı şiddetli soğuk diye tefsir etmiş ve İbn Abbâs, İkrime, Sa’d b. Cübeyr, Katade, Hasan, Dahhâk, Rebi’ b. Enes ve daha başka kimselerin de bu şekilde tefsir ettiklerini,

²⁴¹ Süyûtî, *el-Leâli’l-mesnû’a*, I, 90.

²⁴² İbn Arrâk, *Tenzîhu’s-şerî’a*, I, 171.

²⁴³ Elbânî, *Silsiletü’l-ehâdîsi’d-daîfe*, II, 7.

²⁴⁴ İbn Ebi’-d-Dünyâ, *a.g.e.*, s. 158.

²⁴⁵ Taberî, *Câmiu’l-Beyân*, VII, 136.

Atâ'nın ise "بَرْدٌ وَجَلِيدٌ" soğuk ve buzdur dediğini zikretmiştir.²⁴⁶ Razî, müfessirlerin çoğunluğunun ve lugatçıların "sırr"ın şiddetli soğuk olduğunu söylediklerini ve bunun İbn Abbâs, Katâde, Süddî ve İbn Zeyd'in sözü olduğunu belirtmiştir.²⁴⁷

Süyûtî, Saîd b. Mensûr, Firyâbî, Abd b. Humeyd, İbn Cerîr et-Taberî, İbn Münzir ve İbn Ebî Hâtim'in İbn Abbâs'tan şiddetli soğuk tefsirini tahrîc ettiklerini zikretmiştir. et-Tustî'de mesâilinde İbn Abbâs'tan soğuk tefsirini tahrîc etmiştir.²⁴⁸ Muhakkik Tarık Muhammed Seklû' el-Amûdî, isnadının hasen olduğunu söylemiştir.²⁴⁹

3.2.7. "Lâ ilâhe İllallâh bugün ne kadarda soğuk"

7- أَحَبَّنَا أَبُو عُمَرَ لَاحِقُ بْنُ الْحُسَيْنِ الصَّدْرِيُّ حَدَّثَنَا ضِرَارُ بْنُ عَلِيٍّ بْنِ عُمَرَ الْقَاضِي حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ الرَّحْمَنِ الْأَزْدِيُّ حَدَّثَنَا حَفْصُ بْنُ غِيَاثِ النَّخَعِيِّ حَدَّثَنَا الْحَسَنُ بْنُ عُبيدِ اللَّهِ عَنْ إِبْرَاهِيمَ النَّخَعِيِّ عَنْ يَزِيدَ بْنِ أَوْسٍ عَنْ ثَابِتِ بْنِ قَيْسٍ عَنْ أَبِي مُوسَى الْأَشْعَرِيِّ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: إِذَا كَانَ يَوْمٌ حَارٌّ فَقَالَ الرَّجُلُ: لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ مَا أَشَدَّ حَرِّ هَذَا الْيَوْمِ اللَّهُمَّ أَجِرْنِي مِنْ حَرِّ جَهَنَّمَ قَالَ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ لِحَبَنَمَ: إِنَّ عَبْدًا مِنْ عِبَادِي اسْتَجَارَ بِي مِنْ حَرِّكَ وَإِنِّي أَشْهَدُكَ أَيُّ أَجْرْتُهُ وَإِذَا كَانَ يَوْمًا شَدِيدَ الْبَرْدِ فَقَالَ الْعَبْدُ: لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ مَا أَشَدَّ بَرْدِ هَذَا الْيَوْمِ اللَّهُمَّ أَجِرْنِي مِنْ زَمْهَرِيرِ جَهَنَّمَ قَالَ اللَّهُ لِحَبَنَمَ: إِنَّ عَبْدًا مِنْ عِبَادِي اسْتَجَارَنِي مِنْ زَمْهَرِيرِكَ وَإِنِّي أَشْهَدُكَ أَيُّ قَدْ أَجْرْتُهُ قَالُوا: مَا زَمْهَرِيرُ جَهَنَّمَ؟ قَالَ: نَبْتُ يُلْقَى فِيهِ الْكَافِرُ فَيَتَمَيِّزُ مِنْ شِدَّةِ بَرْدِهِ بَعْضُهُ مِنْ بَعْضٍ.²⁵⁰

a.) Hadisin tercümesi

Ebü Mûsâ el-Eş'arî'den -rivayetle- Resûlüllah (s.a.v.) buyurdular ki: "Sıcak bir günde bir kimse Lâ ilâhe İllallâh, bugün ne kadar da sıcak oldu. Allah'ım! Beni cehennemden ateşinden koru" diye söylerse, Allah azze ve celle cehenneme der ki: 'Kullarımdan birisi senin ateşinden bana sığındı. Bil ki Ben onu korudum. "Soğuk bir günde bir kimse, 'Lâ ilâhe İllallâh', bugün ne kadar da soğuk oldu. Allah'ım! Beni

²⁴⁶ İbn Kesîr, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*, II, 91.

²⁴⁷ Fahrüddîn er-Râzî, *Mefâtihu'l-ğayb*, VIII, 338.

²⁴⁸ Süyûtî, *ed-Dürrü'l-mensûr*, II, 299.

²⁴⁹ İbn Ebi'd-Dünyâ, *a.g.e.*, s. 158.

²⁵⁰ Cürcânî, Ebü'l-Kâsım Hamza b. Yûsuf b. İbrâhîm, *Târîhu Cürcân*, thk. Muhammed Abdülmuîd Hân. 4. Baskı, Beyrut: Âlimu'l-Kütüb, 1987, s. 486.

cehennemın zemherîrinden koru” derse, Allah Teâlâ cehenneme der ki: ‘Kullarımdan birisi senin zemherîrinden bana sığındı. Bil ki Ben onu korudum.’ Dediler ki: Cehennemın zemherîri nedir? Dedi ki: *‘Kâfirin içine atılıp soğuşunun şiddetinden paramparça olduğu bir evdir.’*

b.) Hadisin tahrîci ve değeriendirilmesi

İlgili hadis iki yoldan rivayet edilmiştir. Birinci yol, Ebu’l-Kâsım Hamza es-Sehmî’nin *Târih-i Cürcân*’da²⁵¹ <Ebu Ömer Lâhik b. Hüseyin es-Sadrî <Dırâr b. Ali b. Umeyr el-Kâdî <Muhammed b. Abdurrahman el-Ezdî <Hafs b. Gıyâs en-Nehâî <el-Hasen b. Ubeydullah <İbrahim b. Nehâî <Yezîd b. Evs <Sâbit b. Kays <Ebu Musa el-Eş’ari’den merfu’ olarak naklettiği “tarik”tir.

Zikri geçen bu isnda Ebû Amr Lâhik b. Hüseyin es-Sadrî el-Makdisî’den dolayı çok zayıftır. Çünkü İbn Hacer, Hafız el-İdrisî, İbn Makûlâ, İbn Necar ve Şirâzî gibi birçok kişinin Lâhik’in yalancı ve hadis uyduran birisi olduğunu söylediklerini belirtmiştir.²⁵²

İkinci yol, Ebu Salih Abdullah b. Salih <Yahya b. Eyyûb <Abdullah b. Süleyman <Derrâc <Ebu’l-Heysen (İsmi Süleyman b. Amr b. Abd el-Utvârî’dir.) <Ebu Saîd el-Hudrî’nin veya İbn Huceyra el-Ekber <Ebû Hureyre’nin yani ikisinden birisinin rivayet ettiği yoldur. Bunu Osman ed-Dârimî,²⁵³ İbn Sünnî,²⁵⁴ ve Beyhakî²⁵⁵ rivayet etmişlerdir. Sehâvî *Mekâsîdü’l-hasene* ve Aclûnî de *Keşfu’l-hafâ* adlı eserinde bu rivâyeti zikretmiş ve senedinin zayıf olduğunu ifade etmişlerdir. Elbânî de rivâyet hakkında “*münker*” demiştir.²⁵⁶

Yaptığımız araştırmaya göre senette bulunan Yahya b. Eyyûb el-Mısırî, Abdullah b. Süleyman gibi rivayeti makbul olmayan ravilerden dolayı bu isnad zayıftır.

---

²⁵¹ Cürcânî, *a.g.e.*, s. 486.

²⁵² İbn Hacer, *Lisânü’l-l-mizân*, VIII, 407.

²⁵³ Dârimî, *Nakdu’d-Dârimî ale’l-Müveysî*, I, 325.

²⁵⁴ İbn Sünnî, *Amelü’l-yevmi ve’l-leyle*, Beyrut: Dâru’l-Kıble li’s-sekâfeti’l-İslâmiyye ve müesseseti’l-ulûmi’l-Kur’ân, s. 265.

²⁵⁵ Beyhakî, *el-Esmâ ve’s-sıfât*, I, 459.

²⁵⁶ Elbânî, *Silsiletü’l-ehadisi’d-daîfe*, XIII, 951.

“Zübeyd el-Yamânî bir gece teheccüd namazı için kalktı ve içinde abdest aldığı abdest kabına yöneldi. Elini abdest kabının içine daldırdı ve suyun buz gibi soğuk olduğunu gördü. Neredeyse soğukluğundan donacaktı. Eli abdest kabının içindeyken zemherîri hatırladı ve sabaha kadar elini kaptan çıkarmadı. O bu durumdayken cariyesi geldi ve bu durumunuz nedir ey efendim dedi. Her zaman namaz kıldığınız gibi bu gece namaz kılmadınız. Siz burada bu şekilde oturuyorsunuz. Dedi ki: “Vah vah sana! Ben elimi bu abdest kabının içine soktum ve su bana çok soğuk geldi. Onunla zemherîri hatırladım. Yemin olsun ki sen benim bu halimi görünceye kadar ben suyun soğukluğunu hissetmedim. Dikkat et! Ben hayatta olduğum müddetçe bunu kimseye söyleme.” O ölünceye kadar bunu hiç kimse öğrenemedi.”²⁵⁷

3.2.8. “*Kar ve kardan eriyen pınar*”

8- حَدَّثَنَا أَبُو هِشَامٍ نَا ابْنُ يَمَانَ، نَا أَشْعَثُ، عَن جَعْفَرٍ، عَن سَعِيدٍ ﴿وَفِي السَّمَاءِ رِزْقُكُمْ وَمَا تُوعَدُونَ﴾ قَالَ: التَّلْجُ، وَكُلُّ عَيْنٍ دَائِبَةٌ مِنَ التَّلْجِ.²⁵⁸

a.) *Hadisin tercümesi*

Saîd'den (وَفِي السَّمَاءِ رِزْقُكُمْ وَمَا تُوعَدُونَ) âyeti hakkında²⁵⁹ -rivayetle- dedi ki: “*Kardır ve kardan eriyen pınardır.*”

b.) *Hadisin tahrîci ve değerlendirilmesi*

İlgili eseri yukarıdaki senedle İbn Ebi'd-Dünya *Kitâbü'l-Matar*'da tahrîc etmiştir. Ayrıca İbn Abbas'tan da bir benzerini rivayet etmiştir.²⁶⁰ Taberî, Saîd'den “لاتنقص” (eksilmez) ziyadesi ile tahrîc etmiştir.²⁶¹ el-İsbahânî, İbn Abbâs'tan kar olarak tefsir ettiğini rivayet etmiştir.²⁶² Taberî, ayetin tefsirini yağmur ve kar olarak da değerlendirmiş ve bu ikisi sebebiyle yerin bitki bitirdiğini, bitkilerin de gıdaların oluşmasına sebep olduğunu söylemiştir. Ayrıca yağmurun semâ diye

²⁵⁷ İbn Receb, *Letâifü'l-meârif*, s. 574-575.

²⁵⁸ Taberî, *Câmiu'l-Beyân an te'vîli Âyi'l-Kur'ân*, 22, 420; İbn Ebi'd-Dünyâ, *a.g.e.*, s. 102.

²⁵⁹ ez-Zariyât, 51/22.

²⁶⁰ İbn Ebi'd-Dünyâ, *a.g.e.*, s. 102.

²⁶¹ Taberî, *Câmiu'l-beyân*, XXII, 420.

²⁶² Ebü's-Şeyh, *Kitâbu'l-Azame*, IV, 1273.

isimlendirilmesinin sebebinin yağmurun gökten gelmesinden dolayı olduğunu belirtmiştir.²⁶³

Eser sahibi Saîd b. Cübeyr kibâru't-tâbiîndendir. Senesinde Eş'as b. Sevvâr hakkında farklı değerlendirmeler vardır. Bazı kimseler zayıftır dese de maruf olup makbul olduğu ağırlıklı görüştür.²⁶⁴

Sonuç olarak isnadının “sahih” olduğunu söyleyebiliriz.

3.2.9. “Cehennem yaz ve kış aldığı nefes”

9- حَدَّثَنَا أَبُو الْيَمَانِ، أَخْبَرَنَا شُعَيْبٌ، عَنِ الزُّهْرِيِّ، قَالَ: حَدَّثَنِي أَبُو سَلَمَةَ بْنُ عَبْدِ الرَّحْمَنِ، أَنَّهُ سَمِعَ أَبَا هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، يَقُولُ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: اشْتَكَّتِ النَّارُ إِلَى رَبِّهَا، فَقَالَتْ: رَبِّ أَكَلْ بَعْضِي بَعْضًا، فَأَذِنَ لَهَا بِنَفْسَيْنِ، نَفْسٍ فِي الْبَيْتَاءِ، وَنَفْسٍ فِي الصَّيْفِ، فَأَشَدُّ مَا تَجِدُونَ مِنَ الْحَرِّ، وَأَشَدُّ مَا تَجِدُونَ مِنَ الزَّمْهَرِيرِ.²⁶⁵

a.) Hadisin tercümesi

Ebu Hüreyre (r.a.) Resulüllah'ın şöyle buyurduğunu nakletmiştir: “*Cehennem Rabbine şikâyette bulundu ve dedi ki: “Ey Rabbim! Bir kısmım bir kısmımı yedi.” Allah Teâlâ ona iki nefes vermiştir. Bunlardan biri kışta diğeri de yazdadır. O nefes, hissettiğiniz en sıcak yaz günleri ve en soğuk kış günlerindedir.*”

b.) Hadisin tahrîci ve değerlendirilmesi

Buhârî bu hadisi “*Sıfatü'n-nâr*” babında bu lafızla tahrîc etmiştir. Müslim < Amr b. Sevvâd ve Harmale b. Yahya < İbn Vehb < Yunus < İbn Şihab < Ebu Seleme b. Abdurrahman < Ebû Hüreyre senediyle lafız Harmale'den olarak tahrîc etmiştir. Tirmizî, İbn Mâce bunun benzerini Ahmed b. Hanbel, Humeydî, Şafii ve daha birçok müsnid bunu tahrîc etmiştir. Muhakkik Şuayb el-Arnaût Şeyhayn'ın şartı üzerine sahih olduğunu söylemiştir.²⁶⁶

Hadis kuvvetli derecede sahih bir hadistir. Çünkü Buhârî ve Müslim bu hadis üzere ittifak etmişler ve rivâyet “müttefekun aleyh” olmuştur.

²⁶³ Ebû İshak es-Sa'lebî, el-Keşfu ve'l-beyân an tefsiri'l-Kur'ân, IX, 113.

²⁶⁴ İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, I, 377.

²⁶⁵ Buhârî, *Sıfatü'n-Nâr*, 4.

²⁶⁶ Şuayb el-Arnaût, *Tahrîcü'l-Müsned*, (no: 7247).

Hafız İbn Hacer dedi ki: Zemherîrden maksat şiddetli soğuktur. Bunun cehennemde bulunması tartışma konusu yapıldı. Hâlbuki bunda tartışılacak bir şey yoktur. Çünkü cehennemden maksat onun bulunduğu yerdir. Orada zemherîr tabakası da vardır.²⁶⁷

Hafız İbn Abdilberr bu hadisteki “*Cehennem Rabbine şöyle diyerek şikâyette bulundu: Ey Rabbim! Bir kısmım bir kısmımı yedi.*” ifadesini bazı âlimlerin hakikat üzerine yorumladıklarını, bir de her şeyi konuşuran Allah’ın (c.c.) onu da konuşturabileceğini söyledi. Diğer birtakım âlimler de, bunların mecaz olduğunu belirterek geçen âyetleri “Bu şeyler şayet konuşabilir veya düşünebilir olsaydılar böyle konuşur ve böyle yaparlardı.” mânasında olduğunu söylediler.²⁶⁸

Âlimler cehennemin nefesi hususunda da hakikat mi yoksa mecaz mı diye ihtilaf ettiler. Âlimlerin çoğunluğu bunun da hakikat üzerine olması yönündedir. Kurtubî şöyle demiştir: Lafzı hakikat üzerine hamletmek imkânsız değildir. Hz. Peygamber caiz bir şey hakkında söz söylediğinde onu te’vile ihtiyaç olmayıp hakikati üzerine hamletmek daha evladır. Nevevî’de bunun benzerini söyledi ve dedi ki: Hakikat üzerine hamletmek doğru olandır. Tûribişti’de bunun benzerini söyledi. Beydâvî mecaz üzerine hamlini tercih etti ve dedi ki: Onun şikâyet etmesi, aşırı yanmasından mecazdır. Bir kısmının bir kısmını yemesi, ateşin birbirinin içine girerek ve karışarak yanmasından mecazdır. Nefes alması da sakinleşmesinden mecazdır.²⁶⁹ Zürkânî dedi ki: “*Cehennem Rabbine şikâyette bulunması*” konuşulan dil ile hakikattir. Bu görüşü İbn Abdilberr, İyâd, Kurtubî, Nevevî, İbnü’l-Münîr ve Tûribişti gibi büyük âlimler tercih ettiler. Bunun zihinde hayalinin gerçekleşmemesi dışında diğerleri için bir engel yoktur.²⁷⁰

Bazı konuyu anlamayan kişiler mevsimlerin değişmesini güneşle yerin birbirleri ile olan ilişkilerine bağlayıp bu hadisin gerçekte bağdaşmadığını öne sürerek reddetmişlerdir. Bunlara karşı verilecek cevap düşündükleri ve tasavvur ettiklerinden çok daha kolaydır. Bunun cevabı şudur: Bu hadiste mevsimlerin değişmesinin veya yaz ve kışın gerçekleşmesinin cehennemin iki nefesinden kaynaklandığı yoktur. Bilakis bu hadis ilkönce yaz ve kış mevsimlerinin varlığı üzerine delalet ediyor,

²⁶⁷ İbn Hacer, *Fethu’l-Bârî*, II, 203.

²⁶⁸ Fakîhî, *Hadîsü’ş-Şitâ fevâid ve ibar ve hikem ve ahkâm ve hemesât ve vemedât*, s. 70.

²⁶⁹ İbn Hacer, *Fethu’l-Bârî*, II, 203.

²⁷⁰ Zürkânî, *Şerhu’l-Muvatta’*, I, 111.

sonra da sıcaklık ve soğukluğun şiddetinin cehennemini iki nefesinden kaynaklandığını belirtiyor. Yaz ve kış meydana getirdiğini belirtmiyor. Bu, hadis üzerinde yapılacak bir miktar tefekkür ile anlaşılabilir.²⁷¹ İbn Abdilberr dedi ki: “*Cehenneme kışta ve yazda olmak üzere iki nefes için izin verildi*” sözüne gelince, bu cehennemin kıştaki nefesinin kıştan başka, yazdaki nefesinin de yazdan başka bir şey olduğu üzerine delalet ediyor.²⁷²

Kanaatimiz bir çok âlimin de tercih ettikleri gibi bunların gerçek üzerine hamledilmesi yönündedir. Çünkü adeten insan gibi konuşamayan kuşlardan olan papağanı insan gibi konuşuran Allah (c.c.) bizim konuşmasını hayal edemediğimiz daha nice şeyleri konuşurabilir. Papağanın konuştuğunu görüp duymasaydık ve bize birisi bu kuş insan gibi konuşup “merhaba” dedi deseydi aynı hadisteki “cehennemin konuşması” hakkında verdiğimiz tepki gibi tepki verir ve kabul etmezdik. Ancak Papağanın gerçekten insan gibi konuştuğunu görüp duyunca gerçek olduğunu kabul ediyoruz. İşte bunu gerçekleştiren Allah Teâlâ cehennemin konuşmasını da hakiki olarak gerçekleştirebilir. Mecâzi anlama hamletmeye gerek yoktur.

“Abdülmelik b. Umeyr’den -rivayetle- şöyle demiştir: Bana şöyle bir haber geldi: Cehennem ehlinin cehennem görevlisine (Mâlik) kendilerini cehennemin bir kenarına çıkarmasını istediler ve çıkartıldılar. Soğuk ve zemherîr onları perişan etti. Cehenneme geri döndüler ve hissettikleri soğuk şiddetinden dolayı cehenneme girdiler. Allah (c.c.) buyurdu ki: “*İşte bu, kaynar bir su ve bir irindir ki, artık onu tatsınlar.*”²⁷³ İbn Abbâs dedi ki: (Bu âyetlerdeki) “*غَسَّاقٌ*” (ğassâk) kelimesi soğukluktan yakan soğuk zemherîrdir. Mücâhid dedi ki: O soğukluktan tadılamayandır. Denildi ki: “*غَسَّاقٌ*” (ğassâk) kokuşmuş soğuktur. Allah-u Teâlâ bizi fazlı keremiyle cehennemden korusun.”²⁷⁴

---

²⁷¹ Fakîhî, *Hadîsü’ş-Şitâ Fevâid ve İbar ve Hikem ve Ahkâm ve Hemesât ve Vemedât*, 20.

²⁷² İbn Abdilber, Ebû Ömer Cemâlüddîn Yûsuf b. Abdillâh b. Muhammed, *et-Temhîd limâ fi’l-Muvatta’ mine’l-me’ânî ve’l-esânîd*, thk. Mustafâ b. Ahmed el-Ulvî, Muhammed Abdulkebir el-Bekrî. Fas: Vizârat-ü Umûmi’l-Evkâfi ve’ş-Şuûnu’l-İslâmiyye, 1387, V, 8.

²⁷³ es-Sâd, 38/57.

²⁷⁴ İbn Receb, *Letâifü’l-meârif*, s. 575.

3.2.10. “Kış geldiği zaman halkın uyarılması”

10- رَوَى ابْنُ الْمُبَارَكِ عَنْ صَفْوَانَ بْنِ عَمْرٍو عَنْ سُلَيْمِ بْنِ عَامِرٍ قَالَ: كَانَ عُمَرُ بْنُ الْخَطَّابِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ إِذَا حَضَرَ الشِّتَاءُ تَعَاهَدَ رَعِيَّتَهُ وَكَتَبَ لَهُمْ بِالْوَصِيَّةِ: إِنَّ الشِّتَاءَ قَدْ حَضَرَ وَهُوَ عَدُوٌّ فَتَأَهَّبُوا لَهُ أَهْبَتَهُ مِنَ الصُّوفِ وَالْحِقَافِ وَالْجُورِبِ، وَاتَّخِذُوا الصُّوفَ شِعَارًا وَدِنَارًا، فَإِنَّ الْبَرْدَ عَدُوٌّ سَرِيعٌ دُخُولُهُ، بَعِيدٌ خُرُوجُهُ²⁷⁵

a.) Hadisin tercümesi

Süleym b. Âmir'den -rivayetle- dedi ki: “Hz. Ömer kış gelince halkı görüp gözetip onları uyarır ve onlar için şöyle tavsiyeler yazardı; muhakkak ki kış düşman olarak geldi. Kış için gerek yün gerek mestler ve gerekse çoraplar olsun ne gerekiyorsa hazırlıklarınızı yapınız. İç ve dış elbiselerinizi yünden yapınız. Çünkü soğuk düşmandır. Çabuk girer geç çıkar.”

b.) Hadisin tahrîci ve değerlendirilmesi

İbn Recep eseri bu senedle Letâifü'l-Meârif'de zikretmiştir.

Bu isnad, Süleym b. Âmir El-Kelûî, Hz. Ömer'e ulaşamadığı için munkatı'dır ve Şamlıların Mürsellerindendir. İbn Recep her ne kadar tenkit ehlinde olsa da sakıncalı bir durumun olmadığı bazı hadislerde mütesâhil davranabilmektedir.

Bunun benzerini İbn Adiy El-Kâmîl'de²⁷⁶ Sevvâr b. Abdullah El- Kâdî <Abdullah b. Sevvâr <Sevvâr <Ebû Sümâme <Kinâne <Ömer b. Hattab yoluyla tahrîc etmiştir. Sevvâr tenkid edilen birisidir. Ebû Sümâme ve Kinâne'de meçhuldürler.

Ancak bazı ehl-i ilim bu gibi eserleri herhangi bir sakıncalı durumun olmaması kaydıyla sika ravilerden kabul etmektedirler. Biz de Hz. Ömer'in bu eserini Hasen olarak görmekteyiz.²⁷⁷

Ebû Hazim ez-Zâhid'e denildi ki: “Kendini ibadetler hususunda çok zorluyorsun. Dedi ki: On dört tane düşman beni gözetliyorken ben nasıl zorlamam. O'na denildi ki: Sadece sana ait mi? Dedi ki: Hayır bilakis akli başında herkes için. O'na denildi ki: Bu düşmanlar nelerdir? Dedi ki: Dört tanesi; bana haset eden mü'min, bana kızan münafık, benimle savaşan kâfir ve beni şaşırtmaya ve sapıtmaya çalışan şeytandır.

²⁷⁵ İbn Receb, a.g.e., s. 571; Şevbekî, *Delîlü'l-etkiyâ'*, s. 23.

²⁷⁶ El-Kamîl 4/531

²⁷⁷ Eş-Şeyh Halid el-Hâyık [https://www.addyaiya.com/uin/arb/prin...&product\)d=413](https://www.addyaiya.com/uin/arb/prin...&product)d=413)

On tanesi ise açlık, susuzluk, sıcak, soğuk, çıplaklık, hastalık, fakirlik, yaşlılık, ölüm, ateştir. Bunlara yönelik tam teçhizatlı silahlanmazsam onlara güç yetiremem. Onlara karşı takva silahından daha faziletli bir silah bilmiyorum.”. Sıcaklık ve soğukluğu düşmanları arasında saydı.²⁷⁸

Kanaatimize göre Ömer b. Hattâb’ın halka karşı yaptığı kış için gerekli hazırlıkların yapılması ile ilgili tavsiye ve uyarıları mü’minin bilerek ve imkânı olduğu halde daha fazla sevap kazanmak maksadı ile hazırlık yapmaksızın ve imkânlarını kullanmaksızın kendisine eziyet vermesi ve acı çektirmesinin bir fazilet olmayacağı ve sevap kazandırmayacağı çıkartılabilir. Ayrıca her mü’minin yaklaşan her türlü düşmana karşı hazırlık yapması kaçınılmaz bir gerekliliktir. Yanlış bir kader anlayışına kurulu bir hayat tarzı mü’minlerin şîârı değildir.

3.2.11. “Bütün hastalıkların aslı soğuktur”

11 - حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مُحَمَّدِ بْنِ جَعْفَرٍ حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ سَائِبٍ حَدَّثَنَا أَبُو نُعَيْمٍ عُبَيْدُ بْنُ هِشَامِ الْحَلَبِيُّ حَدَّثَنَا مُبَاشِرُ بْنُ إِسْمَاعِيلَ عَنْ تَمَّامِ بْنِ نُجَيْحٍ عَنِ الْحَسَنِ بْنِ أَنَسٍ بْنِ مَالِكٍ قَالَ: قَالَ: رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: أَصْلُ كُلِّ دَاءٍ الْبُرْدُ.²⁷⁹

a.) Hadisin tercümesi

Enes (b. Mâlik) Resûlullah’ın şöyle buyurduğunu nakletmiştir: “Bütün hastalıkların aslı soğuktur.”

b.) Hadisin tahrîci ve değerlendirilmesi

Ebu Nuaym el-İsfahânî kendi senediyle Enes b. Malik’ten merfû’ olarak rivayet etmiştir. Nuaym başka bir sened ile İbn Abbâs’tan da merfu olarak rivayette bulunmuştur. Müstağfirî *Tıbbu’n-Nebevî*’de, İbn Sünnî ve Dârekutnî, Temâm b.

²⁷⁸ İbn Receb, *a.g.e.*, s. 571-572.

²⁷⁹ Ebû Nuaym, *Tıbbu’n-Nebevî*, II, 556; I, 246; Ebû Ahmed Abdullâh b. Adiy b. Abdillâh el-Cürcânî, *el-Kâmil*, thk. Âdil Ahmed Abdulmevcûd, Ali Muhammed Muavvad, Beyrut: Dâru’l-Kütübi’l-İlmiyye, 1997, II, 279; Ebû Ca’fer Muhammed b. Amr b. Mûsâ el-Ukaylî, *ed-Du’afâ’ü’l-kebîr*, Abdulmu’tî Emîn Kal’acî, Beyrut: Dâru’l-Mektebeti’l-İlmiyye, 1984, I, 169; Zürkânî, *Şerhu’l-Mevâhibi’l-Ledünniyye*, 10/28; Sehâvî, *el-Makâsîdü’l-hasene*, s. 120.

Necih'in bulunduğu sened ile *İlel*'de merfû' olarak naklemiş, Temâm'ın zayıf olduğunu söylemiştir. İbn Maîn ve bir kısım âlimler onun sika olduğunu belirtmişlerdir. İbn Sünnî ve Ebu Nuaym ilgili hadisi, Amr b. Haris < Derrâc < Ebü'l-Heysem tarîkiyle Ebû Saîd el-Hudrî'den de merfû' olarak tahrîc etmiştir. Ancak "müfredâtühâ zaîfetün" diyerek vasıflandırmıştır.

Rivâyeti, İbn Adiyy zayıf hadislere dair eseri *el-Kâmil*'de ve İbn Hibbân da *Mecruhin* adlı, cerhedilen ravilere dair eserinde tahrîc etmişlerdir.

Dârekutnî, Enes rivayetinden sonra şunu söylemiştir. Abbâd b. Mensûr, Hasan'ın sözü olarak rivayet etmiştir. Bu doğruya daha yakındır. Zemahşerî de *el-Fâik*'te İbn Mes'ûd'un sözü olarak bahsetmiştir.

İbn Adiyy *el-Kâmil*'de, Temâm b. Necih'in genel olarak münker olduğunu, İbnü'l-Kayserânî "*Ma'rifetü't-tezkira*"da, kendisi sanki güvenilir birisiymiş gibi sikalardan uydurma hadis rivayet ettiğini belirtmiştir.

Elbânî *Silsiletü'z-zaîfe*'de çok zayıf olduğunu söylemiştir. Hadis zayıftır.

3.2.12. "Cehennem ehlinin sıcak ve soğuğu istemesi"

12- عَنْ قَابُوسِ بْنِ أَبِي ظَبْيَانَ عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ قَالَ: يَسْتَنْغِيثُ أَهْلُ النَّارِ مِنَ الْحَرِّ فَيَعَاثُونَ بِرِيحٍ بَارِدَةٍ يُصَدِّعُ الْعِظَامَ بَرْدُهَا، فَيَسْأَلُونَ الْحَرَّ وَيَسْتَنْغِيثُونَ بِحَرِّ جَهَنَّمَ.²⁸⁰

a.) Hadisin tercümesi

Hz. Peygamber'den nakille İbn Abbâs dedi ki: "Cehennem ehli sığağın şiddetinden dolayı yardım istiyorlar. Onlara soğuğu kemikleri parçalayan rüzgârla yardım ediliyor. Bunun üzerine onlar sığağı istiyorlar cehennem ateşinden yardım talep ediyorlar."

b.) Hadisin tahrîci ve değerlendirilmesi

İbn Receb "*et-Tahvîf min en-Nâr*"da ilgili hadisi tahrîc etmekle beraber şu şahidleri zikretmiştir.

Mücâhid'den: "Öyle bir Zemherîr ki onun soğuğuna dayanamazlar"

²⁸⁰ İbn Receb, *Letâifü'l-meârif*, s. 575; Şevbekî, *Delilü'l-etkiyâ*, s. 10.

Abdumelik b. Umeyr'den: “Cehennem ehli, bekçisinden kendilerini cehennemden bir kenarına çıkarmalarını isterler. Bekçiler onları çıkarır. Ancak soğuk ve zemherîr onları perişan eder. Onlar da soğuğun şiddetinden cehenneme geri dönerler”

Ebû Nuaym'dan -rivayetle- Ka'b dedi ki: “Cehennemde zemherîr denilen bir soğuk vardır. Etləri paramparça eder, sonunda cehennemlikler cehennemden sıcaklığı isterler”

Bunlardan başka şahidler de vardır. Ayrıca İbn Ebi'd-dünyâ Mücâhid'den -rivayetle- bunun benzerini tahrîc etmiştir.²⁸¹

İbn Abbâs, zemherîrin bir çeşit azap; İkrime, şiddetli soğuk ve Mücâhid de soğuğuna dayanılmayan şekilde rivâyet etmişlerdir.²⁸² Yukarıda zikredilen hadis hasendir.

Kanaatimizce geçen rivayetlerdeki kışın zorlukları, verdiği sıkıntılar, meleklerin kışın gitmesi ile sevinmeleri gibi kışın olumsuz yönleri Ahmed b. Hanbel'in rivayetinde gelen “kış mü'minin ilkbaharıdır” hadisiyle tezat teşkil etmez. Çünkü kışın, mü'min için ilkbahar olması bol sevaplar kazanarak uhrevî bakımdan çok kazançlar elde etmesi bakımındandır. Bu rivayetlerdeki olumsuz yönler ise mü'minin bedensel ve ruhsal olarak çektiği bu dünyaya ait bazı sıkıntılar bakımındandır. Bu dünyanın çekiciliği ve imtihan yurdu olduğu âhîret hayatının da daha hayırlı ve kalıcı olduğu düşünülürse, ibadetlerden dolayı çekilen geçici sıkıntıların önemsiz ve sabredilebilir olduğu ve kazanılan bol sevaplar sebebiyle de kış mevsiminin mü'min için ilkbahar mesabesinde olduğu aşikâr olur.

3.2.13. “Güneşin kışın doğuş ve batış yeri”

13- أَحَبَّرَنِي شَيْخُنَا شَيْخُ الْإِسْلَامِ الْبُلْقِينِيُّ شَفَاها عَنْ عُمَرَ بْنِ مُحَمَّدٍ الْبَالِسِيِّ أَنبَأَنَا مُحَمَّدُ بْنُ أَبِي بَكْرٍ بْنِ أَحْمَدَ بْنِ عَبْدِ الدَّائِمِ عَنْ جَدِّهِ عَنْ مَسْعُودِ بْنِ عُيَيْدِ اللَّهِ أَنَا عَبْدُ الْوَهَّابِ بْنِ الْمُبَارَكِ الْأَنْطَاطِيُّ أَنَا أَبُو الْفَضْلِ بْنُ خَيْرُونَ أَنَا أَبُو عَلِيٍّ بْنُ شَادَانَ أَنَا دَعْلَجُ بْنُ أَحْمَدَ حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ عَلِيٍّ الصَّائِعِيُّ ثنا سَعِيدُ بْنُ مَنْصُورٍ حَدَّثَنَا أَبُو مُعَاوِيَةَ عَنِ الْأَعْمَشِ

²⁸¹ İbn Ebi'd-dünyâ, *Sıfatü'n-nâr*, s. 76.

²⁸² İbn Receb, *et-Tahvîf mine'n-nâr*, s. 96.

عَنْ أَبِي طَبِيَّانَ عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: ﴿رَبُّ الْمَشْرِقَيْنِ وَرَبُّ الْمَغْرِبَيْنِ﴾ قَالَ: لِلشَّمْسِ مَطْلَعٌ فِي الشِّتَاءِ،
وَمَغْرَبٌ فِي الشِّتَاءِ، وَمَطْلَعٌ فِي الصَّيْفِ، وَمَغْرَبٌ فِي الصَّيْفِ عَيْرٌ مَطْلَعِهَا فِي الشِّتَاءِ، وَعَيْرٌ مَغْرِبِهَا فِي الشِّتَاءِ.²⁸³

a.) Hadisin tercümesi

İbn Abbâs, Allah Teâlâ'nın (رَبُّ الْمَشْرِقَيْنِ وَرَبُّ الْمَغْرِبَيْنِ) ayetine dair dedi ki: “Güneşin, kış mevsiminde bir doğuş yeri, bir de batış yeri mevcuttur. Kışta olmayan bir doğuş yeri ve batış yeri ve yazda bulunmaktadır.”

b.) Hadisin tahrîci ve değerlendirilmesi

İlgili eseri Süyûtî, *Ehâdisu 'ş-Şitâ* 'da kendi senediyle ve İbn Ebî Hâtim de *Tefsir* 'inde İbn Abbas'tan tahrîc etmişlerdir. Süyûtî Saîd b. Mansûr'a kadar olan sened için “bu sened sahihtir” demiştir.²⁸⁴

Rivayeti Abd b. Humeyd, İbn Cerîr et-Taberî, İbn Manzûr ve İbn Ebî Hâtim İbn Abbâs'tan mevkûf olarak nakletmişlerdir. Abd b. Humeyd ve İbn Cerîr Mücahid'ten “رب المشرقين ورب المغربين” ayetinin tefsiri olarak “Kışın doğuş ve batış yeri, yazın doğuş ve batış yeri” şeklinde tahrîc etmişlerdir.

İbn Ebî Hâtim, Abdullah b. Abbâs'tan “رب المشرقين” ayetine dair “yıldızın ve şafağın doğuş yeri” “رب المغربين” hakkında “güneş ve şafağın doğuş yeri” şeklinde rivayette bulunmuştur.²⁸⁵

Ebü's-Şeyh, Atiyye, Muhammed b. Ka'b ve Abdurrahman b. Ebzâ'dan eserin benzerini rivayet etmiştir.²⁸⁶

Ebü Zabyân büyük tabiînlardan olup, İbn Maîn ve birçok kimse onun sika olduğunu söylemiştir. İbn Abbâs'tan hadis dinlemiş ve ondan rivayette bulunmuştur.²⁸⁷ A'meş hakkında Ahmed b. Hanbel, Şu'be, Ebû Davûd ve el-Aclî gibi birçok kimse övgüyle bahsetmişlerdir.

²⁸³ Süyûtî, *Ehâdisu 'ş-Şitâ*, s. 89; İbn Ebî Hâtim, *Tefsîru 'l-Kur'âni 'l-Azîm*, X, 3323.

²⁸⁴ Süyûtî, *Ehâdisu 'ş-Şitâ*, s. 88.

²⁸⁵ Süyûtî, *Dürri 'l-mensûr*, VII, 695.

²⁸⁶ Ebü's-Şeyh, *Kitâbu 'l-Azame*, IV, 1181, 1183, 1198.

²⁸⁷ İbn Hacer, *Tehzîbüt-Tehzîb*, 1/441.

Ebû Muâviye, A‘meş’ten çok hadis rivayet etmiş, el-Aclî onun sika olduğunu, ancak mürcie görüşünde olduğunu belirtmiştir. Ya‘kûb b. Şeybe, onun sikalardan olduğunu, bazen tedlis yaptığını söylemiştir. Sonuç olarak eserin isnadı sahihtir.

3.2.14. “ Kış günlerinin kısalığı gecelerinin uzunluğu ”

14- حَدَّثَنِي أَبُو السَّائِبِ قَالَ: تَنَا أَبُو مُعَاوِيَةَ، عَنِ الْأَعْمَشِ، عَنْ إِبْرَاهِيمَ، فِي قَوْلِهِ {يُولِجُ اللَّيْلَ فِي النَّهَارِ وَيُؤَلِّجُ

النَّهَارَ فِي اللَّيْلِ} قَالَ: قِصْرُ أَيَّامِ الشِّتَاءِ فِي طَوْلِ لَيْلِهِ، وَقِصْرُ لَيْلِ الصَّيْفِ فِي طَوْلِ نَهَارِهِ.²⁸⁸

a.) Hadisin tercümesi

İbrahim’den -rivayetle- “يُولِجُ اللَّيْلَ فِي النَّهَارِ وَيُؤَلِّجُ النَّهَارَ فِي اللَّيْلِ” ayeti hakkında²⁸⁹ dedi ki: “Kış günlerinin kısalığı gecelerinin uzunluğundan dolaydır. Yaz gecelerinin kısalığı, gündüzlerinin uzunluğundan dolaydır.”

b.) Hadisin tahrîci ve değerlendirilmesi

İlgili eseri Taberî, *Câmiu’l-Beyân*’da İbrahim’den tahrîc etmiş ve “geceden eksilen saatler gündüzün saatlerine giriyor. Yani geceden eksilen gündüze ilave oluyor. Gündüzden eksilen saatler gecenin saatlerine giriyor. Yani gündüzden eksilen geceye ilave oluyor” şeklinde açıklamada bulunmuştur.

Taberî, eserin benzerlerini Katâde, İbn Abbâs, İkrime ve İbrahim’den tahrîc etmiştir.²⁹⁰ İbn Ebi Hâtim eseri, aynı senedle Katâde’den rivayet etmiştir.²⁹¹

Ayrıca Süyûtî, Abd b Humeyd, İbn Cerîr et-Taberî ve İbn Ebî Hâtim’in Katâde’den rivayetlerinin bulunduğunu zikretmiştir.²⁹²

Süyûtî, *Ehâdisü’ş-Şitâ*’da kendi senedi ile Muhammed b. Ka‘b’tan tahrîc etmiş ve senedinin Saîd b. Mensur’a kadar sahih olduğunu belirtmiştir.

Ebû Mi‘şer’in ismi, Necih b. Abdurrahman es-Sindî’dir. Ahmed b. Hanbel, “Bana göre muzdariptir, isnadı düzgün değildir. Ancak hadisini yazarım ve itibar ederim”

²⁸⁸ Taberî, *Câmi’u’l-Beyân ‘an te’vîli Âyi’l-Kur’ân*, XXII, 388; Süyûtî, *Ehâdisü’ş-Şitâ*, s. 88.

²⁸⁹ el-Hadîd, 57/6.

²⁹⁰ Taberî, *Câmiu’l-Beyân*, XX, 154, 450; XXIII, 170.

²⁹¹ İbn Ebî Hâtim, *Tefsîru’l-Kur’âni’l-Azîm*, IX, 3101.

²⁹² Süyûtî, *ed-Dürrü’l-mensûr*, VII, 56.

diyor. İbn Main hadiste kuvvetli olmadığını, Buhârî, “münkerü’l-hadîs” olduğunu söylemişlerdir.²⁹³ Muhammed b. Ka’b b. Müslim el-Kurazî’nin lakabı Ebû Hamza’dır. Tabiîndendir. Sika ve hüccettir. İbn Sa’d “çok hadis rivayet eden âlim, sika ve vera ‘ sahibidir” demiştir.²⁹⁴

Senedinde Ebû Mi’şer’in dışında zayıflığı gerektirecek bir durum yoktur. Zikredilen şevahid ve mutabaatlarla hasen derecesine çıkabilir ve makbuldür.

3.2.15. “Melekler kışın gitmesi ile sevinirler”

15- حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ دَاوُدَ الْمَكِّيُّ، ثنا أَحْمَدُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ الْغُدَّانِيُّ، ثنا الْمُعَلَّى بْنُ مَيْمُونٍ، عَنْ مَطَرِ الْوَرَّاقِ، عَنْ مُجَاهِدٍ، عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «إِنَّ الْمَلَائِكَةَ لَتَفْرَحُ بِذَهَابِ الشِّتَاءِ رَحْمَةً لِمَا يَدْخُلُ عَلَى فُقَرَاءِ الْمُؤْمِنِينَ مِنَ الشِّتَاءِ».²⁹⁵

a.) Hadisin tercümesi

İbn Abbâs’tan rivayete göre o Resûlullah’ın (s.a.v.) şöyle buyurduğunu aktarmıştır: “Muhakkak ki melekler kışın gitmesi ile sevinirler. Onlar Kışın soğuklarının mü’minlerin fakirlerine çok zorluklar getirdiği için rahmet ederler.”

b.) Hadisin tahrîci ve değerlendirilmesi

Bu hadisi Taberânî, *el-Mu’cemü’l-Kebîr*’inde tahrîç etmiştir. Suyûtî aynı hadisi Taberânî’den iki ayrı yoldan kendi senediyle zikretmiştir. İbn Adiy, içinde Muallâ b. Meymûn’un da bulunduğu, kendi senedi ile aynı lafızla tahrîc etmiştir.²⁹⁶ Ukaylî, yine Muallâ b. Meymûn’un bulunduğu bir senedle İbn Abbâs’tan merfû olarak benzerini rivayet etmiştir.²⁹⁷

Muallâ b. Meymûn senedin zayıf noktasını oluşturmaktadır. Heysemî, Nesâî ve Dârekutnî onun için “metruk”, Ebu Hatim ve İbn Hacer “zaîfu’l-hadis”, İbn Adiy

²⁹³ İbn Hacer, *Tehzîbüt-Tehzîb*, IV, 214.

²⁹⁴ İbn Hacer, *a.g.e.*, III, 684.

²⁹⁵ Taberânî, *el-Mu’cemü’l-kebir*, XI, 100; Münâvî, *Feyzü’l-Kadîr Şerhu’l-Câmi’i’s-sağîr*, II, 498; Süyûtî, *Ehâdisü’s-şîta*, s. 90-91.

²⁹⁶ İbn Adiy, *el-Kâmil*, VIII, 98.

²⁹⁷ Ukaylî, *ed-Duafâu’l-kebir*, IV, 216.

hadisleri münkerdir demişlerdir. Ukaylî, *Duafâ*'sından zikretmiş ve “mutabaat yapılamayan münker hadisleri rivayet ediyor” demiştir. İbn Hibbân ise *Sikât*'ta zikretmiş ve “ezberden rivayet ettiği zaman hata yapıyor” demiştir.²⁹⁸ Ayrıca Deylemî de *Firdevs* 'te tahrîc etmiştir.

Hadis senedindeki Muallâ b. Meymûn'dan dolayı münkerdir.

Münâvî *Câmius-Sağîr*'in şerhinde (فِيهِ مِنَ الشَّدَّةِ) kıştaki şiddetten dolayı tabirinin açıklamasında şöyle dedi. Yani, soğğun şiddetinden korunacakları şeyleri olmadığı ve soğuk suda alacakları abdest sebebiyle çok zorluklar çekecekleri için. İşte bundan dolayı Zemağhşerî bazı tâbiînlerden rivayetle dedi ki: Mü'minin kışın aldığı abdest bütün ruhbanların ibadetlerine denktir. Bazılarından da rivayet edildi ki: Soğuk dinin düşmanıdır. Araplar der ki: “Kış erkek, yaz ise dişidir. Zira kış serttir ve sertliğı de çetindir. Yaz ise yumuşaktır ve tabiatı da yumuşaktır.”²⁹⁹

3.2.16. “ *Resûlüllah* 'ın (s.a.v.) yazın kıldığı namaz”

16- حَدَّثَنَا عُثْمَانُ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ، أَخْبَرَنَا عبيدُ بْنُ مُحَمَّدٍ، عَنْ أَبِي مَالِكٍ الْأَشْجَعِيِّ سَعْدِ بْنِ طَارِقٍ، عَنْ كَثِيرِ بْنِ مُدْرِكٍ، عَنِ الْأَسْوَدِ أَنَّ عَبْدَ اللَّهِ بْنَ مَسْعُودٍ قَالَ: كَانَتْ (كَانَ) قَدْرُ صَلَاةِ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ: فِي الصَّيْفِ ثَلَاثَةَ أَقْدَامٍ إِلَى خَمْسَةِ أَقْدَامٍ وَفِي الشِّتَاءِ خَمْسَةَ أَقْدَامٍ إِلَى سَبْعَةِ أَقْدَامٍ.³⁰⁰

a.) *Hadisin tercümesi*

Abdullah b. Mes'ûd'tan rivayete göre o şöyle demiştir: “*Resûlüllah* 'ın (s.a.v.) yazın kıldığı namazın miktarı, üçten beş ayağa, kışın ise beşten yedi ayağa kadardır.”

b.) *Hadisin tahrîci ve değerlendirilmesi*

Söz konusu hadisi Ebû Davûd, Abdullah b. Mes'ûd'tan merfû' olarak rivayet etmiş ve sıhhat derecesi ile ilgili bir hüküm vermemiştir. Ebû Dâvud Mekke ehline yazdığı risâlede şöyle demiştir: Hakkında susup hüküm vermediğim her sened “salih”tir. Ayrıca “şevâhid” ve “mutabaât” ile rivayetin sıhhat derecesi yükselir.

²⁹⁸ İbn Hacer, *Lisanü'l-Mizân*, VIII, 114; Münâvî, *Feyzü'l-Kadîr Şerhu'l-Câmi 'i's-sağîr*, II, 293.

²⁹⁹ Münâvî, *Feyzü'l-Kadîr Şerhu'l-Câmi 'i's-sağîr*, II, 498.

³⁰⁰ Ebû Dâvud, *Salât*, 3; Nesâî, *Mevâkîf*, 6; İbnü'l-Mibred, *Cüz 'ün fî tahrîci hadîsi 'ş-Şitâ*, s. 38.

Şuayb el-Arnaût tahkîkinde bunun sahih olduğunu belirtmiş;³⁰¹ Elbanî, bu isnadın sahih olduğunu, Saîd b. Târik ve Kesîr b. Müdrîk hariç diğerlerinin Buhârî'nin ricalleri olduğunu söylemiş, bu ikisinin Müslim'in ricallerinden olduğunu belirtmiştir.³⁰²

Nesâî, *Sünen* ve *Kübrâ*'da Ubeyde b. Humeyd yoluyla bu isnadla tahrîc etmiştir.³⁰³ Muhakkik Cemâl b. Abdusselâm isnadın sahih olduğunu belirtmiştir.³⁰⁴

Beyhakî, Ebû Dâvûd'un yolundan, el-Hâkim, *Müstedrek*'te Osman b. Ebî Şeybe'nin yolundan benzerini tahrîc etmiş ve bu hadis Müslim'in şartı üzerine sahihtir demiştir.³⁰⁵

İlgili hadisi İbn Cerîr et-Taberî tefsirinde Ebû Saîb yoluyla İbrahim en-Nehâî'nin sözü olarak nakletmiştir. Celâleddîn Süyûtî ise Saîd b. Mansûr yoluyla Abdullah b. Mes'ûd'un sözü olarak tahrîc etmiş ve isnadının sahih olduğunu söylemiştir. Süyûtî hadisin değişik bir versiyonunu yine Saîd b. Mansûr tarikiyle Muhammed b. Ka'b'ın sözü olarak tahrîc etmiştir.

Muhammed b. Ka'b künyesi Ebû Hamza olup tâbiîndendir. Hicrî 40'ta doğup 120'de vefat etmiş vera sahibidir. *Kütüb-ü sitte* sahipleri ondan rivayette bulunmuşlardır.

3.2.17. “ Allah ’ın rızasını gözeterek namaz”

17- حَدَّثَنَا أَبُو عَامِرٍ، حَدَّثَنَا عَبْدُ الْجَلِيلِ يَعْني ابْنَ عَطِيَّةَ، حَدَّثَنَا مُزَاهِمُ بْنُ مُعَاوِيَةَ الصَّبِيءِيُّ، عَنْ أَبِي دَرٍّ، أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ
حَرَجَ زَمَنَ الشِّتَاءِ وَالْوَرَقُ يَتَهَافَتُ، فَأَحَدَ بَعْضِنَا مِنْ شَجَرَةٍ، قَالَ: فَجَعَلَ ذَلِكَ الْوَرَقُ يَتَهَافَتُ، قَالَ: يَا أَبَا دَرٍّ
قُلْتُ: لَبَّيْكَ يَا رَسُولَ اللَّهِ. قَالَ: إِنَّ الْعَبْدَ الْمُسْلِمَ لِيُصَلِّي الصَّلَاةَ يُرِيدُ هَا وَجَهَ اللَّهِ، فَتَهَافَتُ عَنْهُ ذُنُوبُهُ كَمَا يَتَهَافَتُ
هَذَا الْوَرَقُ عَنِ هَذِهِ الشَّجَرَةِ.³⁰⁶

³⁰¹ Ebû Dâvud, *Sünen*, I, 301.

³⁰² Elbanî, *Sahîhu Süneni Ebî Davûd*, II, 267.

³⁰³ Nesâî, *es-Sünenü l-kübrâ*, II, 192.

³⁰⁴ İbnü'l-Mibred, *İrşâdü l-fetâ*, s. 38.

³⁰⁵ Hâkim, *Müstedrek*, I, 315.

³⁰⁶ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 35, 440; Kâdî Ebû'l-Mehâsin Yûsuf b. İsmâîl b. Yûsuf eş-Şâfî en-Nebhânî, *Mecmû 'u l-erbeîn*, Beyrut: 1952, s. 175.

a.) Hadisin tercümesi

Ebû Zer (r.a.) Resûlullah'ın kış mevsiminde yapraklar dökülmüşken dışarı çıkıp ağaçtan iki dal alarak o dalın yapraklarının da dökülmeye başladığından bahsetmiştir. Söz konusu zamanda “*Ey Ebû Zer!*” diyerek Ebû Zer’re seslenmiş, onun da “*buyur*” demesiyle şöyle buyurmuştur: “*Müslüman yalnızca Allah’ın rızası için namazını kılsa, günahları şu ağacın yapraklarının döküldüğü gibi dökülür.*”

b.) Hadisin tahrîci ve değerlendirilmesi

Sözü edilen hadisi Ahmed b. Hanbel Ebû Zer’den merfû’ olarak rivayet etmiştir. Son devir hadis alimlerinden Şuayb el-Arnaût hadisin “hasen li ğayrihi” olduğunu söylemiş, ancak bu senedin Müzahim b. Muaviyenin cehaletinden dolayı zayıf olduğunu, Ebu Amir’in isminin Abdumelik b. Amr el-Akadî olduğunu belirtmiştir.³⁰⁷

Ahmed b. Hanbel, bir başka senedle Ebû Zer’den benzerini tahrîc etmiş, Şuayb el-Arnaût senedinin zayıf olduğunu, ancak bunu Buharî’nin *et-Târîhu’l-Kebîr*’de, Hanefî alimlerinden Tahavî’nin de *Şerhu’l-Meânî*’de ve Beyhakî Ebi’l-Ahvâs Selâm b. Süleym < Ebû İshak es-Sebi’î’nin yoluyla bu senedle tahrîc ettiğini söylemiştir. Ahmed b. Hanbel, Mutarrif b. eş-Şuhayr ve Ahnef b. Kays yoluyla her ikisinin de Ebi Zerr’den aldığı senedle benzerini tahrîc etmişlerdir.

Ayrıca Heysemî, Selmân el-Fârisî’den iki benzer hadisi zikretmiş, birisini Taberânî’nin “*Kebîr*”de rivayet ettiğini, senedinde Eban b. Ebî Ayyâş’ın olduğunu, Şu’be, Ahmed ve başkalarının ona zayıf dediğini, ancak Selm el-Alevî ve başkalarının sika dediğini belirtmiştir.³⁰⁸

Hadisin daha birçok şahidi vardır. Sonuç olarak, bütün şahid ve mutabaatlar göz önüne alındığında hadisin sahih olduğu ortaya çıkmaktadır.

3.3. Genel Değerlendirme

Dört mevsimle ilgili rivayetlere hükümleri bakımından baktığımızda, değerleri en yüksek derece olan “*müttefekun aleyh*”ten en aşağı derece olan “*mevzu*”a kadar farklı derecelerde olduklarını tespit ettik. Tahkik ve tahrîcini yaptığımız üçüncü bölümdeki

³⁰⁷ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 35, 440-441.

³⁰⁸ Heysemî, *Mecmau’z-zevâid*, I, 300.

on yedi hadisten 1, 2, 3, 6, 8, 9, 12, 13, 14, 16 ve 17. hadislerden oluşan on bir rivayetin makbul derecesinde, 4, 5, 7, 10, 11 ve 15. rivayetlerin ise makbul derecesinin altında olduklarını gördük.

Rivayetlere söyleyeni açısından baktığımızda merfu, mevkuf ve maktu hadislerden oluştuğunu görüyoruz. Üçüncü bölümde sekiz merfu, sekiz mevkuf, bir tane de maktu hadis vardır. Üçüncü hadiste Ubeyd b. Umeyr Buhari'ye göre sahabedir. Bunu göz önüne alırsak hadis mevkuftur. Ancak genel kanaat onun büyük tabiinlerden olmasıdır. Buna göre ise maktu olur.

İlgili rivayetlere muhteva açısından bakarsak ilk etapta mevsimle direk ilgili olanlar ve dolaylı ilgili olanlar olarak iki grupta toplamak mümkündür. Çalışmamız kış mevsimi özelinde olduğu için diğer mevsimlerle ilgili rivayetleri genel olarak değerlendirdik. Kış mevsimi ile ilgili ise üç yüz kadar rivayet derledik. Bunlardan altmış birini ikinci bölüm, on yedisini de üçüncü bölüm için seçtik. İkinci bölümdeki seçtiğimiz rivayetler kış mevsimi ile direk veya dolaylı ilgili olanlardır. Genel olarak konuyla ilgili rivayetler yağmur, rüzgâr, bulut, dolu, kar, şimşek, yıldırım ve gök gürültüsü konularında şekillenmiştir. Bunlardan en fazla yağmurla ilgili rivayetler gelmiştir. Bu rivayetlere baktığımızda yağmurun cemaatle mescitlerde kılınan namazlara etkisinden, tabiatta meydana getirdiği değişikliklere, rüzgârın yağmurun müjdecisi olmasından aşılacağı olmasına, bulutun siyah veya beyaz olmasına göre meyvelerin olgunlaşmasına etkisinden yağmur taşıyıp taşımadıklarına, kar ve dolunun fayda ve zararlarından, gök gürültüsünün mahiyetinden, şimşek ve yıldırımın Allah'ın celâl sıfatının tezahürü olmasına kadar birçok konuya temas edilmektedir. Ayrıca kış mevsimi insan hayatına dolayısıyla ibadetlerin yerine getirilmesine doğrudan etki etmesi ile taharet, mestler, namaz, oruç, zekât gibi temel ibadetlerin uygulanmasında bir takım fikhî meselelere konu olmuştur. Kış mevsimi ile ilgili hadislere baktığımızda mahiyet itibarıyla üç bölümde toplandıklarını görüyoruz. Birinci bölüm kış mevsimi için olumlu ve müspet mana içerenler, ikinci bölüm olumsuz ve menfi mana içerenler, üçüncü bölüm ise olumlu veya olumsuz herhangi bir mana içermeyip, bunun dışında hadislerin tefsirleri veya bazı benzetmeler gibi birtakım manalardan oluşmaktadır. “*Kış mü'minin ilkbaharıdır*” hadisini birinci bölüm için, “*Melekler kışın gitmesi ile sevinirler*” hadisini ikinci bölüm için, “*Güneşin kışta ve yazda ikişer doğuş yeri ve batış yerinin olması*” hadisini de üçüncü bölüm için örnek verebiliriz.

Kış mevsimi ile ilgili rivayetlere meteorolojik açıdan baktığımızda ise, yağmurun oluşumu ile ilgili olarak denizden buharlaşarak yükselen sudan oluşan yağmur ve göklerden gelen yağmur olarak iki türlü oluşumdan bahsedildiğini, yedinci gökten deve büyüklüğünde yağmur damlalarının bulutların üzerine düştüğünü, bitkilerin tohumlarının gökten geldiğini, soğukların cehennemin kıştaki nefesinden kaynaklandığını, deniz suyunun arıtılmasının o dönemde yapıldığını, gök gürültüsü, yıldırım ve şimşegin mahiyeti ile ilgili dikkat çekici tariflerin yapıldığını, bulutların renklerinden ve görsel şekillerinden anlam çıkartan açıklamaların yapıldığını, yağmurlar için kalbur görevi yaptığının belirtilmesi gibi çok dikkat çekici ve o dönemin teknolojik imkânlarıyla tespit edilemeyecek bazı meteorolojik olaylardan bahsedildiğini görüyoruz. Bu gibi rivayetlerin, bu alanda çalışan uzmanlar tarafından ele alınıp tez çalışması yapabilecekleri konuları içerdiklerini de söyleyebiliriz.

DÖRDÜCÜ BÖLÜM

SONUÇ

Kur'ân-ı Kerim'inde Allah Teâlâ âyet-i kerîmesinde hayatın gayesini bildirmiş (el-Mülk, 62/2), Hz. Peygamber ayakları şişercesine ibadet edip “Çokça şükreden bir kul olmayayım mı, ey Âişe!” diyerek bizzat yaşayarak ve uygulayarak örneklik yapmış, yukarıda ele aldığımız “Kış mü'minin ilkbaharıdır” gibi hadisleriyle de salih-güzel amellerin çok daha fazla yapılabileceği fırsat zamanlara dikkat çekip ümmetini sâlih amellere yönlendirmiştir. Hal böyle olunca bu çalışmamızda yer alan genelde mevsimler özelde de kış mevsimine dair birçok hadisin mü'minin hem sosyal hem bireysel hem de ibadet hayatına çeşitli yönlerden temas ettiğini görmekteyiz.

Kış mevsiminin bir mü'min için hem dünyevî hem uhrevî kazanç olabilmesi için en önemli özelliği, gecelerin uzun olup yeterince uykudan sonra, huzurla ibadete elverişli, gündüzlerinde kısa olup, susamadan acıkmadan, zahmetsiz ve meşakkatsiz kolay bir şekilde oruç tutmaya müsait olmasıdır. Herkesin uyuduğu ve uykunun en tatlı olduğu bir zaman diliminde kalkıp ibadet etmek, insana en zor gelen şeylerden biri olan aç ve susuz kalarak tutulan oruç, Yüce yaratıcıya karşı samimi bir kul olmanın en güzel göstergesidir.

Ayrıca kışın soğuğuna rağmen güzelce abdest alarak namaz kılmak, yağmur, kar, dolu, gök gürlemesi, şimşek çakması, şiddetli rüzgârlar gibi mucizevi olayları bizzat yaşayarak görmek, buradan âlemlerin yaratıcısının mutlak gücünü ve kudretini hissetmek ve hemen O'na dua edip yalvararak O'na sığınmak, bir kul olarak acziyetini anlamak, dolayısı ile yavaş yavaş kâmil insan olmaya doğru ilerlemek kış mevsiminin mü'min için oldukça kıymetli mânevî bir iklim olduğunu ortaya koyan en güzel kazanımlardır.

Astronomi ilminin alanında olan güneşin doğuş ve batış yerlerinin kışta farklı, yazda farklı oluşu, kış mevsimindeki uzun gecelerin yaz mevsimindeki gündüzlerin içine girmesi, kış mevsiminin kısa gündüzlerinin uzun geceler, yaz mevsiminin kısa gecelerinin de uzun gündüzlerinin içine girdiğini belirten eserlerde dikkatleri güneşin hareketlerine, gece gündüzün farklılıklarına çekerek insanı tefekküre sevk etmektedir. (Bu konudaki ayet için bk. el-Furkân, 25/62).

Kış mevsimi, biyolojik bir varlık olarak insanı çepeçevre kuşatan, onu hayatının devamını sağlayabilmesi için gerekli ısınma ve korunma tedbirlerini almasını gerektiren insanın biyolojik yönünü etkilediği gibi psikolojik yönünü de etkileyen insan için son derece önemli bir mevsimdir. Kış mevsimi olumlu ve olumsuz insan hayatına derinden dokunur. Kışın birçok canlı soğuktan donar, ölür. Birçoğu hastalanır büyük sıkıntılar çeker. İnsanlardan birtakımı ise kış mevsiminin sıkıntı ve meşakkatlerine katlanarak onu mücadele vesilesi yapar ve büyük ecirler kazanmayı gözler. Bu itibarla kış mevsimi bütün dünyayı kuşatıp canlı cansız her şeyi etkisi altına alan, özellikle insan için büyük imtihan vesilesi olan, içinde Allah'ın azamet ve celâlini gerek gök gürültüleri ile gerek şimşek ve yıldırımlarla gerekse de şiddetli soğuklarla gösterdiği Allah'ın âyetlerindedir.

Kış mevsimi ile ilgili bazı rivayetleri bir araya getirip değerlendirmesini yaptığımız bu çalışmamızın bir çok bölümünde özellikle yağmurlar ve meteoroloji başlıkları ile ilgili olarak bilimsel çalışmaların ve üzerine tez çalışmalarının yapılabileceği kanaatindeyiz.

Kış mevsimi, bir mü'minin hayatının her alanına, her anına dokunan, güzel değerlendirilip istifade edildiği takdirde, mü'min için büyük mânevî kazançların elde edildiği, insanın kısa ömrü içerisinde asla kaçırılmaması gereken fırsatları barındıran güzel bir bahardır. Ayrıca bunun “kış sendromu” olarak bilinen psikolojik buhranın hafif atlatılmasında etkili olabileceğini düşünüyoruz.

KAYNAKÇA

- Âcurrî, Ebû Bekr Muhammed b. Hüseyin b. Abdillâh el-Âcurrî el-Bağdâdî (ö. 360/970). *Fazl-u Kıyâmi'l-Leyl ve't-Teheccüd*. Tah. Abdüllatîf b. Muhammed. Medîne: Dâru'l-Hudayrî, 2008.
- Ahmed b. Hanbel, Ebû Abdullâh Ahmed b. Muhammed eş-Şeybânî. *Müsnedü'l-İmâm Ahmed b. Hanbel*. Thk. Şuayb el-Arnaût vd. (I-L). Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 2001.
- , *ez-Zühd*. Tah. Muhammed Abdüsselâm Şâhîn. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1999.
- Âlûsî, Ebû's-Senâ Şihâbüddîn Mahmûd b. Abdillâh b. Mahmûd el-Hüseyinî el-Âlûsî (ö. 1270/1854). *Rûhu'l-Me'ânî fî Tefsîri'l-Kur'âni'l-'Azîm ve's-Seb'î'l-Mesânî*. Tah. Ali Abdülbârî Atıyye. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1415.
- Azîmâbâdî, Ebu't-Tayyib Muhammed Şemsü'l-Hak b. Emîr Alî ed-Diyânüvî el-Azîmâbâdî (1857-1911). *Avnü'l-Ma'bûd*. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1998.
- Beyhakî -----, Ebû Bekr Ahmed b. el-Hüseyin b. Alî (ö. 458/1066). *el-Esmâ' ve's-Sifât*. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1984.
- , Ebû Bekr Ahmed b. el-Hüseyin b. Alî (ö. 458/1066). *es-Sünenü'l-Kübrâ*. Tah. Abdullâh b. Abdülmuhsin et-Türkî. Merkez-u Hecer li'l-Bühûs ve'd-Dirâsâti'l-Arabiyye ve'l-İslâmiyye, 2011.
- , Ebû Bekr Ahmed b. el-Hüseyin b. Alî (ö. 458/1066). *Şuabü'l-İmân*. Tah. Muhammed es-Saîd Besyûnî Zeğlûl, Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2003.
- Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmâîl b. İbrâhîm el-Cu'fî. *el-Edebü'l-Müfred*, çev. ve şerh Mehmet Yaşar Kandemir 2. bs. İstanbul: Tahlil Yayınları, 2017.
- , *Târîhu'l-Kebîr*. Tah. Muhammed Abdülmûid Hân. Haydarâbad: Dâiratü'l-Meârifî'l-Osmâniyye, t.y.
- , Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmâîl b. İbrâhîm el-Cu'fî. *Sahîh-i Buhârî*. Thk. Muhammed b. Züheyr b. Nâsır en-Nâsır. by: Daru't-Tûk en-Necat, 1422.

- Cevherî, Ebû Nasr İsmâîl b. Hammâd el-Cevherî (ö. 400/1009). *es-Sihâh*. Beyrut: Dâru'l-Ma'rife, 2008.
- Çakan, İsmail Lütfi, "Mü'minin Baharı", <https://www.sonpeygamber.info/mu-minin-bahari> [07.09.2020].
- Dârekutnî, Ebü'l-Hasen Alî b. Ömer b. Ahmed ed-Dârekutnî (ö. 385/995). *es-Sünen*. Tah. Şuayb el-Aranaût vd. Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 2004.
- Dârimî, Ebû Muhammed Abdullâh b. Abdirrahmân b. Fazl b. Berâm et-Temîmî es-Semerkandî ed-Dârimî (ö. 255/869). *Nakzu'd-Dârimî ale'l-Müveysî*. Kâhire: Mektebetü'l-İslâmiyye, 2012.
- Deylemî, Ebû Şücâ' Şîrûye b. Şhredâr b. Şîrûye ed-Deylemî (ö. 509/1115). *el-Firdevs bi-Me'sûr el-Hitâb el-Firdevsü'l-Ahbâr*. Tah. Saîd b. Besyûnî Zağlûl. Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1986.
- Ebû Abdillâh Muhammed b. İdrîs b. Abbâs eş-Şâfîî (ö. 204/820). *el-Üm*. Beyrut: Dâru'l-Ma'rife, 1990.
- Ebû Dâvud, Süleymân b. el-Eş'as b. İshâk es-Sicistânî el-Ezdî (ö. 275/889). *Sünen-ü Ebî Dâvud*. Tah. Şuayb el-Arnaûd ve Muhammed Kâmil. Riyâd: Dâru'r-Risâleti'l-Âlemiyye, 2009.
- Ebû Dâvûd, Süleymân b. Dâvûd b. el-Cârûd et-Tayâlisî (ö. 204/819). *el-Müsned*. Tah. Muhammed b. Abdülmuhsin et-Türkî. Mısır: Dâr-u Hicr, 1999.
- Ebû Nuaym, Ahmed b. Abdillâh b. İshâk el-İsfahânî (ö. 430/1038). *Hilyetü'l-Evliyâ ve Tabakâtü'l-Asfiyâ*. Mısır: es-Saâde, 1974.
- , Ahmed b. Abdillâh b. İshâk el-İsfahânî (ö. 430/1038). *Mevsû'atü Tıbbü'n-Nebevî*. Lübnan: Dâru İbn Hazm, 2006.
- , Ahmed b. Abdillâh b. İshâk İsfahânî Ebû Nuaym İsfahânî, (ö. 430/1038). *Tarih-i İsbahan*. Tah. Seyyîd Kesrevî Hasan. Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1990.
- Ebü's-Şeyh, Ebû Muhammed Abdullâh b. Muhammed b. Ca'fer b. Hayyân el-Ensârî el-İsfahânî (ö. 369/979), *Kitâbü'l-'Azame*. Tah. Rızâullâh b. Muhammed İdrîs el-Mübârekpûrî. Riyad: Dâru'l-Âsime, 1408.

- Elbanî, Muhammed Nâsırüddin. *Silsieletü'l-Ehâdisi'd-Dâife ve'l-Mevzûa*. Riyad: Dâru'l-Meârif, 1992.
- Enes b. Mâlik, Ebû Abdillâh Mâlik b. Enes b. Mâlik b. Ebî Âmir el-Asbahî el-Yemenî (ö. 179/795). *el-Muvatta'*. Tah. Muhammed Fuâd Abdülbâkî. Beyrut: Dâr-u İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, 1985.
- Erkal, Mehmet, "Ganimet", *DİA*, (İstanbul: TDV Yayınları, 1996), 13/351-354.
- Fîrûzâbâdî, Ebû't-Tâhir Mecdüddîn Muhammed b. Ya'kûb b. Muhammed el-Fîrûzâbâdî (ö. 817/1415). *el-Kâmûsü'l-Muhît*. Beyrut: Dâru'l-Ma'rife, 2009.
- Günay, Hacı Mehmet, "Rebülevvel". *DİA*, (İstanbul: TDV Yayınları, 2007), 34/501-502.
- Haddâdî, Zeynüddîn Muhammed Abdürraûf b. Tâcülârifin b. Nûriddîn Alî el-Münâvî el-Haddâdî (ö. 1031/1622). *Feyzü'l-Kadîr Şerhu'l-Câmi'i's-Sağîr*. Tah. Ahmed Abdüsselâm. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2001.
- Hâkim en-Nîsâbûrî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Abdillâh b. Muhammed el-Hâkim en-Nîsâbûrî (ö. 405/1014). *el-Müstedrek*. Tah. Mustafa Abdülkâdir Atâ. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1990.
- Halebî, Ali b. Hasan b. Ali b. Abdülhamid el-Halebî el-Eserî. *Ahkâmü's-Şitâ fi's-Sünneti'l-Mutahhera*. Lübnan: 1996.
- Heysemî, Hafız Nureddin Ali b. Ebî Bekir. *Mecme'ü'z-Zevâid ve Menbeu'l-Fevâid*, Tah. Abdullâh Muhammed ed-Dervîş. Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1994.
- Hıdır, Özcan. *Vakit Disiplini*. İstanbul: Erkam Yayınları, 2018.
- *Hıristiyan Kültürü ve Hadisler*, 4. baskı, İstanbul: İnsan Yayınları, 2018.
- *Yahudi Kültürü ve Hadisler*, 2. baskı, İstanbul: İnsan Yayınları, 2019.
- İbn Abdilberr, Ebû Ömer Cemâlüddîn Yûsuf b. Abdillâh b. Muhammed b. Abdilberr en-Nemerî (ö. 463/1071). *et-Temhîd limâ fi'l-Muvatta' mine'l-Me'ânî ve'l-Esânîd*. Tah. Mustafâ b. Ahmed el-Ulvî ve Muhammed Abdülkebîr el-Bekrî Fas: Vizârat-ü Umûmi'l-Evkâfi ve's-Şuûnu'l-İslâmiyye, 1387.
- İbn Adıyy, Ebû Ahmed Abdullâh b. Adıy b. Abdillâh el-Cürcânî (ö. 365/976). *el-Kâmil fi Duâfai'r-Ricâl*. Tah. Âdil Ahmed Abdülmevcûd ve Alî Muhammed. Beyrut: Dâru Kütübi'l-İlmiyye, 1997.

- , Ebu'l-Kâsım Hamza b. Yûsuf b. İbrâhîm es-Sehmî el-Kureyşî el-Cürcânî (ö. 427/1035-36). *Târîh-u Cürcân*. Tah. Muhammed Abdülmuîd Hân 4. bs. Beyrut: Âlimü'l-Kütüb, 1987.
- İbn Arrâk, Ebü'l-Hasan Ali b. Muhammed b. Arrâk el-Kinânî, (ö. 963/1556). *Tenzîhü 'ş-Şerî'ati'l-Merfû'a 'ani'l-Ahbâri 'ş-Şeni'ati'l-Mevzû'a*. Tah. ve ta'lîk. Abdülvehhâb Abdüllatîf ve Abdullâh Muhammed es-Siddîk. Kâhire: Mektebetü'l-Kâhire, t.y.
- İbn Asâkir, Ebü'l-Kâsım Ali b. El-Hasan eş-Şâfiî (ö. 571/1176). *Târîhu Medînet-i Dimâşk*. Tah. Muhibbüddîn Ebî Saîd Ömer b. Garamel-Umrevî, Beyrut: 1995.
- İbn Dakîkil'îd, Ebü'l-Feth Takıyyüddîn Muhammed b. Alî b. Vehb el-Kuşeyrî el-Kûsî (ö. 702/1302). *İhkâmü'l-Ahkâm Şerhu 'Umdeti'l-Ahkâm*. Matbaatü's-Sünneti'l-Muhammediyye, t.y.
- İbn Düreyd, Ebû Bekr Muhammed b. el-Hasen b. Düreyd el-Ezdî el-Basrî (ö. 321/933). *Kitâb-u Vasfî'l-Matâr ve's-Sehâb ve mâ Neatethü'l-Arabü'r-Rivâvü minel-Bükâ'*. Tah. İzzüddîn Tenûhî. Şam: Mecmeu'l-İlmi'l-Arabî, 1963.
- İbn Ebi'd-Dünyâ, Ebû Bekr Abdullâh b. Muhammed b. Ubeyd b. Ebi'd-Dünyâ el-Kureşî el-Bağdâdî (ö. 281/894). *Kitâbu'l-Matar ver-Ra'd vel-Berk ver-Rîh*, Tah. Târik Muhammed Seklû' el-Amûdî. Demâm: Dâr-u İbni'l-Cezvî, 1997.
- , *Kitâbü't-Teheccüd ve Kıyâmu'l-Leyl*. Riyad: Mektebetü'r-Reşîd, 1998.
- İbn Ebî Şeybe, Ebû Bekr Abdullâh b. Muhammed b. Ebî Şeybe İbrâhîm el-Absî el-Kûfî (ö. 235/849). *el-Musannef*. Tah. Kemâl Yûsuf el-Hût. Riyad: Mektebetü'r-Rüşd, 1409.
- İbn Esîr, Ebü's-Seâdât Mecdüddîn Mübârek b. Muhammed İbnü'l-Esîr, (ö. 606/1210). *en-Nihâye fî Ğarîbi'l-Hadîs ve'l-Eser*. Tah. Tâhir Ahmed Zâvî ve Mahmûd Muhammed Tanâhî. Kâhire: Dâru İhyâi'l-Kütübi'l-Arabiyye, 1963.
- İbn Hacer, Ebü'l-Fazl Şihâbüddîn Ahmed b. Alî b. Hacer el-Askalânî (ö. 852/1449). *Fethu'l-Bârî*. Tah. Abdülazîz b. Abdillâh b. Abdirrahmân Âli Bâz (1912-1999). Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1995.

- , *Lisânül Mîzân*. Tah. Muhammed Abdurrahmân Maraşli. Beyrut: Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, 1995.
- , *Tehzîbü't-Tehzîb*. Beyrut: Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, 1991.
- İbn Kesîr, Ebü'l-Fidâ' İmâdüddîn İsmâîl b. Şihâbiddîn Ömer b. Kesîr b. Dav' b. Kesîr el-Kaysî el-Kureşî el-Busrâvî ed-Dımaşkî eş-Şâfiî (ö. 774/1373). *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*. Tah. Sâmi b. Muhammed Selâme 2. bs. Riyad: Dâr-u Taybe, 1999.
- İbn Mâce, Ebû Abdillâh Muhammed b. Yezîd Mâce el-Kazvînî (ö. 273/887). *Sünen-ü İbn Mâce*. Tah. Muhammed Fuâd Abdülbâkî, Kâhire: Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, 1975.
- İbn Receb, Ebü'l-Ferec Zeynüddîn Abdurrahmân b. Ahmed b. Abdurrahmân Receb el-Bağdâdî ed-Dımeşkî (ö. 795/1393). *Letâifü'l-Meârif fî mâ li-Mevâsimi'l-Âmi minel-Vezâif*. Tah. Târiq b. Avdullâh, Beyrut: el-Mektebetü'l-İslâmî, 2007.
- İbn Sünnî, Ebû Bekr Ahmed b. Muhammed b. İshâk ed-Dîneverî (ö. 364/975). *Amelü'l-Yevm-i ve'l-Leyle*. Beyrut: Dâru'l-Kıble Li's-Sekâfeti'l-İslâmiyye ve Müesseset-i Ulûmi'l-Kur'ân, 1998.
- İbnü'l-Cevzî, Ebü'l-Ferec Cemâlüddîn Abdurrahmân b. Alî b. Muhammed Bağdâdî İbnü'l-Cevzî. *Kitâbü'l-Mevzûât*. Tah. Abdurrahmân Muhammed Osmân. Beyrût: Dârü'l-Fikr, 1983.
- , Ebü'l-Ferec Cemâlüddîn Abdurrahmân b. Alî b. Muhammed b. Cevzî el-Bağdâdî (ö. 597/1201). *Zâdü'l-Mesîr fî İlmi't-Tefsîr*. Tah. Abdürrezzâk el-Mehdî. Beyrut: Dârü'l-Kitâbi'l-Arabî, 1422.
- İbnü'l-Esîr, İzzeddin İbnü'l-Esîr Ebû Hasan Ali b. Muhammed el-Cezerî (ö. 630/1233). *Üsdü'l-Ğâbe fî Ma'rifeti's-Sahâbe*. Tah. Halîl Me'mûn Şiha. Beyrut: Dârü'l-Ma'rife, 1997.
- İbnü'l Mibred, Yûsuf b. Hasan b. Abdulhâdî el-Makdisî. (ö. 909/1504). "*Cüz'un fi Tahrîci Hadîsi's-Şitâ*". Bahreyn: 2019.
- Kurtubî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed b. Ebî Bekr b. Ferh el-Kurtubî (ö. 671/1273). *el-Câmi' li-Ahkâmi'l-Kur'ân*. Kahire: Dâru'l-Kütübi'l-Mısriyye, 1964.

- Kutluer, İlhan, "Zaman". *DİA*, (İstanbul: TDV Yayınları, 2013), 44/111-114.
- Mahzûmî, Ebû'l-Haccâc Mücâhid b. Cebr el-Mekkî el-Mahzûmî (ö. 103/721). *Tefsîr-u Mücâhid*. Tah. Muhammed Abdüsselâm Ebü'n-Nîl. Mısır: Dâru'l-Fikri'l-İslâmi'l-Hadîsiyye, 1989.
- Meâfirî, Ebû Bekr Muhammed b. Abdillâh b. Muhammed el-Meâfirî (ö. 543/1148). *Ahkâmü'l-Kur'ân*. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2003.
- Mevsîlî, Ahmed b. Ali b. el-Müsennâ Ebû Ya'lâ el-Mevsîlî (ö. 307/919). *Müsnedü Ebî Ya'lâ el-Mevsîlî*. Tah. Hüseyin Selîm Esed. Dımaşk: Dâru'l-Me'mûn li't-Türâs, 1984.
- Muhallisî, Ebu Tâhir Muhammed b. Abdirrahmân el-Bağdâdî (ö. 393/1003). *el-Muhallisiyyât*. Katar: Vizâratü'l-Evkâf ve'ş-Şuûnü'l-İslâmiyye, 2008.
- Müslim, Ebû'l-Huseyn b. el-Haccâc (ö. 261/874). *es-Sahîh*. Beyrut: 1991.
- Nebhânî, Kâdî Ebû'l-Mehâsin Yûsuf b. İsmâîl b. Yûsuf eş-Şâfî en-Nebhânî (1849-1932), *Mecmû'u'l-Erbeîn*, Beyrut, 1952.
- Nesâî, Ahmed b. Şuayb Ebû Abdirrahmân en-Nesâî (ö. 303/915). *el-Müctebâ mine's-Sünen*. Tah. Abdülfettâh Ebû Gudde, müzîl Nâsiruddîn Elbânî, Haleb, 1986.
- Nevevî, Ebû Zekeriyâ Yahyâ b. Şeref b. Mürî en-Nevevî (ö. 676/1277). *el-Minhâc fi Şerhi Sahîhi Müslim b. Haccâc*, 9. bs. Beyrut: Dâru'l-Ma'rife, 2003.
- Öğüt, Salim, "Kuzah", *DİA*, (Ankara: TDV Yayınları, 2002), 26/515-516.
- Razâz, Ebu Cafer er-Razâz, *Mecmû'un fîhi Musannefât-i Ebî Câfer b. Buhterî*. Tah. Nebîl Saâdeddîn Cerâr. Lübnan: Dâru'l-Beşâiri'l-İslâmiyye, 1422.
- Râzî, Ebu Abdillâh (Ebü'l-Fazl) Fahrüddîn Muhammed b. Ömer b. Hüseyin Fahreddîn Râzî, (ö. 606/1210). *et-Tefsîrü'l-Kebîr-Mefâtîhü'l-Gayb*. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1990.
- Râzî, Ebû Muhammed Abdurrahmân b. Muhammed b. İdrîs b. Ebî Hâtîm er-Râzî (ö. 327/938). *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*. Tah. Es'ad Muhammed Tayyib. 3. bs. Mekke: Mektebetü'l-Bâz, 1419.
- Rüveyfî, Ebû'l-Fazl Cemâlüddîn Muhammed b. Mükerrrem b. Alî b. Ahmed el-Ensârî er-Rüveyfî (ö. 711/1311). *Lisânü'l-Arab*. Beyrut: Dâr-u Sâdir, 1414.

- Sa'lebî, Ebû İshâk Ahmed b. Muhammed b. İbrâhîm Nîsâbûrî Sa'lebî, (ö. 427/1035). *el-Keşf ve'l-Beyân an Tefsîri'l-Kur'ân*. Tah. Ebû Abdillâh Seyyîd b. Kesrevî b. Hasan. Beyrût: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2004.
- Sehâvî, Şemsüddîn Ebü'l-Hayr Muhammed es-Sehâvî. Tah. Muhammed Osman el-Huş, *el-Mekâsîdü'l-Hasene fî Beyâni Kesîr mine'l-Ehâdisi'l-Müştehire*, Beyrut: Dârü'l-Kitâbi'l-Ârabî, 1985.
- Selâme, Ebû Abdillâh Muhammed b. Selâme b. Ca'fer el-Kudâî (ö. 454/1062). *Müsnedü's-Şihâb*. Beyrut, Müessesetü'r-Risâle, 1986.
- Sellâm, Kâsım b. Sellâm el-Herevî el-Ezdî Ebû Ubeyd (ö. 224/838). *Garîbü'l-Hadîs*. Ofs. Haydarâbad: Dâiretü'l-Maârifî'l-Osmâniyye, 1964.
- “Sonbahar”, <https://www.turkcebilgi.com/sonbahar> t.y.
- Süfyânü's-Sevrî, Ebû Abdillâh Süfyân b. Saîd b. Mesrûk es-Sevrî el-Kûfî (ö. 161/778). *et-Tefsîr*. Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1983.
- Süyûtî, Ebü'l-Fazl Celâlüddîn Abdurrahmân b. Ebî Bekr b. Muhammed el-Hudayrî es-Süyûtî eş-Şâfîî (ö. 911/1505). *el-Câmi'u's-Sağîr*. Tah. Ahmed Abdüsselâm Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2001.
- , *ed-Dürrü'l-Mensûr*. Beyrut: Dârü'l-Fikr, 1983.
- , *Ehadisu's-Şitâ*. Thk. Abdülcevâd Hamâm. Beyrut: Dârü'l-Muktebes, 2014.
- , *el-Leâli'l-Mesnû'a fî Ehâdisi'l-Mevzû'a*. Tahrîc, Ebû Abdurrahmân Salâh b. Muhammed b. Uveyzâ. Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1996.
- Şevbekî, Muhammed Rafîk Mü'min. *Delîlü'l-Etkiyâ' fî Ahkâmi's-Şitâ'*. Gazze: Alukah, 2014.
- Taberânî, Ebü'l-Kâsım Müsnidü'd-Dünyâ Süleymân b. Ahmed b. Eyyûb et-Taberânî (ö. 360/971). *el-Mu'cemü'l-Kebîr*. 2. bs. Kahire: Mektebetü İbn Teymiyye, t.y.
- Taberî, Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr b. Yezîd el-Âmülî et-Taberî el-Bağdâdî (ö. 310/923). *Câmi'u'l-Beyân 'an Te'vil-i Âyi'l-Kur'ân*. Tah. Abdullâh b. Abdülmuhsin et-Türkî. Kahire: Dâr-u Hicr, 2001.
- Tirmizî, Ebû İsâ Muhammed b. İsâ b. Sevre Yezîd. *el-Câmiu's-Sahîh*. Tah. Ahmed Muhammed Şâkir. Mısır: Mektebetü Mustafâ el-Bâbî el-Halebî, 1975.

- Turgay, Nurettin. "Sahâbenin Tefsir İlmindeki Yeri". *Bilimname Dergisi*, C. 6. (2008): 35-58.
- Ukaylî, Ebû Ca'fer Muhammed b. Amr b. Mûsâ el-Ukaylî (ö. 322/934), *ed-Du'afâ'ü'l-Kebîr*, Abdülmü'tî Emîn Çal'acî. Beyrut: Dâru'l-Mektebeti'l-İlmiyye, 1984.
- Uludağ, Süleyman, "Âbid", *DİA*, (İstanbul: TDV Yayınları, 1988), 1/307.
- Ümütli, Mehmet. *MBSTS Konu Anlatımlı-Soru Bankası*. Ankara: Yedibeyza Yayıncılık, t.y.
- Zehebî, Ebû Abdillâh Şemseddîn Muhammed b. Ahmed b. Osmân Zehebî. *Tezkiretü'l-Huffâz*. Beyrût: Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, 1956.
- , *Mîzânü'l-itudâl fî nakdi'r-ricâl*. 1. bs. Tah. Ali Muhammed el-Bucâvî, Beyrut: Dâru'l-Mârifetü'l-İlmiyye, 1963.
- Zürkânî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Abdülbâkî b. Yûsuf Zürkânî (ö. 1122/1710). *Şerhü'l-Mevâhibi'l-Ledüniyye*. Kâhire: Dârü't-Tıbbâti'l-Miriyye, 1854.
- , Ebû Abdullâh Muhammed b. Abdülbâkî b. Yûsuf Zürkânî (ö. 1122/1710). *Şerhu'l-Muvatta' el-İmâm Mâlik*. Tah. İbrâhîm Atve İvaz. Kâhire: Mustafa el-Bâbî el-Halebî, 1961.

ÖZGEÇMİŞ

Mahmut TOSLAK

A. EĞİTİM

Yüksek Lisans:

İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Temel İslâm
Bilimleri Anabilim Dalı Temel İslâm Bilimleri Bilim Dalı

Lisans:

1. Anadolu Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler
2. İstanbul Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi

B. MESLEKİ DENEYİM

İmam-Hatip (Fatih İmaret-i Atik Camii/Eski İmaret Camii)

C. PROJELERİ

Yok

D. YAYINLARI

İZÜ, Öğrenci Sempozyumu-Tebliğ (2021).